

**TÜRKİYE'DE TÜRKÇE-UKRAYNACA KONUŞAN ÖĞRENCİLERİN
KARŞILAŞTIKLARI DİL SORUNLARI**

Anastasiia RUDNYTSKA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof.Dr. Hülya PİLANCI

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ocak 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Anastasiia RUDNYTSKA'nın "*Türkiye'de Türkçe-Ukraynaca Konuşan Öğrencilerin Karşılaştıkları Dil Sorunları*" başlıklı tezi .../.../20.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı) :	.....	.....
Üye :	.....	.....
Üye :	.....	.....
Üye :	.....	.....
Üye :	.....	.....

Enstitü Müdürü

ÖZET
TÜRKİYE’DE TÜRKÇE-UKRAYNACA KONUŞAN ÖĞRENCİLERİN
KARŞILAŞTIKLARI DİL SORUNLARI

Anastasiia RUDNYTSKA

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2022

Danışman: Prof.Dr. Hülya PİLANCI

Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkiler hâlen çeşitli alanlarda devam etmektedir. Bu ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan kültürlerarası etkileşim sonucunda Türkçe-Ukraynaca iki dillilik kavramı ortaya çıkmaktadır. İki farklı dil ailesine ait olması sebebiyle, Türkçe-Ukraynaca iki dilli çocukların öğrenim sürecinde, çeşitli dilbilim sorunlarıyla karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Dil bilgisi, iletişim aracı olmakla birlikte dile adaptasyonun tam olarak gerçekleştirilmesi için var olması gereken bir beceridir ve göz ardı edilemez. Yaptığımız alan yazın taramasında söz konusu sorunlara değinen araştırmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Bu alanda yapılacak olan araştırmaların dil öğretim programlarının hazırlanmasında, her iki ülkenin bilimine katkı sağlayacak dil uzmanlarının yetiştirilmesinde böylece Ukrayna-Türkiye bağının güçlendirilmesinde önemli rol oynayacağı düşünülerek Türkçe-Ukraynaca iki dillilik konusunun gündemde tutulmasına ve araştırılmaya değer olduğuna karar verilmiştir.

Bu çalışmada Türkiye’de Ukraynaca-Türkçe iki dilli ailelerde yetiştirilen ve Türkiye’ye eğitim görmek amacıyla gelen iki dilli çocukların baskın dili ve karşılaştıkları sesletim, sözcük, yazım ve cümle sorunları ölçek yoluyla tespit edilecektir. Araştırma sırasında Alexandra L. Dunn’un ve Jean E. Fox Tree’nin “İki Dilliler İçin Hızlı ve Kademeli Baskın Dil Ölçeği” ve tarafımızdan hazırlanan “Dil Karışması Değerlendirme Testi” kullanılacaktır. Elde edilecek sonuçların, Türkçe ve Ukraynaca dilbilim derslerinde kullanılabileceği ve konusu iki dillilik olan çalışmalara katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe, Ukraynaca, İki dillilik, Baskın dil, Dil karışması.

ABSTRACT
LANGUAGE DIFFICULTIES OF TURKISH UKRAINIAN SPEAKING
STUDENTS IN TURKEY

Anastasiia RUDNYTSKA

Department of Turkish Language and Literature

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, January 2022

Supervisor: Prof.Dr. Hülya PİLANCI

The relations between Turkey and Ukraine, which started during the Ottoman Empire, still continue in various fields. The concept of bilingualism emerges as a result of the intercultural interaction. Due to the fact that Turkish and Ukrainian belong to two different language families, the encountering of various linguistic problems in the learning process by Turkish-Ukrainian bilingual children is inevitable. Grammar is a communication tool and a skill that must exist for a full language adaptation and that cannot be ignored. During the literature review it was seen that the studies addressing these problems are insufficient. Considering the fact that the researches to be carried out in this field are supposed to play an important role in the preparation of language teaching programs, in the training of language experts who will contribute to the science of both countries, and thus in strengthening of the Ukraine-Turkey relations, it was decided that the issue of Turkish-Ukrainian bilingualism should be kept on the agenda and that it is worth investigating.

In this study, the dominant language of bilingual children who were brought up in Ukrainian-Turkish bilingual families and who came to Turkey for education, and the phonetic, lexical, spelling and syntactic problems they encounter will be determined through a questionnaire. During the research, Alexandra L. Dunn's and Jean E. Fox Tree's "Quick and Gradient Bilingual Dominance Scale" and "Language Interference Assessment Scale" prepared by us will be used. The results to be obtained can be used on Turkish and Ukrainian language courses and will be a contribution to the studies on bilingualism.

Key words: Turkish, Ukrainian, Bilingualism, Dominant language, Language interference.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Ukrayna ile Türkiye ilişkilerini araştırmaya, Türkiye’de yaşayan ve Türkiye’ye okumak için gelen Türkçe-Ukraynaca iki dilli çocuklarda baskın dili bulmaya ve çocukların sesletim, sözcük, yazım ve cümle düzeylerinde yaşadıkları sorunları tespit etmeye adanmıştır.

Giriş bölümünde iki dilliliğin teorik çerçevesi ele alındı. Bu bölümde iki dilliliğin tanımı ve türleri; asimile seviyesine, gösterdiği işlevlere, kullanım ortamına, dil seviyesine, anlama ve anlatma becerilerindeki yetkinlik seviyesine, iki dillilerin yaşına, dilin durumuna ve öğrenildiği ortama ve iki dilin muhafaza edilmesine göre incelenmiştir. Bununla birlikte bilimsel çalışmalarının konusu iki dillik olan yerli ve yabancı araştırmacıların dilbilimine olan katkıları değerlendirilmiştir. Ukraynaca-Türkçe iki dilliliğin araştırılmaya değer olmasının sebebini açıklamak amacıyla bu iki ülkenin çeşitli alanlarda yaptıkları işbirlikleri farklı tarihî dönemler kapsamında gösterilmiştir.

Uygulama bölümünde *Baskın İki Dillilik Ölçeği ve Dil Karışması Değerlendirme Testi* uygulanmıştır. *Baskın İki Dillilik Ölçeği*’ndeki sorulara verilen cevapları analiz ettikten sonra araştırmamıza katılan 8 iki dilli öğrenciden 6 kişinin baskın dilinin Ukraynaca, geri kalan 2 kişinin ise Türkçe olduğu tespit edilmiştir.

İkinci aşamada uygulanan *Dil Karışması Değerlendirme Testi*’ni dolduran iki dillilerin cevapları değerlendirildiğinde sesletim düzeyinde iki dillilerin bazılarının telaffuz ettikleri [r] ve [s] seslerinin Türkçedeki sesletimlerine uymadığı görülmüştür. Sözcük düzeyinde iki dillilerin bazı isimler için doğru fiil bulmaya çalışırken ve deyimleri Ukraynacadan Türkçeye çevirirken Ukraynacadaki semantik özelliklere başvurdukları, Türkçede iş ve meslek ile ilgili sözcüklerde yapım eklerini karıştırdıkları neticesine varılmıştır. Yazım düzeyinde, bazı iki dillilerin mahalle ve meydan, göl, din, tarihî dönem adlarını Ukraynaca yazım kurallarına göre küçük harfle yazdıkları, Ukraynaca ve Türkçede var olan yabancı kökenli sözcükleri Türkçe yazarken Ukraynacadaki ses uyumlarını dikkate aldıkları, özel adları kesme işaretiyle yazdıkları, Latin harfleriyle yazılan yabancı soyadları yanlış yazabildikleri belirlenmiştir. Türkçede isim ile fiil arasındaki gramer ilişkilerinin oluşturulması sırasında Ukraynacadaki gramer ilişkilerinin örnek alındığı ve Türkçe cümlelerin Ukraynaca cümle yapısına göre kurulduğu belirlenmiştir.

TEŞEKKÜR

“Türkiye’de Türkçe-Ukraynaca Konuşan Öğrencilerin Karşılaştıkları Dil Sorunları” adlı yüksek lisans çalışmamda bana destek veren ve yol gösteren danışmanım Prof.Dr. Hülya Pilancı’ya teşekkür ederim. Bunun dışında, araştırmamıza katılan 14-26 yaşları arasındaki Türkçe-Ukraynaca iki dilli çocuklara ve ailelerine teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
TEŞEKKÜR	vi
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç.....	1
1.3. Önem	2
1.4. Sınırlıklar	2
2. İKİ DİLLİLİK.....	3
2.1. İki Dilliliğin Tanımı.....	3
2.2. İki Dillilik Türleri.....	5
2.2.1. Asimile seviyesine göre	5
2.2.2. Gösterdiği işlevlere göre	7
2.2.3. Kullanım ortamına göre	12
2.2.4. Dil seviyesine göre.....	14
2.2.5. Anlama ve anlatma becerilerindeki yetkinlik seviyesine göre	16
2.2.6. Yaşa göre.....	17
2.2.7. Dilin durumuna ve öğrenildiği ortama göre	19
2.2.8. İki dilin muhafaza edilmesine göre	20
2.3. İki Dilliliğe İlişkin Yerli ve Yabancı Çalışmalar	22

3. UKRAYNA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ.....	25
3.1. Ukrayna-Türkiye İlişkilerine Tarih Açısından Genel Bakış	25
3.2. Çağdaş Ukrayna-Türkiye İlişkilerinin İki Dilliliğe Etkisi	28
4. İKİ DİLLİLİKTE KULLANILAN ÖLÇÜM METOTLARI	32
4.1. İki Dillilerde Baskın Dilin Ölçümü	32
4.2. Dil Düzeyi Ölçümü	34
5. YÖNTEM.....	37
5.1. Evren ve Örneklem	37
5.2. Veri Toplama Araçları.....	37
5.3. Uygulama.....	38
5.4. Verilerin Çözümlemesi	38
6. BULGULAR VE YORUM.....	40
6.1. Baskın Dil Ölçümünün Sonuçları	40
6.2. Dil Karışması Değerlendirme Testi'nin Sonuçları.....	49
7. DİL KARIŞMASI ÖLÇÜMÜ SIRASINDA TESPİT EDİLEN GRAMER SORUNLARI.....	51
7.1. Sesletim Düzeyinde Tespit Edilen Sorunlar	51
7.2. Sözcük Düzeyinde Yaşanan Sorunlar	53
7.3. Yazım Düzeyinde Yaşanan Sorunlar	57
7.4. Cümle Düzeyinde En Sık Rastlanan Sorunlar	63
8.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	67
8.1. Sonuç	67
8.2. Öneriler	68
KAYNAKÇA	70
EKLER	1

TABLolar DİZİNİ

Sayfa

Tablo 6.1. Dil Karışması Değerlendirme Testi'ndeki Sözcük Bilgisi Sorularına Verilen Yanlış Cevapların Sayısı	4949
Tablo 6.2. Dil Karışması Değerlendirme Testi'ndeki Yazım Bilgisi Sorularına Verilen Yanlış Cevapların Sayısı	4949
Tablo 6.3. Dil Karışması Değerlendirme Testi'ndeki Gramer Sorularına Verilen Yanlış Cevapların Sayısı	50
Tablo 7.1. Katılımcıların Cümle Çevirisi Sırasında Yaptıkları Yazım Hataları	61

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. İki Dillilikte Dil Asimile Türleri (Heredia ve Cieslicka, 2015).....	7
Şekil 6.1. Baskın Dil Ortalama Puanı	40
Şekil 6.2. Türkçe Edinim Yaş Ortalaması.....	41
Şekil 6.3. Türkçe Rahat Konuşmaya Başlama Yaş Ortalaması.....	42
Şekil 6.4. Ukraynaca Rahat Konuşmaya Başlama Yaş Ortalaması.....	43
Şekil 6.5. Erken İki Dillilerin Aklından Matematik İşlemleri Yaparken Kullandıkları Dil	44
Şekil 6.6. Geç İki Dillilerin Aklından Matematik İşlemleri Yaparken Kullandıkları Dil	44
Şekil 6.7. İki Dillilerin Türk Dilinde Eğitim Gördükleri Ortalama Yıl Sayısı.....	45
Şekil 6.8. İki Dillilerin Ukrayna Dilinde Eğitim Gördükleri Ortalama Yıl Sayısı	46
Şekil 6.9. Erken İki Dillilerin Konuşma Akıcılığını Kaybettiklerini (Azaldığını) Düşündükleri Dil.....	47
Şekil 6.10. Geç İki Dillilerin Konuşma Akıcılığını Kaybettiklerini (Azaldığını) Düşündükleri Dil.....	48

KISALTMALAR DİZİNİ

Örn. : Örneğin

Tür. : Türkçe

Ukr. : Ukraynaca

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Çağdaş dünyada siyaset, ekonomi, eğitim, iş ve yaşam kalitesi gibi faktörlerden dolayı göçmenlik düzenli bir eylem hâline gelmiştir. Bu durum ülkeler arası dostluk köprüsünü kurmakla birlikte göçmenlerin adaptasyon sürecinde çeşitli zorluklara neden olmaktadır. Dil bilgisi, bir insanın yabancı ülkede bulunduğu zaman iletişim kurabilmesinden ziyade kendini rahat hissetmesinde önemli rol oynamaktadır. Ana dilinin yetersiz olması durumunda birey ikinci bir dil öğrenerek iki dilli birey niteliğine sahip olmaktadır. Bu kavramla gittikçe daha çok karşılaşılmasından dolayı iki dilli ailelerde yetişen çocuklar için okullarda özel eğitim programlarının uygulanması, yetişkinler içinse daha çok dil kurslarının açılması gibi fikirleri destekleyen ve bunun gerekli olduğunu ispatlamak üzere bilim çalışmalarını düzenleyen birçok araştırmacı mevcuttur. Fakat Türkçe-Ukraynaca iki dilliliği konusuna adanmış kapsamlı bir çalışmanın henüz bulunmadığının altını çizmek gerekmektedir. Türkçenin ve Ukraynacanın iki farklı dil grubuna ait olması, dil öğrenme sürecinin daha uzun sürmesine neden olurken hedef dile ve kültüre karşı yabancılık çekilmesinde de etkili olmaktadır.

1.2. Amaç

Son zamanlarda Türkiye'ye iş veya eğitim için göç eden Ukraynalıların sayısının artması nedeniyle, Türkiye'de yaşayan iki dilli çocukların eğitim sırasında özellikle gramer derslerinde zorlandıkları konuları belirlemek bu çalışmanın ana konusu olmuştur. Bunu daha anlaşılır hâle getirebilmek amacıyla araştırma sırasında iki ülke arasındaki ilişkileri analiz etmek, baskın dili bulmak ve Ukraynaca-Türkçe dil karışmasından kaynaklanan sorunları tespit etmek aşamaları planlanmıştır. Bu amaçla iki dillilerin dil bilgileri ölçek yoluyla değerlendirilecek ve çalışmanın sonunda gösterilecektir. Araştırma sırasında aşağıdaki sorunların cevapları aranacaktır:

- İki dillilik nedir?
- İki dillilik türleri nelerdir?
- İki dilliliğe ilişkin yerli ve yabancı çalışmalar nelerdir?
- Ukrayna ile Türkiye arasındaki ilişkilerin tarihî gelişimi nasıldı?

- Çağdaş Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin durumu iki dilliliği nasıl etkiliyor?
- Türkiye’de yaşayan Ukraynaca-Türkçe iki dilli çocuklarda hangi dil baskındır?
- Sesletim düzeyinde zorluk çıkartan unsurlar var mıdır?
- Sözcük düzeyinde yaşanan sorunlar nelerdir?
- İki dilliler yazım düzeyinde ne gibi hatalar yaparlar?
- Cümle düzeyinde en sık rastlanan sorunlar nedir?

1.3. Önem

Günümüzde uluslararası ilişkiler gittikçe daha fazla güç kazandığı için iki dillilik sürekli karşılaşılan bir kavram olmuştur. Fakat Türkiye’deki ve Ukrayna’daki iki dilli öğrencilerin eğitimleri sürecinde karşılaştıkları dil sorunlarına dair bilimsel çalışmalarının sayısı çok azdır. Dil bilgilerinin, sesletim, sözcük, yazım ve cümle düzeyinde yaptıkları yanlışların tespit edilmesi bu çocukların çevreye daha hızlı adapte olmalarını ve kendilerini daha rahat hissetmelerini sağlayacaktır. Bununla birlikte bu çalışma, yabancı dil öğretimini amaçlayan eğitim programlarının hazırlanmasında da yardımcı olacaktır.

Bu çalışmanın özgün değeri, daha önce araştırma konusu olmayan Türkçe-Ukraynaca iki dilli çocukların dil karışması sonucunda ortaya çıkan hatalarının tespit edilmesidir. Bu çocukların ilk defa ölçek yoluyla dil sorunları tespit edilecek ve onları gidermek amacıyla çözümler sunulacaktır.

Elde edilen sonuçlar, Türkçe ve Ukraynaca dil bilimi derslerinde kullanılabilir ve iki dillilik çalışmalarına katkıda bulunabilecektir.

1.4. Sınırlıklar

Bu çalışma, Türkiye’de Türkçe-Ukraynaca iki dilli ailelerde yetişen ve Türkiye’ye okumak için gelen yaşı 14 ile 26 arası olan Türkçe-Ukraynaca iki dilli öğrencilerle sınırlandırılmıştır. İki dilliler için uygulanan Baskın İki Dillilik Ölçeği ve Dil Karışması Değerlendirme Testi ile sınırlı tutulmuştur.

2. İKİ DİLLİLİK

2.1. İki Dilliliğin Tanımı

İki dillilik dilbilimi, psikodilbilim, sosyodilbilim, felsefe ve kültür bilimi gibi çeşitli alanlarda farklı şekillerde yorumlanabildiği için uzmanların tek tanım konusunda uzlaşmaya henüz varamadıklarını söylemek mümkündür. Ünlü Rus dil bilimci L.V. Şçerba (1974, s. 60), dil karışmasının çağdaş dil biliminde en belirsiz kavram olduğunu ve dolayısıyla bunun dil bilimi kavramlarına dahil edilmesinin yanlış olduğunu iddia etmiştir. C. Baker ve S.P. Jones (1998, s. 3) iki dilli bireyi tanımlamamızın imkânsız olduğunu vurgulayarak dikkatimize bunun beş sebebinin sunmaktadır. Birincisi, dil yeterliliğinin ve dil kullanımının iki farklı kavram olduğunu anlamamız gerekmektedir. Kişinin iki dile hakim olması günlük hayatta ikisini de devamlı olarak kullandığı anlamına gelmemektedir. İkincisi, iki dillinin okuma, dinleme, konuşma ve yazma gibi dil becerilerinde yeterliliği değişebilmektedir. Başkasının konuşmasını anlayabilen biri, kendisi konuştuğu zaman söylediklerini karşı tarafa kusursuz şekilde aktarmak üzere başka dile geçebilmektedir. Bu durum ilgili kaynaklarda code-switching (kod değişimi) olarak geçmektedir. Üçüncüsü, iki dili aynı derecede bilen kişilerin sayısı oldukça azdır. İki dillinin, kullandığı dillerden biri (ana dil olmayabilir) baskın olacaktır. Dördüncüsü, iki dilli hakim olduğu dilleri farklı durumlarda kullandığı için dil yeterliliği tek dil konuşanlara nispeten daha zayıf olabilmektedir. Son olarak dil yeterliliğinin gücü, bireyin çocukken öğrendiği dili zamanla unutması ve başka ülkeye göç etmesi sonucunda dillerden birinin arka plana geçmesi gibi durumlarda kazanılabilmekte veya tam tersi kaybedilebilmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı dilbiliminde ve diğer bilim alanlarında uzmanların sunmuş oldukları farklı açıklamalara rastlayabilmekteyiz. Andre Martine'nin önerdiği "dil karışması" kavramını yaygınlaştıran Polonyalı dil bilimci U. Weinreich (1979, s. 22) iki dilliliği, iki dilin sırayla kullanılması süreci, iki dillileri ise bu süreci gerçekleştiren bireyler olarak açıklamaktadır. Şçerba (1974, s. 313) ise toplumdaki grupların lehçeler dahil olmak üzere iki dili kullanabilmelerine iki dillilik demiştir. Fakat iki dilliliğin özelliklerini yansıtmayan ve içinde dil yeterliliği ve kullanımı söz edilmeyen bu tanımlar, Ukraynalı dil bilimci Ye.A. Matsneva (2016, s. 38-39) tarafından eski ve geçersiz olarak kabul edilmiştir. Dil biliminde, dil yeterliliği önemli faktör olduğu için uzmanlar dikkatini daha detaylı açıklamalara yönlendirmeye başlamışlardır. "İki dillilik nedir?" sorusuna cevap veren dil bilimcileri iki ayrı gruba ayırmamız uygun olacaktır: 1.

İki dilin aynı seviyede bilinmesi gerektiğini savunanlar, 2. İki dilin, insanların anlayabilecekleri şekilde kullanılmasının yeterli olduğunu savunanlar.

Matsneva (2016, s. 39) ilk gruba V. Avronin, O. Ahmanova, T. Bertagayev, L. Bloomfield, R. Budagov, D. Deşeriyev, N. Cıdalayev, W. Mackey, M. Siguan, İ. Protçenko ve V. Şvartsman gibi dil bilimcileri dahil etmektedir. Örneğin, W. Mackey ve M. Siguan iki dilli bireyin, ana dili kadar başka dile hakim olduğunu ve herhangi bir koşul altında ikisini de aynı derecede kullabildiğini beyan etmektedirler (Mackey, Siguan, 1990'dan aktaran Matsneva, 2016, s. 39). Türk dil bilimci Doğan Aksan (1982, s. 28) da bu fikri destekleyerek ikinci dilin de ana dil kadar yakın düzeyde öğrenilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak bu durumun idealleştirilmiş ve ancak tercümanlar, diplomatlar ve öğretmenler için geçerli olduğu söylenebilir. Zira ana dilden ikinci dile söyleyeceklerini çevirmeden iki dili rahat rahat konuşabilen kişilerin sayısı fazla değildir. Geri kalanı iki dili kullanabilecek düzeyde bilse de bu tanımın dışında kalmaktadır.

Diğer gruba giren uzmanlar, dillerin ikisinin de aynı seviyede bilinmesinin mümkün olmadığını ifade etmektedirler. Ömer Demircan iki dilliliği “*bir kişinin hayatının herhangi bir döneminde ana dilinden başka ikinci bir dili belli ölçüde kullanması*” olarak açıklamaktadır (Demircan, 1990'dan aktaran Bölükbaş Kaya, Hançer ve Golynskaia, 2019, s. 100). Mehmet Çağatay Özdemir ise Weinreich ile birlikte iki dili farklı sistemler olarak görerek iki dilliliğin, bireyin bu sistemlerle özdeşleştiğinde ortaya çıktığını savunmaktadır (Özdemir, 1988'den aktaran Bölükbaş Kaya, Hançer ve Golynskaia, 2019, s. 100). Yabancı dil bilimciler B. Havrenek, A. Martine, E. Haugen ve J. Fishman bireyin, iki dili kusursuz olarak kullanabilmesinin, yani dil karışmasının olmamasının, zihinsel kapasiteyi aştığını düşünmektedirler (Matsneva, 2016, s. 39).

Yukarıda aktardığımız görüşleri değerlendirecek olursak kendimize iki dillilikte dil ayrımı yapmanın ne kadar uygun olduğunu sormakla başlayabiliriz. Babası Türk annesi Ukraynalı olan çocuğun eş zamanlı olarak öğrendiği dillerden hangisi ana hangisi yabancı olabilir? Doğan Aksan (1979, s. 82) “*Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*” adlı çalışmasında ana dilin önemi üzerinde durarak bir çocuğun birçok dilin konuşulduğu toplumda veya ailede büyümesine rağmen sadece bir tane ana dile sahip olduğunu belirtmektedir. Baker ve Jones (1998, s. 8) iki dilli olmanın olumsuz noktalarını sıralarken de problemlerden birinin kültürel kimlik olduğunu düşünmektedirler. Burada söz konusu olan iki dilli bireyin kendisini rahat hissettiği ülke veya topluluktur. Yabancı bir ülkede ana dili kullanmaktan vazgeçmeyen iki dilliler olduğu gibi başka kültürü benimseyip o

ülkenin konuştuğu dili daha ilgi çekici bulanlar da mevcuttur. Bu durumda iki dilli bireyin kendisini nasıl tanımlayacağı belli değildir.

İki dillilik sorunlarının araştırılması sırasında hem dilsel hem kültürel özelliklere dikkat edildiği için bazı uzmanlar iki dillilik (bilingualism) ile iki kültürlülüğün (biculturalism) aynı şey olduğuna karar vermişlerdir. Bu düşüncenin yanlış olduğunu ispatlamaya çalışan psikolog James Soffietti birçok dilin aynı kültür çerçevesinde ve bir dilin farklı kültürler çerçevesinde uygulanabildiğini ifade etmiş ve bunun gibi durumları iki kültürlülük ve iki dillilik, iki kültürlülük ve tek dillilik, tek kültürlülük (monoculture) ve iki dillilik ve tek kültürlülük ve tek dillilik olmak üzere dört başlık altında incelemiştir (Soffietti, 1955'ten aktaran Haugen, 1972). İki dillilik seviyesinin iki kültürlülük seviyesine eşit olduğu düşünülse de bunu doğrulayacak sonuçlar henüz elde edilememiştir. Dil bilimci Haugen (1972) iki kavram arasındaki bağı tespit etmek için kültürün doğrudan temsilcisi olan sözcüklere dikkat etmek gerektiğini dile getirmiştir. Çünkü sözcük bilimi yapı, ses ve cümle bilgisine göre kültür değişimlerine daha duyarlıdır.

Sonuç olarak iki dilliliği, iki dilin sırayla veya eş zamanlı olarak kullanılması veya dillerden ikisinin de aynı, yakın veya farklı seviyede bilinmesi olarak açıklayabiliriz. İki dillilik tek alanda çalışma konusu olmadığından dolayı bilmediğimiz daha bir sürü açıklama mevcut olabileceğini söyleyebiliriz. Bu çalışma çerçevesinde erişebildiğimiz açıklamalar iki dilliliğin araştırma yaklaşımlarına, dilleri kullanım şartlarına ve kullanan kişilere göre farklı başlıklar altında incelenebilmektedir. Bahsi geçen tanımların gittikçe daha detaylı olmaya başladığından yola çıkarak ileride çalışmalarımız için temel olacak tam ve kapsamlı bir tanımın da mümkün olacağını söyleyebiliriz.

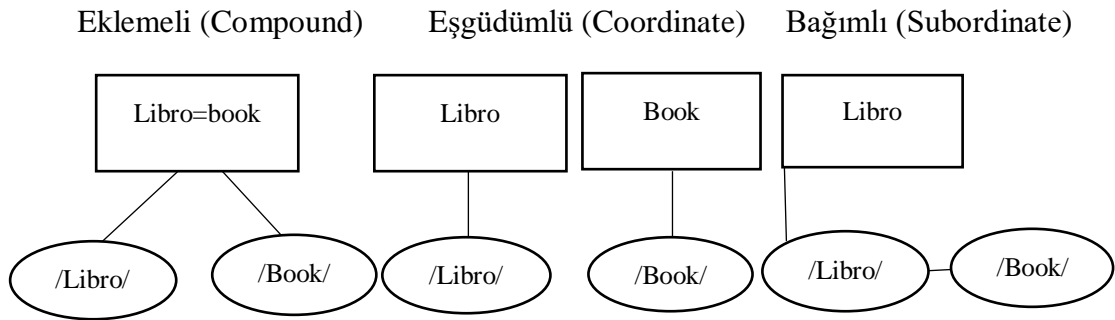
2.2. İki Dillilik Türleri

2.2.1. Asimile seviyesine göre

Rus Filoloji Bilimleri Doktoru Vereşçagin iki dillililerin her iki dile asimile olma seviyesini dikkate alarak iki dilliliği “bağımlı”, “eklemeli” ve “eşgüdümlü” olmak üzere 3 gruba ayırmaktadır. “Bağımlı” iki dillilik, iki dilliliğin oluşma noktası olarak kabul edilmektedir. Bireyin edinmekte olduğu ikinci dil, ana dil ile birleşmektedir. Fakat bu tarz etkileşim asimile sürecini zorlaştırmaktadır. Bu durumda yabancı dil öğrenebilme becerisi, ana dile iyi derecede sahip olmanın gölgesinde kalmaktadır. “Bağımlı” iki dillilik dil sisteminin ve dil normlarının zarar görmesine sebep olmaktadır. Vereşçagin

normların ve dil sisteminin ihlal edilmesini şu şekilde açıklamaktadır: “...sistem, bir şeyin, bir şekilde ifade edilmesi dile aykırı olduğu zaman ihlal edilmiş sayılmaktadır. Normlar ise bir şeyin, bir şekilde ifade edilmesinin mümkün olduğu fakat dilde yer almadığı zaman ihlal edilmiş kabul edilmektedir.” (Vereşçagin, 1969’dan aktaran Bulgarova vd., 2017, s. 388). “Eşgüdümlü” iki dillilik, iki dilin adapte sürecinin devam ettiği ve etkileşimin azaldığı ara iki dilliliğin biçimidir. Bireyin konuşmasında hem doğru hem yanlış ifadelere rastlanabilmektedir. Buna rağmen yabancı dil öğrenim sürecini yürütmek için “eşgüdümlü” iki dilliliğe sahip olmak yeterli değildir. Öğretmenin konuşması, uzmanlığının ana avantajı olup gramer açısından doğru ve düzgün olmalıdır. İki dilliliğin son oluşum aşaması olan “eklemeli” iki dillilik, bireyin her dili eşit seviyede kullanabilmesi olarak nitelendirilebilmektedir. İfade gücü, duraklamalar ve konuşma hızı gibi özelliklerin hem ana hem yabancı dilde aynı düzeyde olduğu beklenmektedir. Vereşçagin’in belirttiği gibi iki dilli ile tek dillinin konuşması arasındaki farkın ancak sözcük ve anlambilim seviyesinde olmasına izin verilmektedir (Vereşçagin, 1969’dan aktaran Bulgarova vd., 2017, s. 388-389).

Prof. Roberto R. Heredia ve Doç.Dr. Anna B. Cieslicka (2015, s. 13) yukarıda bahsi geçen iki dillilik türlerini daha iyi anlamamız için aşağıdaki şemayı (Şekil 2.1) önermektedirler:

Şekil 2.1. İki Dillilikte Dil Asimile Türleri (Heredia ve Cieslicka, 2015)

Ana dili İspanyolca ikinci dili İngilizce olan “eklemeli” iki dilliler için *libro* ve *book* olmak üzere iki sözcük, iki farklı kavramı temsil etmektedirler. Fakat sözcükler aynı anlamdadır. “Eşgüdümlü” veya başka deyişle “sade” iki dillilikte İspanyolca ve İngilizce hem sözcüksel hem kavramsal düzeyde iki bağımsız dildir. Bu tür, *libro* ve *book*

sözcüklerinin iki farklı anlam taşıyabildiklerini öngörmektedir. Örneğin, *libro* sözcüğünün anlamı ve çevirisi farklı olabilir ve anlamların ikisinin de dile özgü bilgilerle ilişkilidir. “Bağımlı” sistem ise yabancı dilin, ana dilin tercümesi olduğu tek anlamlı bir sistemdir (Heredia ve Cieślicka, 2015, s. 12-13).

Daha sade sınıflandırma ünlü Rus dilbilimci Şçerba (1974, s. 314-315) tarafından önerilmiştir. Ona göre iki dillilik “temiz” ve “karışık” olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. “Temiz” iki dillilik durumunda bireyin bildiği diller hiçbir zaman aynı ortamda kullanılmamaktadır. Örneğin, bir dili okulda ve arkadaş çevresinde konuşan çocuklar evde ailelerin o dili bilmediklerinden dolayı başka bir dil kullanmaktadırlar. Bu durum, iş yerinde bir dil evde ise başka dil konuşan işçiler için de geçerlidir. “Karışık” iki dilli insanlar, iki sosyal grupta aynı zamanda buldukları için bir dilden öbür dile fark etmeden geçiş yapanlardır. Bir iki dilli, arkabaları ve arkadaşları ile birlikte bir topluluğa ait olmakla birlikte iş için başka topluluğa girmekte ve onlarla buluştuğu zaman topluluk veya grup sınırlarını ayırt etmeksizin iki dili karışık konuşmaktadır. “Karışık” iki dilliler grubuna ait olan insanlar dillerin ikisini de akıcı konuştukları zaman her fikrin iki farklı şekilde ifade edilebildiği tek dil şekli oluşmaktadır. Böylece iki farklı şekli olan tek dilin oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Bu sırada iki dilliler geçiş yapmakta herhangi bir zorluk çekmemektedirler. Zira dil sistemleri çoktan birbirlerine adapte edilmişlerdir. Fakat bu adapte süreci, dillerin ikisinin de kültürel anlama sahip olması ve bir dilin kullanıldığı tek veya birçok ortamın var olmasına göre tek taraflı ve iki taraflı olarak yer alabilmektedir.

2.2.2. Gösterdiği işlevlere göre

Kanadalı dil bilimci Mackey “*The Description of Bilingualism*” (2000, s. 24) (Tür. İki Dilliliğin Tanımı) adlı çalışmasında dillerin her ikisindeki yeterlilik seviyesinin, dillerin işlevlerine ve iki dilli bireyin dilleri kullandığı şartlara bağlı olduğunu ifade etmektedir. Buna göre dil işlemleri iç ve dış olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Dış işlevler iletişim alanı, dillerin kullanım sıklığı, bireyin bir ülkede kalma süresi ve toplumdan gelen baskı gibi hususlar tarafından belirlenmektedir. Evdeki iletişimden başlayarak mektuplaşmaya kadar değişen iletişim alanı tahmin edemediğimiz süprizlerle dolu olabilmektedir. Örneğin, daha önce duymuş olduğumuz iki dilli çocuğun babası ve annesiyle iki farklı dilde konuştuğu durumun yanı sıra çocuğun, anne babasının anlayabildikleri dilde konuşması fakat onlardan başka bir dilde cevap alması gibi evde

değişik temas kurma yöntemi de mevcuttur. Buna Kanadalı Kızılderililerin toplumunda şahit olmak mümkündür. Ailesiyle İngilizce konuşan çocuk Amerind dilinde cevap almaktadır (Mackey, 2000, s. 25).

Ev dışında yazar tarafından belirtilen ve “kilise grubu” olarak adlandırılan iletişim alanında, etnik topluluğa ne kadar bağlı olsa da anadilinden farklı bir dilde kutsal günü (Hristiyanlar için Pazar günü) ayinleri gerçekleştirilebilmektedir. Katolik Kilisesinde papazlar tarafından Polonyaca okunan dualar bunun örneğidir. Bununla birlikte kendilerini tamamen din dünyasına adanmış isteyenler için kilise içindeki okul Polonyaca öğrenme fırsatını sunmaktadır.

Devlet ve özel okullarda çocukların konuştukları dilin önemi de göz ardı edilememektedir. Zira günün yarısı orda geçmektedir. Fakat bildiğimiz gibi dil, okul duvarlarının içinde bir derste yabancı dil olarak öğretilmekte veya eğitim dili olarak işlev gösterebilmektedir. Mackey’in (2000, s. 27-28) ayırdığı üç okul türünde (single medium, dual media, private tuition) ikisi de vardır. Tek eğitim dilini sunan “single medium okullar” uyrukluk, bölgesellik, din veya etnik köken gibi unsurlardan bir tanesini temel olarak alan dil politikasına göre hareket etmektedirler. Yukarıda belirttiğimiz uyrukluk bazlı dil politikası ABD’nin çoğu devlet okulunda uygulanarak çocuğun etnik kökenine, inancına veya evde konuştuğu dile bakmaksızın yaşadığı ülkenin resmî dilinde okumasını öngörmektedir. Bölgesellik prensibi ise İsviçre’de veya aynı sisteme sahip olan diğer ülkelerdeki çocukların içinde yaşadıkları topluluğun dilinde eğitim gördükleri anlamına gelmektedir.

“Dual media okulları”, iki eğitim dilinin aynı ve farklı amaçlarla kullanım biçimlerine göre iki gruba ayrılmaktadırlar. Belçika’nın belli bölgelerinde çalışan paralel media okulları, iki dilin aynı amaçla ve aynı derste kullanıldığı veya her birinin belli zaman aralığında (gün, ay, hafta) kullanıldığı sistemi uygulamakla bilinmektedir. İkinci tür okullarda ise dillerden biri bir ders grubu diğeri ise öbür ders grubu için uygulanmaktadır. Örneğin, din bilgisi, tarih ve edebiyat İngilizce öğretilirken biyoloji, coğrafya ve matematik Arapça sunulmaktadır (Mackey, 2000, s. 28-29).

Mackey (2000, s. 29) kitle iletişim araçlarını ve mektuplaşmayı dış işlevler grubuna dâhil ederek bunların, iki dilden birisini dengede tutmak için başvurulan tek yöntem olabildiğini ifade etmektedir. Okulda yabancı dil öğrenmeyen ve çevre ile iletişim sırasında kullanmayan biri de, bir kitap veya televizyon programı sayesinde dil

becerilerini geliştirebilmektedir. İş amacıyla başka bir ülkeye göç eden biri ise uzaklarda kalan ailesiyle mektuplaşarak ana dilini unutmamaya çalışmaktadır.

Dillerin kullanım sıklığı ve bireyin bir ülkede kalma süresi gibi faktörler iki dillinin hayatında önemli rol oynasalar da dikkatimizi çeken asıl konu, bu tür insanların farklı sosyal alanlardan kaynaklanan baskı altında bulunarak ikinci dil öğrenmeleridir. Mackey bu baskıları ekonomik, yönetsel, kültürel, siyasi, askerî, tarihî, dinî ve demografik olmak üzere sekiz başlık altında incelemektedir. Etnik bir toplulukta bir azınlık dilini konuşan anne baba, çocuklarının ekonomik açıdan zorluk çekmemeleri için çoğunluk dilini öğrenmeleri üzerinde ısrar etmekte ve bazen kendileri bu dili evde konuşmaya başlamaktadırlar. Dil bilimci, yönetsel baskı altında, iki dilli ülkelerde çalışan idari personelden resmî dillerinden ikisini de bilmeleri istenebildiğini kastetmektedir. Devlet memurlarını bu konuda teşvik etmek için bazı hükümetlerin, öğrenmiş oldukları her dil için ayrı bonus verdiği bilinmektedir. Yabancı bir ülkede askerlik yapan iki dilli bireylerin bu ülkede konuşulan dili bilmeleri kulağımıza doğal gelse de kendi memleketinde askerî hizmet verenlerin ikinci dilini daha sık kullanması gibi durumlar bizim için şaşırtıcı olabilmektedir. Bunu en çok İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere, ABD, Çin ve Sovyet Birliğinin Müttefik Devletlerine dönüşerek yapmış oldukları iş birliği sayesinde bilmekteyiz. Burada sadece askerlerin değil sivillerin de mecburen ikinci dil öğrenmeleri gerektiğinin altını çizmek gerekmektedir. Tarih açısından baktığımız zaman birçok ülkenin hâlâ geçmişin izini taşıdığını söylemek mümkündür (Mackey, 2000, s. 30-31). Örneğin, Büyük Britanya'nın eski kolonisi olan Hindistan'da, hükümetin İngilizceden kurtarılmaya yönelik bütün çabalarına rağmen bu dilin resmî dil olarak tanınması, halkın hayatını kolaylaştırmıştır. Turistlerin yanı sıra Hindistan'ın farklı bölgelerinde birbirinden tamamen bağımsız lehçelerinde konuşan yerli halkların anlaşmazlık sorunu böylece çözülmüştür. Bununla birlikte İngilizce bilen genç neslin önünde yüksek maaş alması, yurtdışında eğitim görmesi ve genel olarak daha lüks bir hayat yaşaması gibi imkânlar bulunmaktadır (http-1). Mackey'e (2000, s. 31-32) göre dil kullanımını etkileyen siyasi baskı, tarihî baskıya çok benzemektedir. Zira bir ülkenin siyasi hakimiyeti, resmî dilinin diğer koloni ülkelerinde dayatılmasında yatabilmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi birkaç yıllık hamiyetin sonucunda bu dilin yabancı dilden resmî dile dönüşme ihtimali vardır. Bir iki dilli, dinî ve demografik sebeplerden dolayı da ikinci dili akıcı konuşabilmektedir. Herhangi bir mezhebe, tarikata girmesi veya okulda bazı dersleri görmesi Yunanca, Latince, Sanskrit, Arapça veya Eski Slav dili öğrenmesini

gerektirebilmektedir. İkinci durum ise bir dili konuşan insanların sayısına ve dağılıma bağlıdır. Örneğin, sekiz yüz milyon kişi tarafından konuşulan dil, bin kişi tarafından konuşulana nispeten daha fazla baskı yaratmaktadır. Fakat dünyanın hemen hemen her köşesinde bilinen İngilizceyi sadece Çin’de kullanılan Çince ile kıyaslamak anlamsızdır, Çince konuşan yerli konuşmacıların sayısı daha fazla olsa da.

Mackey (2000, s. 32) iç işlevleri dillerin kullanım amacı, yetenek, nöbetleşme ve dil karışması açısından incelemektedir. Dil bilimci kullanım amacı dediği zaman iki dillinin diğer insanlarla temasta bulunmasını değil zihninde kendi kendine hitap etmesini, düşüncelerinde başkasına seslenmesini veya hatıra olarak düşüncelerini bir deftere dökmesini kastetmektedir. Bunu yaparken birey iki farklı dil kullanmaktadır. Mesela Fransızca sayı yapan iki dilli; duaları Arapça okumakta veya rüyalarını İngilizce gören iki dilli, günlüğünü Rusça yazmaktadır.

İki dillinin dilleri öğrenme yeteneğini etkileyen faktörler cinsiyet, yaş, zeka, hafıza, dillere karşı davranış ve motivasyondur. Çocukken iki dili öğrenmeye başlayanlar, geç yaşta öğrenmeye başlayan yetişkinlerden farklı yeterlilik özelliklerine sahip olabilmektedirler. Bir dilden öbür dile kolaylıkla geçen iki dilli çocuklar birçok bilim araştırmalarına konu olmuştur. Bunu açıklamaya çalışan West, çocuğun dokuz yaşına girmeden önce dil öğrenilmesi için uygun beyin özelliklerini taşıdığını, girdikten sonra ise konuşma bölgelerinin sertleşmeye başladığından dolayı öğrenme kapasitesinin zayıfladığını ifade etmektedir. İki dillinin dillere karşı davranışı veya konuşması sırasında çevredeki insanlardan aldığı tepki, bildiği dillerden bir tanesinin ilerde daha sık kullanılmasına sebep olabilmektedir. Örneğin, İngilizceyi aksanlı konuşan bir yetişkin, arkadaşlarının bunun ile ilgili şakalaşmalarından sonra konuşmaktan utanarak daha çok Almanca sohbet etmeye başlamaktadır. Bazıları ise ana dillerinin azınlık dili olmasından utanarak ikinci yabancı dili övmekte ve bildikleri için kendileri ile gurur duymaktadırlar (West, 1958’den aktaran Mackey, 2000, s. 33-34).

Konuşma sırasındaki dillerin nöbetleşmesi konuya, kişiye ve kaygıya bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Örneğin, İspanyolca’yı spor muhabbetinde bulunacak kadar iyi bilmeyen iki dilli, kendini daha güçlü hissettiği Ukraynaca konuşmayı tercih etmektedir. Arkadaş çevresinde ise iki dilli, arkadaşlarının da bu iki dili bilmeleri durumunda bir dilden öbür dile arada geçebilmektedir. Aynı duruma hiç tanımadığı biri ile iletişim sırasında çok nadir rastlanmaktadır. Fakat iki dillinin o anda hissettiği heyecan veya kaygı, aynı dil sınırları içinde kalma çabalarına rağmen yabancı sözcüklerin veya

ifadelerin birden ağızından çıkmasına sebep olabilmektedir. Bununla birlikte bir cümledeki veya genel olarak konuşmadaki farklı dillere ait sözcüklerin sayısı farklı olabilmektedir. Yani iki dillinin İngilizceden Fransızcaya çok sık geçiyor olması, Fransızca sözcüklerin İngilizcedekilerden daha fazla kullanıldığı anlamına gelmemektedir, tam tersi de olabilmektedir (Mackey, 2000, s. 35-36).

İki dillinin ana dili konuşurken yabancı sözcüklerin cümleye girmesine veya yabancı dili konuşurken ana dili sözcüklerinin birden çıkmasına “dil karışması” (interference) denmektedir. Konuşma sırasında yer alan dil karışmasını tespit etmek için iki dillinin kullandığı yabancı unsuru bulmak, bu unsurdan nasıl faydalandığını analiz etmek (ikameler ve modifikasyonlar) ve yabancı unsurun yerli olanın yerine ne ölçüde geçtiğini araştırmak gerekmektedir. Mackey (2000, s. 40) dil karışmasını kültürel, semantik, sözcüksel, gramer ve fonolojik olmak üzere beş gruba ayırarak incelemektedir. İlk durumda iki dilli, bir dilin bağlı olduğu kültürde var olan fakat diğer kültürde olmayan bir kültürel fenomeni, bir dilden diğerine aktarmakta zorluk çekmektedir. Örneğin, Türk mutfağından imam bayıldı ve vezirparmağı gibi meşhur yemeklerin isimlerini İngilizceye “*imam fainted*” ve “*vezir’s finger*” olarak çevirdiğimiz zaman orijinal sözüklerde saklanan o gizli kod, karşımızdaki kişinin bilincine ulaşmayabilmektedir. Diğer bir örneği olan köylerde çok sık kullanılan “kınalı kuzum” hitabı, şefkatin ve sevginin anlamının kaybolmaması için güzel bir çeviri ve açıklama gerektirmektedir (Spotar-Ayar, 2017, s. 118,120).

Semantik dil karışması iki dillinin, dillerde aynı anlamı taşıyan semantik yapıları birleştirmesi olarak nitelendirilmektedir. Buna rağmen yeni bir yapı ortaya çıkmamaktadır (Mackey, 2000, s. 41). Örneğin, Rusçadaki “*Убить двух зайцев одним выстрелом*” (Tür. İki tavşanı, tek atışla vurmak) deyimini Türkçedeki “*Bir taşla iki kuş vurmak*” deyimine çok benzediği için Türkçe-Rusça iki dillinin karşısındaki kişi ile Türkçe konuştuğu zaman “*kuş*” yerine “*tavşan*” sözcüğünü kullandığı durumlar olabilmektedir. Aynı şekilde “*Meydanda tek savaşçı, savaşçı değildir.*” diyen iki dilli, Rusça “*Один в поле не воин*” deyimini Türkçeye uyarlamış olmaktadır. Halbuki Türkçede zaten bunun yerine kullanabildiği bir deyim mevcuttur (*Bir elin nesi var iki elin sesi var*).

Sözcüksel dil karışması, yabancı sözcüklerin tek başına veya yapılar hâlinde başka bir dilde kullanılmasıdır. Bu dil karışmasının türünde dile belli bir tarih döneminde giren ve bizim alıntılar dediğimiz sözcükler değil, iki dillinin kendi zevkine göre rastgele olarak

kullandığı sözcükler yer almaktadır (Mackey, 2000, s. 41). Mesela “*nargile*” sözcüğünü bilmeyen veya hatırlamayan iki dilli, cümle kurarken İngilizcesini söyleyebilmektedir: “*Bugün nerede hookah içelim?*”. Önemli olan muhatabının bu sözcüğü bilmesidir. Bunun için muhatabın da iki dilli olması yeterlidir.

Gramer dil karışması, iki dillinin cümlede yabancı dile ait dilbilgisi öğelerini ve gramer kategorilerini kullanmasıdır. Bu durumda en çok sözbölüklerin aralarında gramer rolünü değiştirdikleri görülmektedir. Örneğin, normalde bir dilde isim işlevini gerçekleştiren sözbölük, öbüründe fiile dönüştürülmektedir. Bazen dillerin ikisinde aynı gramer anlamına sahip olan sözcükler bu dillerde farklı sözcükler ile ve farklı yapılar kapsamında kullanıldığı için iki dilli tarafından bilinçsiz şekilde karıştırılabilmektedir (Mackey, 2000, s. 42). Ukraynadaki “*приїмати ванну*” ifadesini Türkçeye çevirdiğimiz zaman “*banyo almak*” olmaktadır. Türkiye Türkçesinde banyo “*alınmaz*” ama “*yapılır*”. Bunun diğer örneği, “*брату таксі*” ifadesinin Ukraynadan Türkçeye sözcüğü sözcüğüne çevrildiği zaman *taksi çağırmak* ve *aramak* anlamını taşıyan “*taksi almak*” dil karışmasının oluşumudur.

Fonolojik dil karışması tonlama, tempo, ulama ve telaffuzda kendini göstermektedir. Bu tarz müdahaleyi, iki dilli vurgu yaptığı zaman tespit etmek mümkündür (Mackey, 2000, s. 43). Örneğin, Türkçede sözcüklerin son hecelerine vurgu yapmaya alışık iki dilli, bu konuda Türkçeden farklı olan İngilizce konuştuğu zaman alışkanlığından zar zor vazgeçmekte: *deve'loper* yerine *develo'per* diyebilmektedir.

Mackey’in teorisine karşı çıkanlar da vardı. Tarihsel-karşılaştırmalı dil biliminin temsilcileri, dillerin morfolojinin homojenliği fikrini destekledikleri için dillerin korunması ve var olmaya devam etmesi ile sonuçlanabilecek dil karışmasının gramer (morfolojik) düzeyinde gerçekleştirilme ihtimalini reddetmektedirler. Bu gruba dâhil olan Fransız dil bilimci A. Meillet, ses bilimi ve gramerin sözcük biliminin aksine kapalı sistemlerden oluştuğunu dile getirmiştir (Weinreich, 1979, s. 12).

2.2.3. Kullanım ortamına göre

İki dillilik yaygınlık seviyesine göre “kitle”, “grup” ve “bireysel” olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir. “Kitle” iki dilliliğinde bütün halkın veya çoğu insanın bildiği dillerden biri, uluslararası iletişim kurmak amacıyla kullanılmaktadır. Rus dil bilimci A. Yudakin bu tip iki dilliliği “işlevsel” veya “sosyal” iki dillilik olarak adlandırmakta ve bazı durumlarda herhangi bir dil konuşmayı gerektirmeyen “kategorik”

(akademik) iki dillilikten ayırmaktadır. “Kategorik” iki dillilik “sosyal” iki dilliliğin aksine iki dillinin ses bilimi, sözcük bilimi ve gramer üzerinde çalışarak yabancı dili ana dil ile karşılaştırarak öğrenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Yudakin, 1981’den aktaran Matsneva, 2016, s. 41). Örneğin, tez çalışması kapsamında Türkçede ve Farsçada fiillerin işlevlerini analiz etmek için Türk öğrencinin Farsça öğrenmesi gerekmektedir. Fakat bu dili sadece çalışması için öğrendiği için onu iletişim aracı olarak kullanmak istemeyebilmektedir. “Grup” iki dilliliği, nüfusun bazı kesimlerinde veya bir kesimin sınırlı sayıdaki temsilcilerinin hayatında gözlenebilmektedir. “Bireysel” ise bir kişinin iki veya daha fazla dil bilmesidir. “Kitle” iki dilliliği çok sık sosyoloji, dil bilimi ve sosyodilbilim çalışmalarının konusu olmaktadır. Psikoloji ve psikodilbilim uzmanları ise daha çok “bireysel” iki dillilik üzerinde durmaktadırlar (Matsneva, 2016, s. 41). Weinreich (1979, s. 7) iki dilliliğin hem dil bilimi hem dil bilimi dışındaki faktörlerin yardımıyla incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Sürekli başvurduğu bu faktörlerden biri psikoloji olmuştur. Zira dil konuşan, onu kullanan bir bireydir. Dolayısıyla dil karışımı için dillerin yakın veya uzak olması gibi detaylar fazla önem taşımamaktadır. Önemli olan bireyin bu dillere karşı davranışlarıdır.

İngiliz bilim adamları J.F. Hamers ve Michel H.A Blanc (2000, s. 24) “bireysel” ve “toplumsal” iki dilliliğe biraz farklı bir şekilde bakmakta ve her birisini sırayla *bilinguality* ve *bilingualism* terimleriyle özdeşleştirmektedir. Çalışmalarına göre bilingualism konsepti, iki dilin sıkı temasta bulunduğu ve böylece dillere ait olan kodların aynı sıklıkla ve aynı oranda kullanıldığı, içinde birçok iki dilli bireyin olduğu dil topluluğu için geçerlidir. Bilinguality ise sosyal iletişim aracı olarak var olan birden fazla dil koduna erişimi olan bireyin psikolojik durumu ile ilgili bir terimdir. Bununla birlikte erişim derecesinin psikolojik, psikolinguistik, sosyal psikolojik, sosyal, sosyokültürel ve diğer faktörlere göre değişebildiğinin altını çizmek gerekmektedir (Hamers ve Blanc, 2000, s. 6). Fakat hem bireysel hem toplumsal gerçeklerin birbirinden ayrı biçimde yaşandığını düşünmek yanlış olmaktadır. Zira herhangi bir kişi diğerlerinden farklılığını gösteren bir birey ve aynı zamanda faaliyetini gerçekleştirdiği sosyal grupların bir üyesidir.

İki dillilik, Fransız dil bilimci M. Houis tarafından iki dillinin dilleri kullandığı alanlara göre üç farklı şekilde incelenmiştir. “Düzensiz” olarak adlandırdığı ilk iki dillilik türü, sınırlı kültürel asimilasyon ve belli teknik alan çerçevesinde (balıkçılık, çömlekçilik vs) kullanımı ile nitelendirilebilmektedir. Bu durumda yabancı dilden ana dile sanayi ve

ticari faaliyet ile ilgili terimlerin geçmesi görülmektedir. Daha derin bir kültürel asimilasyon düzeyinde bulunan, belli alanlar dışında etnik grubun ekonomik ve sosyal organizasyonun geleneksel sistemlerinin dâhil edildiği iki dilliliğe “odaklı” iki dillilik denmektedir. Bununla birlikte “odaklı” iki dillilikte ana dil sınırlı ölçüde kullanılmaya devam etmekte ve asimile edilen kültüre ilişkin terimler yabancı dilden geniş ölçüde ödünç alınmaktadır. Dil bilimcisinin son olarak incelediği “ortak” iki dillilik ise etnik topluluğun tüm temsilcilerinin yeni dile hakim olduğu anlamına gelmektedir. Yukarıda belirttiğimiz iki dilliliğin aksine “ortak” iki dilliliğin bulunduğu toplulukta önce ana dili n teknik terimlerin, ardından ise sosyal, etnik ve dinî terminolojinin kademeli olarak unutulması görülmektedir (Houis, 1971’den aktaran http-2).

2.2.4. Dil seviyesine göre

İki dillilik üzerine yapılan çalışmalara bakacak olursak hemen hemen her birinde iki dillilik türleri söz konusu olduğunda araştırmacıların en çok “ dengeli” (balanced) ve “baskın” (dominant) türlere yer verdiklerini fark etmek mümkündür. Bu dil bilimciler kategorisine E. Haugen ve A. Liddicoat da dahildir. E. Haugen “ dengeli” iki dillinin, hakim olduğu her bir dili, ana diliymiş gibi ileri seviyede kullanabildiğini dile getirmiştir (Haugen, 1973’ten aktaran Liddicoat, 1991, s. 9). Bu açıklamada düzeltmeler yapan A. Liddicoat (1991, s. 9), dil bilim seviyesi ne olursa olsun ikisinin hemen hemen aynı seviyede konuşulabilmesinin ve yazışmalarda kullanılmasının, “ dengeli” iki dilli için geçerli olması fikrini savunmaktadır. Bu, bir iki dillinin dillerde gösterdiği performansının kusurlu olması durumunda bile aynı seviyedeki becerilere sahip olduğu için yine de “ dengeli” iki dilli olarak tanınabildiği anlamına gelmektedir.

Buna rağmen günümüzde en sık rastlanan iki dillilik türü, “baskın” olan sayılmaktadır. “Baskın” iki dillilikte bireyin kullandığı dillerden birini daha iyi derece bildiği kabul edilmektedir. Fakat baskın dil, kullanıldığı bazı ortamlarda baskın olma özelliğini kaybedebilmektedir (Liddicoat, 1991, s. 9). Örneğin, Ukraynaca-Türkçe iki dillinin iş yerinde veya okulda Türkçe, evde ve arkadaş çevresinde Ukraynaca iletişim kurması sebebiyle Türkçe söz hazinesinin iş veya dersler için Ukraynaca söz hazinesinin ise ev içi faaliyetler için daha uygun olduğu söylenebilmektedir. Yani dillerin ikisi de birbirinden farklı ortamlarda baskın olmaktadır.

Aynı zamanda dil biliminde Mati Hint’in önerdiği “sınırlı” iki dillilik (semilingualism) konsepti de mevcuttur. Ona göre bu tür iki dillilik, insanların iki dilde

de düşüncelerini net bir şekilde aktaramamaları sebebiyle ortaya çıkan kültürel gerilik ve insanın depersonalizasyonu ile nitelendirilebilmektedir. Bazı dil bilimciler, bunu “*tek taraflı iki dillilik*” olarak adlandırmaktadır. Mati Hint kendi araştırmasında SSCB döneminde var olan iki dilliliğin, halka karşı tek taraflı olarak uygulanan bir deney olduğunu ispatlamıştır (Mândâcanu, 1999’dan aktaran Kazaku, 2013, s. 45). Örneğin, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kırgızistan gibi ülkelerde insanların okullarda bir baskı altında bulunarak zorla Rusça öğrendikleri; fakat bu ülkeler SSCB’ye girmeden önce ana dilleri sayılan dilleri öğrenmeye hiç kimsenin çalışmadığı bilinmektedir.

T. Cabadag da Mati Hint’in söylediklerine katılarak “sınırlı” iki dilliliğin, bireyin hem ana hem yabancı dilde gösterdiği yetersizlik sonucunda ortaya çıktığını ileri sürer. Bu sorun, ikinci dil düzgün bir şekilde öğrenilmeden önce ana dilden vazgeçilmesi veya önceden bir topluluk tarafından baskın olarak kullanılan dilin, artık iletişim için fazla talep görmemesi gibi durumlarda kendini göstermektedir. Bireyin sınırlı iki dilli değil tam iki dilli olması için dilleri ne kadar iyi bilmesi gerektiğini soranlara cevap veren dil bilimci, “sınırlı” iki dillilik teriminin, iki dillilik teriminin ne anlama geldiğine bağlı olduğunu ifade etmektedir. “Tam” iki dilliliği varsayacak olursak “sınırlı” iki dilliliğin, ideal “tam” iki dillilikten bir adım geride kaldığı söylenebilir. Böylece bütün iki dillilere, tek dillilere nispeten hakim oldukları dilleri daha az bildiklerinden dolayı “sınırlı” iki dilliler denebilmektedir (Cabadag, 2001’den aktaran http-3).

“Sınırlı” iki dilliliğe Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Asya ve Afrika’daki yerli halkların çoğunda rastlanmaktadır. İngilizcenin ve eski metropollerin diğer baskın dillerinin az bilinmesi, kendi dillerine ait alt dillerinin bilinmemesiyle birlikte aynı sırada yer almaktadır. Bu, eski sömürge halklarının tamamen okuryazar olmadığını, düşük eğitim seviyesine ve sosyal statüsüne sahip olduğunu belirlemektedir. Bu tür iki dilliliğin çözümü olarak eğitim, bilim ve kültür gibi alanlarda otokton dillerin köklendirilmesi değil yerli halka orta ve yüksek eğitim düzeyinde İngilizcenin öğretilmesi sunulmaktadır. Fakat İngilizce, çoğu insan için iş alanında başarı sağlayan ve işsizlik ihtimalini azaltan bir şans gibi düşünülse de o, ana dilin tamamen unutulmasına ve tek dilliliğin iki dillilik yerine geçmesine sebep olabilecek faktörlerden biridir. Bugünlerde metropollerin dillerinin lehine “eksiltici” iki dilliliği eleştiren ve yarı okuryazarlık ve “sınırlı” iki dillilik şeklinde kendini gösteren zorunlu iki dilliliğin negatif sonuçlarının çözümü üzerinde çalışan eko dil bilimi olarak bilinen yeni bir bilim dalı gelişmeye başlamıştır (Suyunbayeva ve Şelestük, 2019, s. 154-155).

2.2.5. Anlama ve anlatma becerilerindeki yetkinlik seviyesine göre

Rus dil bilimci Vereşçagin, iki dilliliği anlama ve anlatma becerilerindeki yetkinlik seviyesine göre “algısal”, “reproduktif” ve “üretimsel” olmak üzere üç gruba ayırmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre “algısal” iki dillilik, iki dillinin, ikinci dil sistemindeki kodları anlamasını öngörmektedir. Bununla sınırlı olan iki dilli, kendi düşüncelerini ikinci dilde ifade edecek kadar dile hakim değildir (Vereşçagin, 1969’ dan aktaran Bogus, 2015, s. 52).

“Reproduktif” iki dillilik, bireyin okumuş olduğu veya işitmiş olduğu bilgileri sesli veya sessiz olarak tekrarlama becerisine sahip olmasıyla nitelendirilmektedir. Bu beceri, çoğu zaman ikinci dil sistemine ait sözcüklerin birinci dil sistemi aracılığıyla gerçekleştirilen konuşma sırasında kullanılmasında kendini göstermektedir. Hem “algısal” hem “reproduktif” iki dillilik, yabancı dilin iki dilli tarafından anlaşılmasından sorumludur. Fakat bazı araştırmalara göre “reproduktif” iki dillilikte metin her zaman yeterli düzeyde algılanamayabilmektedir (Vereşçagin, 1969’ dan aktaran Bogus, 2015, s. 52).

Temel özellikleri cümlelerin yaratıcı yaklaşımla kurulabilmesi ve anlamlı olması olan “üretimsel” iki dillilikte, yukarıda bahsettiğimiz türlerin aksine iki dilli, konuşmaları anlamakla ve tekrarlamakla sınırlamaksızın kendini ifade etme imkânını kazanmaktadır. Buna rağmen bilgileri aktarma derecesi değişebilmektedir. Vereşçagin’in belirttiği gibi yaratıcı ve anlamlı söylem her zaman düzgün olamamaktadır. Fakat bazı durumlarda düzgün olmayan bile anlamın tamamının aktarılmasını sağlayabilecek durumdadır (Vereşçagin, 1969’dan aktaran Bogus, 2015, s. 53).

Ayrı sözcükleri ve deyimleri anlayabilen ve tekrarabilen bireyin iki dilli olmadığını savunan dil bilimciler Vereşçagin’in önerdiği sınıflandırmaya karşı çıkmaktadırlar. Fakat Bogus (2015, s. 53) “algısal” ve “reproduktif” iki dilliliğin aşağıdaki sebeplerden dolayı çok yaygın iki dillilik türleri olduğu kanaatinde. Birincisi, ikinci dil ediniminin gerçekleştirildiği koşullara ve ortama bakmaksızın “algısal” ve “reproduktif” iki dillilik, her zaman öğrenimin başlangıç seviyesine hastır. İkincisi, iki dilli olma özelliğinin kaybedilmesi, yani ikinci veya birinci dilin unutulması hemen olamamaktadır. Normalde akıcı konuşma becerisi yok olunca iki dilli, muhatabının söylediklerini kısa veya uzun bir süre anlayabilmektedir. Üçüncüsü, iki dillinin sürekli kullanmadığı dil, bulunduğu ortamda yaygın olarak konuşulduğu takdirde “algısal” iki dillilik kalıcı olabilmektedir.

İki dilli aileler için destek amacı ile yazılan rehber kitapların yazarı Rosenback (2014, s. 36-37), iki dillinin konuşma ve anlama becerilerine göre beş gruptan birine dâhil olabildiğini dile getirmektedir. Önerdiği ilk gruba dili ana diliymiş gibi konuşan iki dilliler dahildir. Bununla birlikte bireyin az fark edilen aksanı kabul edilebilmektedir. Uzmanlara göre bu dereceye ulaşabilmek için bireyin altı yaşına girmeden önce dil öğrenmeye başlaması lazım. Aksi takdirde aksandan tamamen kurtulmak neredeyse imkânsız sayılmaktadır.

İkinci grupta dil bilen ve yerli konuşmacı ile iletişim kurabilecek kadar kendine güvenen iki dilliler yer almaktadırlar. Azınlık dilinin konuşulduğu çok dilli ailede yetişen bu insanlar, dili başka yerlerde de kullanarak aksanlı konuşabilmektedirler. Fakat bu durum, karşı tarafın onları anlaması için bir engel oluşturmamaktadır. Bu gruba ait iki dilliler yazmayı ve okumayı bilirler ve dil kullanmak için yeterince motivasyona sahiptir (Rosenback, 2014, s. 37).

Daha sonra Rosenback (2014, s. 37) yeterli konuşma akıcılığı başlığı altında azınlık dilini bilen fakat iletişim için çoğunluk dilini tercih eden, kendine tamamen güvenmeyen ama dile iyimser yaklaşımı olan iki dillilerin durumunu açıklamaktadır. Çok dilli ailelerde yetişen gençler ilk başta dili akıcı bir şekilde konuşsalar da okula, hobilere ve arkadaşlarına ailelerine nispeten daha fazla vakit ayırdıkça bu kategoriye düşmektedirler.

Sınırlı konuşma akıcılığı grubundaki iki dilliler, duyduklarının çoğunu anlayabilirler fakat sadece basit cümlelerle cevap verebilmektedirler. Durumu açıklamak için azınlık dilinin yetersiz olduğunu hissettiği zaman çoğunluk diline geçmektedirler. Hatta bu dili kullanmaktan kaçınmaktadırlar. Pratik ve motivasyon eksikliğinden dolayı kendilerine güvenmemektedirler (Rosenback, 2014, s. 37).

Yazarın son olarak incelediği grup, pasif anlayış (algısal bilgi) iki dilliler grubu olmuştur. Bu gruptaki bireyler, duyduklarını hemen hemen anlayabilirler fakat aynı dilde cevap verememektedirler. Gerek veya motivasyon olmadığı zaman sohbetlere katılmamaktadırlar (Rosenback, 2014, s. 38).

2.2.6. Yaşa göre

“*An Introduction to Bilingualism*” (Tür. İki Dilliliğe Giriş) kitabının yazarı C. Hoffmann (1991, s. 33-34), iki dillinin dil yeterliliğini etkileyen faktörlerden birinin, erken veya geç yaşta iki dilli olma özelliğini kazanması olduğunu düşünmektedir. Doğduğu andan itibaren iki dille sıkı temasta bulunan veya ilk dilin tamamem

sabitleşmesi ardından erken çocukluğunda ikinci dil öğrenen birey için “erken iki dillilik” veya “çocuk iki dilliliği” terimi kullanılmaktadır. Doğal sayılan bu iki dillilik türünün aksine “geç” iki dillilik hem doğal hem yapay olup iki dillinin doğal çevrede ikinci dil öğrenmesi (Ukrayna’dan Türkiye’ye iş için göç eden Türkçe bilmeyen iki dilli) veya dil öğrenme kitaplarının aracılığıyla ikinci dil edinmesi sırasında ortaya çıkmaktadır.

Hoffman (1991, s. 35) “erken” iki dilliliğin “geç” olan iki dillilikten daha iyi olduğunu düşününlere cevap vererek bunu ispatlayan yeterli sayıda çalışmanın olmadığını altını çizmektedir. Yazar, ünlü dil bilimci Adler’in, bir iki dillinin gelecekte dillerin ikisine de tamamen hakim olabilmesinin, dil öğrenme sürecinin çocukluğunda başlayıp başlamadığına bağlı olduğu fikrine karşı iki dillinin her iki dilde hakimiyetin %100’ünü kazanmasının imkânsız olduğunu söylemektedir. Bazıları, çocukların kolaylıkla ikinci dil öğrendiklerini düşünmektedir. Bu faktör gerçek olsa da yetişkinlerin analitik becerileri de göz ardı edilememektedir. Örneğin, dil öğrenmekte daha iyi olduğu düşünülen çocuklar, dillerarası geçişi hızlı bir şekilde yapacak kadar yeterince becerikli olmayabilmektedirler. Dillerin benzer taraflarının algılanması, bilgilerin genelleştirilmesi, özeti çıkarılması ve sınıflandırılması normalde çocuklar tarafından yapılamamaktadır (Hoffman, 1991, s. 38).

Bununla birlikte Bölükbaş Kaya, Hançer ve Golynskaia iki dilliliği, bireyin dilleri edindiği yaşa göre “eş zamanlı” ve “ardışık” olmak üzere iki gruba ayırmaktadırlar (Bölükbaş Kaya, Hançer ve Golynskaia, 2019, s. 102). Bebeklik veya erken çocukluk döneminde dilleri aynı zamanda öğrenmeye başlayan iki dilliler, “eş zamanlı” iki dilliler grubuna girmektedirler. Bu çocuklar normalde, iki farklı ana dile sahip olan anne babanın çocukları veya azınlığın çocukları olmaktadır. Ünlü dil bilimci McLaughlin’a göre eş zamanlı iki dillilerin hakim olduğu dillere birinci ve ikinci dil denmesi mantıklı değildir. Zira ikisi de aynı dönemde öğrenilmeye başlar ve ikisi de ana dili sayılmaktadır. Dil bilimci Patterson’un aksine “eş zamanlı” iki dillilik teriminin ancak üç yaşını aşmayan çocuklar için uygulanabildiğini savunmakta ve bunu üç yaşına girmeyen çocukların ana dillerinin henüz tam gelişmemiş olmasıyla açıklamaktadır. Aksi takdirde dillerin edinim süreci arasında büyük mesafe olmaktadır (McLaughlin, 1984’ten aktaran Bölükbaş Kaya vd., 2019, s. 102). Ünlü Rus dil bilimci Çırşeva (2012, s. 58) iki dillinin ikinci dilde konuşmasının başlangıç noktası, doğumundan 10 ay içinde yer aldığı takdirde “eş zamanlı” iki dillilikten söz etmemizin mümkün olduğunu ifade etmektedir.

İkinci dil, birinci dilin öğrenilmesinden sonra edinmeye başladığı durumda “ardışık” iki dillilik terimi ortaya çıkmaktadır. Ardışık iki dillilik, Hoffman’ın önerdiği “geç” iki dillilikle ortak özelliklerine göre aynı sırada olup ikinci dilin hem doğal hem okul ortamında öğrenebilmesini öngörmektedir. Baker ve Jones (1998, s. 36) gibi bazı araştırmacılar “eşzamanlı” ve “ardışık” iki dillilik türleri arasında herhangi bir ayırım yapmanın uygun olmadığını kanaatindedir. Örneğin Ukraynaca-Türkçe iki dilli, ailede dillerin ikisi de konuşuluyor olsa da ana dili Türkçe olan babasıyla daha fazla zaman geçirebilmektedir. Bunun diğer bir sebebi, çocuğun aile içinde kullandığı dillerden birinin, yaşadığı ülkede baskın dil olmasıdır. Fransızca-İngilizce iki dilli, evdeyken bu iki dili aynı sıklıkla konuşmasına rağmen okul arkadaşlarıyla sadece İngilizce konuştuğu için Fransız dilinde iletişim kurarken bilgilerinin yetersiz olduğunu hissedebilmektedir. Dolayısıyla dilleri çocukken eş zamanlı veya ardışık olarak öğrenmesi fazla önem taşımamaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz iki dillilik türlerinin yanı sıra Haugen “bebek” (1 yaşa kadar) ve “çocuk” (1 ile 12 yaş arası) iki dilliliği ayırmaktadır (Haugen, 1956’dan aktaran Çırşeva, 2012, s. 58). Çırşeva (2012, s. 58) ise “çocuk” iki dilliliği kapsamında “kreş” (1 ile 3 yaş arası), “okul öncesi” (3 ile 7 yaş arası) ve “okul başlangıç” (7 ile 12 yaş arası) döneminin incelenebildiğini savunmaktadır.

2.2.7. Dilin durumuna ve öğrenildiği ortama göre

Ünlü Fin dil bilimci Skutnabb-Kangas “*Bilingualism or Not: The Education of Minorities*” (Tür. İki Dillilik veya Değil: Azınlıkların Eğitimi) adlı çalışmasında iki dillilik türlerinden bahsederken iki dillilerin “elit” ve “halk” gruplarına dahil olabildiğini dile getirmektedir. İlk iki dillilik türü, ikinci dilin bilinmesi, aydın ve entelektüel birinin olmazsa olmazı olarak düşünüldüğü ve bireyin kültür açısından gelişmiş olmasını işaret ettiği için “elit” tanımı yapılmıştır. Bu gruba ait olan iki dilliler, yabancı dili okulda öğrenmekte ve bazen onu doğal ortamda kullanabilmektedirler (Skutnabb-Kangas, 1981’den aktaran Leddicat, 1991, s. 8). Örneğin, yabancı bir ülkeye iş için gelen çalışan, iş yerinde ana dili konuşabilmekte ve çocuğunu ana dilinde okutabilmektedir. Fakat evladının yabancı dil bilmesini istediği için onu özel derslere yazdırmakta veya bu dil eğitim dili olduğu özel okula göndermektedir (İvanova ve Laşuk, 2020, s. 21-22). Bireyin bu şekilde dil öğrenme sürecindeki başarısız olma ihtimali, herhangi başka bir dersten başarısız olma ihtimaline eşittir. Yabancı dil dersini beğenmeyen veya bu ders için

yeterince motivasyonu ve becerisi olmayan öğrenci, diğer dersler üzerinde daha fazla odaklanmaktadır (Leddicoat, 1991, s. 8).

Azınlık dil grubunun temsilcileri olan “halk” iki dillileri, dış etkenlerin baskısı altında bulunarak topluluğun resmî dilini öğrenmek zorunda kalmaktadırlar. Baskın dil öğrenemeyen çocuklar ilerde, eğitim almaya devam edememesi ve iş piyasasında rakiplerle yarışamaması gibi çeşitli engellerle karşılaşabilmektedirler. Geleceğini etkileyen faktörlerden biri, eğitim sisteminde baskın dili konuşmayan bireyler için desteğin olmamasıdır. “Halk” iki dilliler, anlamadıkları dilde verilen derslere girmekte veya yerli konuşmacılarla aynı sınıfta okumaktadırlar (Leddicoat, 1991, s. 8-9).

Çırşeva (2012, s. 86-87) iki dillilikle ilgili kaynaklarda “elit” iki dilliliğin oluşumunun, “bir aile mensubu=bir dil” prensibiyle özdeşleştirildiğini ve düzensiz halk iki dilliliğin zıt anlamlısı olarak yer aldığını ifade etmektedir. Çocuklarının konuşma becerilerinin gelişimini dikkate alan anne baba yukarıdaki prensibi uygulamayı tercih etmektedir. Dolayısıyla onun, önemini kaybetmeden sadece Rusya’da değil, birçok ülkede kullanılmaya devam ettiği söylenebilmektedir. Bazı bilim adamları ise sözde sayısı sınırlı olan insanlar için geçerli olan ve dolayısıyla incelenmeye değenmeyen “elit” iki dilliliğe önem vermemektedirler.

İki dilliliğin zararlı olmasını ispatlamaya yönelik çalışmaların değerlendirmesini yapan dil bilimci Darcy, araştırmalara normalde göçmenlik sebebiyle dil öğrenmek zorunda kalan çocukların katıldığını fark etmiştir. İki dilliliğin iyi taraflarını gösteren çalışmalarda ise yabancı dili geçinmek için zorla öğrenen değil, dile karşı merak saran çocuklar yer almıştır (İvanova, Laşuk, 2020, s. 28).

Fishman, “elit” iki dillilerin, yaygın olarak kullanılan diller yerine azınlık dillerini öğrenmeleri gerektiğini savunmaktadır. Böylece maddi durumu iyi olan çocuklar, bu iki dillilik türünden yararlanarak etrafındaki dünyayı daha iyi anlayabilmektedirler. Fakat bu metodun Amerika’daki okullarda kullanılması ile ilgili öneride bulunan dil bilimci desteklenmemiştir (Fishman, 1976, 1977’den aktaran Guerrero, 2010, s. 168).

2.2.8. İki dilin muhafaza edilmesine göre

“Arttırıcı” ile “eksiltici” iki dillilik türleri arasında ayrım yapan ilk kişi Kanadalı psikolog Lambert (1981, s. 10) olmuştur. Çalışmalarında, iki dilli bireyin ikinci dil

öğrenmesinin, iki dilliliğin veya tek dilliliğin oluşumuna sebep olabildiğini ifade etmiştir. Örneğin, “eksiltici” iki dillilikte baskın dil evde konuşulan dilin yerini almaktadır. Lambert’e göre bu duruma Kuzey Amerika ve Avrupa’da azınlık dilini bilen bireyin, eğitim dili olarak “güçlü” ve “prestijli” İngilizcenin yer aldığı okullara girdiğinde rastlanmaktadır. Baskın dil, yabancı ana dil ve kültürün sade görülmesine neden olmaktadır. Yani “eksiltici” dillilikte dillerin birbirini tamamlaması değil, birbiriyle yarışması söz konusudur (Lambert, 1983’ten aktaran Plüddemann, 1997, s. 18). “Arttırıcı” iki dillilik ise baskın dilin edinmesi sırasında evde konuşulan dilin birey tarafından aynı seviyede tutulduğu anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım, çocukların aile içinde kullanılan dilde uzmanlaşmalarından ziyade anne babalarına ve toplumdaki rolüne değer vermelerini sağlamaktadır (Enstice, 2017, s. 34).

Triarhé-Herrmann, iki dilliliğin hem iç hem dış etkenlerin baskısı altında bulunduğundan dolayı “arttırıcı” ve “eksiltici” iki dillilik türlerinin ayrımının psiko-sosyodilsel ölçüğüne göre yapıldığını söylemektedir. Fakat Bölükbaş Kaya, Hançer ve Golynskaia’nın “*İki Dillilik: Tanımı ve Türleri Üzerine Kuramsal Tartışmalar*” adlı makalelerinde önerdikleri “arttırıcı” terimi yerine “eklemeli” terimini kullanmayı tercih etmektedir. Araştırmacı, “eklemeli” iki dillilikten bahsederken bireyin dillerin ikisiyle ve onlara bağlı kültürlerle hep temas içinde bulunduğu ve “*bir dizi bilişsel, duyuşsal ve sosyal beceriler*” kazandığı için bu tür iki dilliliğin sadece olumlu etki gösterdiğinin altını çizmektedir. Yazdıklarına göre bu gruba uluslararası evliliklerden doğan çocuklar ve küçükken yabancı dil öğrenmeye başlayan, üst toplumsal sınıflara ait ailelerin çocukları girmektedirler (Triarhé-Herrmann, 2000’den aktaran Kelağa Achmet, 2005, s. 58).

“Eksiltici” iki dilliliğin temsilcileri daha çok ikinci dil kullanmak zorunda kalsalar da dil bilimci A.N. Papapavlou, bireylerin bu dile ileri seviyede hakim olmadıklarını vurgulamaktadır. Çalışmasında dil bilimci Lambert’in aksine ikinci dilin, ana dilin yerine geçmesinden değil bireyin her ikisinde de yetersizlik göstermesinden söz etmektedir. Dolayısıyla “eksiltici” iki dilliliği başarısız sıfatıyla tanımlararak buna neden olan faktörlerin toplumsal ve siyasi baskı gibi dış etkenler olduğunu savunmaktadır (Papapavlou, 1997’den aktaran Kelağa Achmet, 2005, s. 58-59).

İki dillilikle ilgili çok sayıda kitabın yazarı Baker (2000, s. 18-19), “eklemeli” iki dilliliği, bir çocuğun çoğunluk dilini kullanması ve diğer çoğunluk veya azınlık dilini öğrenebilmesi olarak açıklamaktadır. “Eksiltici” iki dillilik ise çocuğun evde veya daha sık okulda mecburen ikinci dil öğrendiği durumdur. Çoğunluk dilinin azınlık dilinin

yerine geçmesinden yana olan siyasetçiler, yönetmenler ve eğitimciler bunu iş bulmanın daha kolay olması, imkanların eşit olması ve entegrasyona uğrayan topluluğun İngilizce gibi ortak dil bilmesinin önemli olmasıyla açıklamaktadırlar. Çocukların dillerin ikisine de aynı derecede hakim olması tamamen anne babalarının sarf ettikleri çabalarına bağlıdır.

2.3. İki Dilliliğe İlişkin Yerli ve Yabancı Çalışmalar

Türkçe-Ukraynaca iki dilliliğini konu alan çalışmalar henüz ne Türkiye’de ne başka bir ülkede yapıldığı için tezimizde bunların örnekleri sunulamamaktadır. Fakat dikkati çeken ve bu tez için büyük katkıda bulunan diğer çalışmalar mevcuttur. Gülşat Bican (2017) tarafından yazılan “*Danimarka’da Türkçe-Danca Konuşan Öğrencilerin Dil Görünümlerinin İki Dillilik Temelinde İncelenmesi*” adlı doktora tezinde, ana dili Türkçe olan Danimarka’da yaşayan lise öğrencilerinin konuştukları dillerden baskın olanın tespit edilmesi ve her birindeki yeterliliklerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmacının “*İki Dilliler İçin Hızlı ve Kademeli Baskın Dil Ölçeği*” temelinde hazırladığı ölçek ve düzenlediği Türkçe sınavı sonunda elde edilen cevaplar sınıflandırılmıştır ve farklı açılardan değerlendirilmiştir.

İmpaim Kelağa Achmet (2005) “*Yunanistan’da (Batı Trakya’da) İkidilli Eğitim Veren Azınlık Okullarında Türkçe ve Yunanca Öğrenim Gören Öğrencilerin Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi*” başlığını taşıyan doktora tezinde Yunanistan’ın Batı Trakya bölgesinde bulunan azınlık okullarında hem Türk hem Yunan dilinde eğitim gören çocukların okudukları metinleri anlayabilme ve yazılı şekilde anlatabilme becerilerini incelemiştir. Araştırma sırasında iki dilli eğitimde yer alan değişiklikler ve azınlık eğitimi ile Batı Trakya’da başvuru alan iki dilli azınlık eğitim sistemi dikkate alınmıştır.

Mehmet Yalçın Yılmaz (2014) “*İki Dillilik Olgusu ve Almanya’daki Türklerin İki Dilli Eğitim Sorunu*” makalesinde iki dilliliğin tanımını, türlerini, insan üzerindeki etkisini, iki dilliler için uygulanan eğitim sistemlerini, Almanya’da geçerli olan eğitim sistemini ve Almanya’daki Türklerin karşılaştıkları sorunlarını inceleyip ana dili Türkçe olan çocukların haklarının ihmal edilmesi, diğerlerin gözünde “farklı” olma durumunun yer alması, dil eğitiminin gerekli düzeyde verilmemesi, ana dilin unutulmasına yönelik

submersiyon modelinin uygulanması sonucunda çocukların eğitimde başarısız olması gibi sorunların var oldukları sonucuna varmıştır.

Fatma Bölükbaş Kaya, Fatma Burcu Hançer ve Anna Golynskaia (2019) hem yerli hem yabancı kaynakçaya başvurarak bilimde var olan iki dilliliğin tanımlarını ve türlerini inceleyip ve bilim adamlarının, iki dilliliğin avantajları ve dezavantajları ile ilgili fikirlerini toplayıp gözlemlerini “*İki Dillilik: Tanımı ve Türleri Üzerine Kuramsal Tartışmalar*” makalede sunmuşlardır. Söz konusu çalışmalar, araştırmamızda iki dillilik çeşitlerine ilişkin olarak yararlanılan temel iki kaynak olmuştur.

Doğan Aksan (1982) “*Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*” kitabının 3. cildinde Türk dilinin sözcükbilimi, sözlükbilimi, adbilimi ve anlambilimi üzerinde durarak diller arasındaki ilişkileri de incelemiştir. Çalışmasında dil karışmasını tanımlamak ile birlikte iki dilli bireylerin hakim olduğu dillerin birbirini nasıl etkilediğini açıklayarak yankatman, altkatman ve üstkatman olmak üzere üç ayrı etki türü arasında ayırım yapmıştır.

Rus dil bilimcilerden anılmaya değer Şçerba (1974) “*Языковая система и речевая деятельность*” (Tür. Dil Sistemi ve Söylem) adlı çalışmasında iki dilliliğin temiz ve karışık, bilinçli ve bilinçsiz olabildiğini ve iki dilliler grubuna kimler dahil olabileceğini belirtmiştir. İkinci dilin öğrenilmesine karşı çıkan bazı bilim adamlarının aksine Şçerba bunu “*Kendi dilimizi ancak onu yabancılara öğretmeye başladığımız zaman anlayabiliriz*” sözleriyle teşvik etmiştir.

Galina Çırşeva (2012) tarafından yazılan “*Детский билингвизм: одновременное усвоение двух языков*” (Tür. Çocuk İki Dilliliği: İki Dilin Eş Zamanlı Olarak Edinmesi) başlıklı monografide iki dilli ailede büyüyen çocukların aynı anda iki dil öğrenmesi sonucunda ortaya çıkan sorunlar ele alınmaktadır. Çocukların konuşmasını etkileyen dil karışması ile birlikte kodların değişimi, çocuğun gösterdiği dilsel, üstdilsel ve çeviri faaliyetlerinden söz edilmektedir. Anne babalar için hazırlanan bu rehber kitap, büyüklerin ve çocukların iki dilliliğin oluşum sürecinde uyguladığı prensipleri ve metotları da içermektedir.

Polonyalı ve Amerikalı dil bilimci Weinreich (1972) “*Monolingual and Multilingual*” (Tür. Tek Dillilik ve İki Dillilik) adlı makalesinde dilsel kodların değişimi, dillerin birleştirilmesi ve dil karışması gibi durumlar üzerinde dururken ve İngilizce ve diğer Avrupa dillerinden örnek vererek dil karışmasını sesletim, gramer, sözcüksel olmak üzere üç başlık altında incelemektedir. Bununla birlikte birçok dil bilimcinin çalışmaları

için temel olan “*Languages in Contact: Findings and Problems*” (1979) (Tür. Temastaki Diller: Bulgular ve Sorunlar) kitabında, Weinreich dil karışması olayından ziyade iki dillilik teorisinin psikolojik ve linguistik temellerine, temasta bulunan dillerin üzerindeki toplumsal ve kültürel etkiye ve bu temasın sosyal ve dilsel sonuçlarına yer vermiştir.

Kanadalı dil bilimci Mackey (1962) “*The Description of Bilingualism*” (Tür. İki Dilliliğin Tanımı) adlı çalışmasında iki dillilik teriminin açıklamasını vermekle birlikte onu etkileyen faktörleri iç ve dış olmak üzere iki gruba ayırarak her birisini detaylı bir şekilde tasvir etmektedir. Dil karışmasının türleri ve iki dilliliğin etkenleri konusundaki düşüncelerini Mackey farklı dillerden aldığı örnekler ile ve şemalar ile desteklemiştir.

İngiliz bilim adamları Hamers ve Blanc (2000) “*Bilinguality and Bilingualism*” başlıklı kitabında bu iki terim arasındaki farkı açıklayıp iki dilliliğin sosyal, psikolojik, nöropsikolojik ve sosyopsikolojik özellikleri ile ilgili bilgi vermişlerdir. Bunun dışında çalışmada iki dilli bireyler için uygulanan eğitim sistemlerinin türlerinin olmasından ve dil öğrenilmesine yönelik özel eğitim programlarının hazırlanmasından söz edilmiştir.

Yukarıda anmış olduğumuz bilim adamlarının yanı sıra tezimizde Hoffmann, Leddicat, Enstice, Plüddemann, Matsneva ve Uyar’ın çalışmalarından da yararlanılmıştır.

3. UKRAYNA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

3.1. Ukrayna-Türkiye İlişkilerine Tarih Açısından Genel Bakış

Ukrayna-Türkiye ilişkileri 1498-1499 yıllarında Osmanlıların, Ukrayna topraklarına ayak basmasıyla başlamıştır. Ukrayna halkının Kırım Hanlığı üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'na teslim edilmesine dair bilgiler birçok tarihî kaynakta geçmektedir. Türk tarih profesörü ve akademisyen Sina Akşin bu konuya değerek 16. yüzyılda ana hedefi Polonya ve Rusya olan Kırım saldırılarının, onları önlemek amacıyla Kazak güçlerinin oluşturulduğu Ukrayna'yı da etkilediğini dile getirmiştir (Korsunskiy, 2011, s. 25).

Kazaklar, kendini yöneten, devlet karşısında herhangi bir sorumluluk taşımaksızın askeri tabaka olarak devletin sınırlarını koruyan ve bir sürü savaşa iştirak eden bir topluluktur (Erdoğan, 2020, s. 1427). Ünlü Ukraynalı oryantalist Omelyan Pritsak, etnik Türk halkı olan Tatarlar ile Kazaklar arasında yaşam tarzı ve savaş yöntemi açısından birçok benzerlik tespit etmiştir. Bu benzerliklerden biri, tarafların ikisinin de kullandığı Kazaklarda "çayka" Türklerde ise "şayka" olarak geçen hızlı ve uzaktan görülmez olmak için küçük boyutlarda yapılan kayıktır (Aydın, 2015, s. 34). Kazakların Zaporizka Siç adlı yönetim ve askerî merkezini oluşturan ve temsilcisi olarak 1553 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentini ziyaret eden kişi Knez Dmitro Vişnevetskiy olmuştur. Fakat kaynaklarda Knez'in limanda hoş karşılanmış olması dışında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Korsunskiy, 2011, s. 25). Bununla birlikte Osmanlılar, Zaporozka Siç Kazaklarına ilk başta Sarı Kamış Kazakları adını vermiştir (Pritsak, 1999, s. 281). Bu, Kazakların çoğu zaman Dnipro nehrindeki kamışların arkasında saklanarak düşmanların yaklaşmalarını beklemekle açıklanabilmektedir.

Kazaklar arasında birçok ünlü savaşçı, yazar ve ressam olmasına rağmen en çok itibar gören kişi Zaporizka Siç Kazaklarının Hetmanı Bogdan Hmelnitskiy olmuştur. Ukrayna'nın dış politikasıyla yakından ilgilenen bu Kazak sayesinde 1649 yılında İstanbul'da Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümeti ile başkomutanlığını yaptığı Zaporijya Ordusu arasında ilk işbirliği sözleşmesi imzalanmıştır. Anlaşmada Ukrayna gemilerinin Karadeniz'den ve Türk boğazlarından geçme hakkı ve Ukraynalı tüccarların 100 yıllık süre için bütün gümrük harçlarından ve vergilerden muaf tutulması öngörülmüştür (http-4). Fakat çok az kişi bu başarı için Ukrayna'nın Polonya ile savaştığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda iki sene esir olarak kalan ve Ukrayna'ya dönünce şeyhülislam ve yeniçeri ağası ile dostluk ilişkilerinde bulunarak iletişim kurmaya devam eden Bogdan Hmelnitskiy'e borçlu olduğunu bilmektedir (Aydın, 2015, s. 35). Bu yakın ilişkilerin

kanıtı, Osmanlı İmparatorluğu kaynaklarında hem Bogdan Hmelnitskiy'den hem sözünü dinleyen diğer Kazaklardan "Kardaş Kazağı" olarak bahsedilmesi olmuştur (Pritsak, 1999, s. 281). Bu anlaşma Ukrayna hakkında bir umut uyandırmış olsa da iki ülke arasında arabuluculuk yapan ve esir işinde kaybetmek istemeyen Kırım Hanı İslam Giray'ın etkisiyle yürürlüğe girememiştir (Aydın, 2015, s. 35). Şunu belirtmek gerekir ki bugünlerde Türkiye nüfusunun çoğu Ukrayna'nın Rusya'dan bağımsız bir ülke olduğunu bilmese de 17. yüzyılda yaşayan, "*Seyyahatname*" kitabının yazarı Evliya Çelebi uzun süredir Kiev Rus adını taşıyan Ukrayna ziyaretinden sonra gördüklerini tasvir ederek iki ülke arasındaki net ayrımı göstermiştir. Seyyahın Rusya'dan söz ettiği zaman "*Tabaka-i sâbi: Kral-ı Moskov*", Kiev Rus'u kastettiği zaman ise "*Zikr-i ahval-i Rus-ı menhûs ya'ni Kazak-ı 'akk*" gibi ifadeler kullandığı bilinmektedir (Pritsak, 1999, s. 283).

Ukrayna topraklarının Rusya'nın kontrolü altına girmesinin ardından Osmanlı İmparatorluğu devletten atılan birçok Ukraynalı'ya misafirperverlik göstermiştir. Örneğin, savaşta yenilgiye uğrayan ve dolayısıyla Ukrayna halkının güvenini kaybeden ilk Ukrayna Anayasası'nın yazarı Pıllıp Orlık, Osmanlı İmparatorluğu ile yakın iletişimde bulunduğu sürede devamlı olarak maddi destek görmüştür (Korsunskiy, 2011, s. 26). Pıllıp Orlık'ın Anayasası'nın çıkması, sadece Ukrayna için değil bütün Avrupa için büyük önem taşımaktadır. Bu belge, yaklaşık 80 sene sonra yazılan Polonya ve Fransa Anayasaları için örnek olmuştur. Buna rağmen, bahsi geçen Anayasa hak ettiği itibarı görememiştir (Aydın, 2015, s. 40). Rusya 1775 yılında Zaporizka Siç'i dağıttıktan ve o dönemde Kırım Hanlığı'nın bulunduğu Kırım'ı ilhak ettikten sonra Kırım yarım adasındaki Türk kökenli şehir isimlerinin değişimi şu şekilde gerçekleştirilmiştir: Akmescit – Simferopol, Akyar – Sivastopol, Gözleve – Evpatoriya, Hocabey – Odessa, Kefe – Feodosiya, Or – Prekop, Soğdak – Sudak (Aydın, 2015, s. 40).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rusya devletinin sınırları içinde bulunan Ukrayna'nın bağımsızlığı konusu gündeme gelmiş ve Osmanlı İmparatorluğu dâhil olmak üzere birçok ülkenin dikkatini çekmiştir. O dönemde İstanbul'da Ukrayna Kurtarma Birliği'nin çıkarlarını temsil eden Maryan Melenevskiy'in Dışişleri Bakanı Talat Bey ile görüşmesi sırasında "*Türkiye hükümeti, Ukrayna'nın bağımsız devlet kurma çabalarına destek verecek.*" sözlerini dile getirmiş ve bu Ukrayna milleti tarafından hiçbir zaman unutulmamıştır. Önem açısından Yahudilerin tarihindeki Balfour Deklerasyonu'na benzetilen Talat Bey Deklerasyonu, Brest görüşmelerinde Ukrayna

Halk Cumhuriyeti'nin kendini ayrı bir devlet olarak temsil etme hakkını sağlamıştır (Korsunskiy, 2011, s. 26).

Tarihçi Akdes Nimet Kurat yukarıda bahsi geçen olaydan söz ederken şunu söylemiştir: "*Brest-Litovsk Anlaşması (1918) imzalandıktan sonra Ukrayna ile Türkiye arasındaki ilişkiler fazla sürmese de bu olaydan Ukraynalı milliyetçiler tarafından uzun bir süre söz edildi. Türkiye'nin pozisyonu minnettarlıkla anılırdı. Bu anlaşma gerçekten iki ülkeyi birbirine samimi bağ ile bağlamıştı. Daha sonra Ankara hükümeti ile Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti tarafından imzalanmış ve fazlasıyla "reklam edilmiş" Türkiye-Ukrayna Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması önem açısından hiçbir zaman Brest-Litovsk Anlaşmasıyla kıyaslanamaz.*" (Korsunskiy, 2011, s. 26).

İki ülke arasındaki ilişkileri pekiştirmek amacıyla Kiev'de ve İstanbul'da elçilikler açılmaya başlamıştır. Ukrayna'nın Türkiye'deki ilk geçici temsilcisi Mıkola Levitskiy, Kiev'e gönderilmiş Türkiye Elçisi ise Ahmet Muhtar Bey olmuştur. Elçiliklerden ziyade Harkiv ve Odessa şehirlerinde Türkiye konsolosluklarının da kurulduğu bilinmektedir (Korsunskiy, 2011, s. 26). M.K. Atatürk'ün Ukrayna Elçiliği ile ilk tanışması Sultan Mehmet VI. Vahideddin'in saltanat döneminde eski Elçi O. Lototskiy ile M. Sukovkin arasında gerçekleştirilen yer değişimi töreninde olmuştur. Ukrayna kıyafetlerini almayı yetiştiremeyen memurların üzerinde Rus askerî kıyafetlerini görmek Mustafa Kemal Atatürk'ün yüzündeki gülümseye sebep olmuş ve Ukrayna halkına karşı yıllarca süren sıcak duygularının var olmasını sağlamıştır (Çernikov, 2003, s. 320).

Birinci Dünya Savaşında Türkiye'nin, İtilaf Devletleri tarafından, Ukrayna'nın ise Rusya tarafından işgal olması sebebiyle iki taraflı ilişkiler bir süre için dondurulmuştur. Fakat 1919 yılında kurulan Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti yeni Türk devletinin yabancı işgalcilere karşı mücadele etmesinde maddi destek vererek ilişkileri eski hâle getirmeyi başarmıştır (Korsunskiy, 2011, s. 26-27). Brest-Litovsk Anlaşması'na göre Ukrayna Türkiye'ye tahıl, hayvan, kömür ve demir ihracat etmeyi taahhüt etmiştir (Korsunskiy, 2011, s. 26). Sonuç olarak 2 Ocak 1922 tarihinde Ankara'da Mustafa Kemal Atatürk'ün huzurunda, Karadeniz'de iki ülke arasında ilişkileri geliştirmeyi ve ortak çıkarları üzerinde çalışmayı öngören Türkiye-Ukrayna Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması imzalanmıştır (Çernikov, 2003, s. 320). Ukrayna ile Türkiye'nin işbirliğine hep olumlu bakan M. K. Atatürk "*Söylev ve Demeçler'de*" belirtildiği gibi şunu söylemiştir: "*Ukrayna ve Türkiye'nin iki komşu ülke olduğunu söylemek mümkündür. Kuzeye dikkatli bakın. Orada deniz var. Fakat, eğer bir an denizin olmadığını düşünürseniz Türkiye ve*

Ukrayna'nın birbirine daha yakın ülkeler olduğunu görürsünüz..." (Çernikov, 2003, s. 319).

Yukarıda bahsi geçen anlaşma imzalandıktan sonra Türkiye ve Ukrayna arasında bilim, kültür ve spor alanlarında temaslar kurulmuştur. 1932 yılında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü, Ukrayna Bilimler Akademisi'nin etkinliklerine tanık olmak üzere Kiev'e gitmiş ve oradayken şunu söylemiştir: "*Yurda döndükten sonra burada gerçekleştirilen şahane yaratıcı çalışmaları anlatacağım.*" (Çernikov, 2003, s. 325). Başbakanın bahsettiği Akademi'ye en çok katkıda bulunan kişi Ukraynalı Doğu bilimcisi Agatangel Kırımskiy'dır. Kırımskiy "*İslam Tarihi*" (Ukr. Історія мусульманства), "*Türkiye ve Yazılı Dili Tarihi*" (Ukr. Історія Туреччини і її письменства), "*Türk Tarihinde 16. Yüzyıl Avrupa Kaynakları*" (Ukr. Європейські джерела 16. ст. у історії Туреччини) gibi çalışmalarıyla birçok öğrenciye ilham vermiş ve Doğu dünyasına ilişkin araştırmaları sürdürmeye teşvik etmiştir. Ukrayna ziyaretini gerçekleştiren bilim adamları arasında Tıp Profesörü Nazır Bey, ilk Türk kimyager Remziye Hanım, Profesör Fuad Köprülüzade ve Doktor Reşit Safer Bey'i anmak gerekmektedir. Bunun dışında, 1934 yılının Ağustos-Eylül ayında Kiev Askeri Bölgesinde manevralarda bulunan Türk askeri delegesinin Kiev "Dinamo" stadyumundaki toplantıya katıldığı ve Ukrayna halkının selamlarını Türkiye'ye ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya iletmekle görevlendirildiği bilinmektedir (Çernikov, 2003, s. 324-325).

Çernikov (2003, s. 326) "*Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye-Ukrayna İlişkileri*" adlı makalesinde iki ülke arasındaki dostluğun Atatürk döneminde zirvede olduğunu dile getirmiştir. Yukarıdaki bilgilere baktığımızda yazara karşı çıkmanın mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Zira bu dönemde Türkiye-Ukrayna Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması imzalanmış olmaktan ziyade siyaset, ekonomi, kültür, spor olmak üzere birçok alanda ülkelerin birbirine destek verdiği tanık olmaktadır. 20. yüzyılda sabitlenmiş olan bu ilişkiler Ukrayna bağımsız bir ülke olduktan sonra gittikçe daha fazla güç kazanmıştır.

3.2. Çağdaş Ukrayna-Türkiye İlişkilerinin İki Dilliliğe Etkisi

SSCB'nin yıkılmasından sonra 1991 yılında yeni Ukrayna devletinin bağımsızlığını kabul eden ülkeler arasında Türkiye de yer almıştır. Fakat bu dönemde iki ülkenin geleceğini etkileyen bir olay daha olmuştur. 4 Mayıs 1992 tarihinde eski Ukrayna Cumhurbaşkanı L.M. Kravçuk'un Türkiye'ye gerçekleştirdiği iş ziyareti esnasında 2 Aralık 1922 tarihinde imzalanmış Türkiye-Ukrayna Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması'nın

temelinde Ukrayna ile Türkiye Cumhuriyeti Arasındaki Dostluk ve İşbirliği Anlaşması onaylanmıştır (Korsunskiy, 2011, s. 27). Anlaşma, şirketler arasında doğrudan ilişkilerin gelişimini, çevre koruma, bilim, teknoloji, iletişim, turizm ve spor alanlarında işbirliğini öngörmektedir. Bunun yanı sıra taraflar, ilişkilerin gelişme sürecini desteklemek amacıyla danışmanlık yapmayı ve uluslararası ve bölgesel sorunlar konusunda görüş alışverişinde bulunmayı kabul etmişlerdir (Solovih, 2018, s. 81).

Ukrayna ve Türkiye’de demokratik hedeflerin üstünlüğünü, vatandaşların haklarını ve güvenliğini sağlayacak Avrupa Birliğine giriş ve bunun gibi birçok ortak amaçların olması, 2011 yılında ülkeler arası ilişkilerin stratejik hâle gelmesini ve Ukrayna-Türkiye Yüksek Düzeyli Stratejik Konseyi’nin kurulmasını sağlamıştır (Drıga, 2015, s. 157). Ukrayna ile Türkiye arasındaki işbirliğin izlerini net bir şekilde tarım alanında görmek mümkündür. 2016 yılı bilgilerine göre Ukrayna’dan Türkiye’ye en çok ihracat edilen malzemeler demirli metaller (%50,2), gübre (%5,8), yağ bitkilerinin tohumları ve meyveleri (%13,9), ahşap ve ahşap ürünleri (%7,4) olmuştur. Fakat gittikçe Türkiye’nin daha fazla malzemeye ihtiyaç duymasına tanık olmaktadır. 2017 yılından başlayarak ithalat edilen ürünler arasında şekerleme, plastik ve polimer de yer almaya başlamıştır. Bununla birlikte ortak tarım makinelerinin, sulama sisteminin ve örtü altı tarımın inşaatı ile ilgili projelerin potansiyelinin yüksek olduğu iddia edilmektedir (Solovih, 2018, s. 82). 4 Mart 2021 tarihindeki Ukrayna Başbakanı basın toplantısında Ukrayna ile Türkiye arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının onaylanma sürecinin son aşamada olduğunu dile getirmiştir ([http-5](http://5)). Kiev Büyükelçisi bu konu ile ilgili yorum yaparken bahsi geçen anlaşmanın, iki ülke arasındaki ciroyu en az iki kat arttıracığını, ortak ürün üretiminin ise onları Avrupa piyasasında daha güçlü ve rekabetçi yapabileceğini ifade etmiştir (Solovih, 2018, s. 84).

Türkiye Türkcell, Life, Pegasus ve Atlasjet havayolları şirketleri üzerinden devamlı olarak Ukrayna ekonomisine yatırım yapan bir ülkedir. 2014 yılında Türk Havayolları Herson şehrine uluslararası uçuşlar yapmaya başlayan ve yılda yaklaşık 50 bin yolcuya taşımacılık hizmetini veren ve böylece bölge ekonomisini canlandıran ilk şirket olmuştur. Banka kurumları ve üçüncü ülkelerde bulunan ortak şirketler üzerinden elde edilen finansal kaynakları hesaba katacak olursak uzmanların tahminlerine göre Türkiye’nin Ukrayna’ya yaptığı yatırımın miktarı yaklaşık 3 milyar ABD dolarıdır. Serbest Ticaret Anlaşması imzalandıktan sonra bu miktarın büyüyeceği tahmin edilmektedir (Solovih, 2018, s. 83).

Askerî alanda ülkeler arası askerî-politik diyalog, silahlı kuvvetlerin gelişiminde deneyim alışverişi, dil eğitimi gerçekleştirilmekte ve “Blackseafor” gibi ortak projeler kapsamında işbirliğinin devamı gündeme getirilmektedir (Korsunskiy, 2011, s. 28). 2020 yılında Ukrayna Cumhurbaşkanı ile Türkiye Cumhurbaşkanı arasında gerçekleşen görüşme sırasında askerî ilişkileri pekiştirecek sözleşmeler imzalanmıştır. Sözleşmelerden birinde savaş gemilerinin, insansız hava araçlarının ve türbin motorlarının inşaatı ile ilgili projelerden söz edilmektedir. Ukrayna Cumhurbaşkanı bu konudaki düşüncelerini dile getirerek; havacılık alanında Türkiye ile birlikte büyük başarıya ulaşabileceğini ve detayları üretmek üzere ilerde ortak şirketin kurulmasının mümkün olacağını, beyan etmiştir. Bununla birlikte Türkiye Cumhurbaşkanı ihlak edilmiş Kırım’da halkın haklarını korumaya ve haksız yerde tutuklanmış Ukraynalıları serbest bırakmaya yönelik çalışmaları sürdüreceğini ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı, Türklerin kardeşleri olan Kırım Tatarlarına her konuda yardım ederek şu an ev inşaatı ile Kiev’de camilerin açılması gibi konularla yakından ilgilendiğini eklemiştir (http-6).

Ukrayna ve Türkiye eğitim kurumları tarafından imzalanmış sözleşmeler ise öğrencilere ve öğretmenlere değişim programlarına katılma ve bilime daha fazla katkı sağlama imkânını vermektedir. Sayısı 10’u aşan bu sözleşmeler Kiev Politeknik Üniversitesi ile Ankara Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Kiev Milli Taras Şevçenko Üniversitesi ile Gazi Üniversitesi, Tavriya Milli Üniversitesi ile Ankara Üniversitesi, Lviv Devlet Tıp Üniversitesi ile İstanbul Üniversitesi, Lviv İvan Franko Ulusal Üniversitesi ile İstanbul Üniversitesi, Sumı Devlet Üniversitesi ile Muğla Üniversitesi, Ukrayna İçişleri Bakanlığı Ulusal Akademisi ile Türkiye Polis Akademisi arasında düzenlenmiştir. Bu alandaki işbirliğin sonuçların en önemlisi Gazi Üniversitesinde ve İstanbul Üniversitesinde Ukrayna dili öğretiminin başlamasıdır (Korsunskiy, 2011, s. 29-30).

Bununla birlikte Ukrayna Eğitim Bakanlığının ve Ukrayna Milli Bilim Akademisinin TÜBİTAK ile birlikte çalıştığı bilinmektedir. Ortak çalışmalar sırasında uzman danışmanlık gerçekleştirilmekte ve havacılık, elektronik, nanoteknoloji ve yenilenebilir enerji alanlarında olası projeler üzerinde düşünülmektedir. Bilim adamları bu projelerde elde edilecek başarının, hem Ukrayna hem Türkiye’yi önce yerli sonra bölgesel ve küresel seviyede teknoloji üretimi açısından güçlü rakip yapacağından eminlerdir (Korsunskiy, 2011, s. 29).

Ukrayna ve Türkiye arasındaki sosyal ve hukuki ilişkiler siyaset, ekonomi, tarım, eğitim ve turizm alanlarını etkilemekle birlikte uluslararası evliliklerin de ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Dil ve kültür karışımı toplulukta etnik halkların yok edilmesine sebep olan bir tehdit olarak görülse de sürekli dış dünyanın etkisinde bulunan bir halkın değişmez kalmasının mümkün olmadığını söylemek gerekir. Kültür gelişimi ancak kültürlerarası etkileşimle olabilecek bir süreçtir. İçine kapanık bir kültür ise yok olmaya mahkûmdur. Çoğu zaman uluslararası ailelerde dil meselesi ortaya çıktığı zaman, çocuğun iki dil öğreneceğine dair karar verilir ki bu, onun geleceğini bir dilli insanlarınkine göre farklı kılmaktadır. Yüksek iletişim seviyesi sayesinde iki dilli çocukların zihinsel algılama ve çevreye adapte etme yetenekleri daha da gelişmektedir (Lübinska, 2016, s. 22-23). Dolayısıyla bu çocukların dil becerilerinin doğru yönde geliştirilmesi ve onların her alanda uzman olarak yetiştirilmesi iki ülke arası daha sıkı dostluk köprüsünün oluşturulması için çok önemlidir. Bunun için okulların sunduğu öğretim programları hazırlanırken öğrencilerin Türkçe kullanırken yaptıkları hatalardan da yararlanılmalı; öğretim programlarının uygulanması üzerine de çalışmalar yapılmalıdır.

Yukarıda belirtilen nedenlerle hem tarihî süreçte hem günümüzde Türkiye-Ukrayna ilişkileri hız kesmeden devam etmiştir. Bu durum Türkçe ve Ukraynaca öğrenme ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Türkçe öğrenen Ukraynalılar incelediğinde iki grup olduğu göze çarpmaktadır: 1. Eğitim, iş, ticaret, arkadaşlık, evlilik gibi nedenlerle yabancı dil olarak Türkçe öğrenenler, 2. Türkiye’de doğan ya da çok küçük yaşlardan itibaren Türkiye’de yaşamaya başlayanlar. Bu tezde hem birinci hem ikinci grup ele alınarak Ukraynaca ve Türkçeyi birlikte öğrenenlerin iki dilliliği üzerinde çalışılmıştır.

4. İKİ DİLLİLİKTE KULLANILAN ÖLÇÜM METOTLARI

4.1. İki Dillilerde Baskın Dilin Ölçümü

Ünlü Rus dil bilimci Nikolaev (2017, s. 93-94, 99) “*Интонационная интерференция якутского языка в ситуации искусственного многоязычия*” (Tür. Yapay Çok Dillilik Durumunda Yakutçadan Ton Düzeyinde Dil Karışması) adlı çalışmasında baskın dilin ölçümünden bahsederken iki dilde yazılan metinlerin okunmasının yeterli olduğunu ve iki dilli tarafından daha hızlı ve doğru okunan metin dilinin baskın dili olduğunu düşünen Grosjean’ın fikrine karşı çıkmıştır. Nikolayev’e göre baskın dil, eğitim sürecinde en fazla dikkat verilen bir dil değil, iletişim sırasında en çok kullanılan ve iki dillinin kendisine daha yakın hissettiği dildir. Örneğin, baskın dili Yakutça olan Yakutlar, hem Rusça hem Yakutça metni iyi veya bazı durumlarda Rusça metni daha hızlı ve düzgün okuyabilmektedirler. Bu, Rusçanın daha sık kullanıldığından ve okullarda bütün derslerin Rusça öğretildiğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla araştırmacı, okuma kısmının yanı sıra iki dillinin iki dile karşı hissettiklerine ve davranışlarına dair 7 sorudan oluşan ölçek yapmıştır. İki dilliler metinleri okudukları zaman alınan ses kayıtları daha sonra Yakut dili öğretmenleri tarafından dinlenip değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı, İngilizce öğrenen Yakut iki dillilerde dil karışması olarak kendini gösteren ton değişiminin tespit edilmesi olduğu için İngilizce yeterlilik testinin yapılması da uygun görülmüştür. Seçim sırasında sayısı 63’ten 24’e kadar azalmış katılımcılardan 12 kişinin baskın dilinin Yakutça ve geri kalan 12 kişinin baskın dilinin Rusça olduğuna neticesine varılmıştır.

Baskın dilin ölçülmesi için iki dilliliğe ilişkin araştırmalarda en popüler diğer ölçüm araçları arasında *Bilingual Language Profile* (Tür. İki Dilli Dil Profili), *Bilingual Dominance Scale* (Tür. İki Dilli Baskınlık Ölçeği), konuşma ve yazma becerilerinin öz değerlendirilmesi ve tekrarlama yer almaktadır. Bilingual Language Profile COERLL (Tür. Açık Eğitim Kaynakları ve Dil Öğrenim Merkezi) desteğiyle üretilmiş olup 5 bölümden ve toplam 19 sorudan oluşmaktadır. Ölçüm için istediği dili seçebilen iki dilli, Giriş kısmında adı, yaşı, cinsi, oturma yeri ve en son tamamlamış olduğu eğitim seviyesini belirtmektedir. Bunun ardından gelen Dil Tarihi bölümünde iki dillinin dillerden her birisini ne zaman öğrenmeye başladığı, onları rahat kullanmaya başladığı yaş, her birisinde eğitim gördüğü süre, dillerin baskın dil olarak kullanıldığı bölgede veya ülkede yaşam süresi, dillerin konuşulan aile içinde ve iş ortamında geçirildiği zaman ile ilgili sorular sorulmaktadır. Dil Kullanımı olarak adlandırılan üçüncü bölümünde iki

dillinin arkadaş, aile, okul ve iş ortamlarında bir hafta içinde dil kullanma oranı hesaplanmaktadır. Bununla birlikte bireyin kendi kendine konuştuğu zaman hangi dil ve hangi sıklıkla kullandığı ve hangi dilde hesaplama yaptığına dair bilgiler dikkate alınır. Bir sonraki aşamada iki dilli, dillerden ikisinde ayrı ayrı okuma, anlama, konuşma ve anlama becerilerini 6 üzerinden değerlendirmektedir. Testin son kısmında ise bireyin kendini daha yakın hissettiği dil, kültür, ana diliymiş gibi konuşmak istediği ve etrafındakilerin kendisini iyi olduğunu düşünmesini istediği dil gibi sorulara yer verilmiştir (Gertken, Amengual ve Birdsong, 2014, s. 219).

İki dilli bireylerin öz değerlendirme ölçeğine başvurmaları, onların hiç kimseden yardım almadan kendi konuşma, yazma, anlama ve okuma becerilerini değerlendirdikleri anlamına gelmektedir. James E. Flege, İan R.A. MacKay ve T. Piske (2002, s. 574) araştırmalarında bu tarz ölçeği kullanarak İtalyanca-İngilizce iki dillilerden 1 (zayıf) ile 7 (iyi) arası bir puan becerilerine ve dillerden ikisinde gösterdikleri yeterliliklerine vermelerini istemişlerdir. Her bir dilin ayrı bir puanı vardır. Bu testler dil baskınlığının, iki dillinin İngilizce öğrenmeye başladığı yaşa ve ilk dilin (İtalyanca) kullanım sıklığına bağlı olup olmadığını tespit etmek için yapılmıştır.

Tekrarlama ölçeği yine James E. Flege, İan R.A. MacKay ve T. Piske (2002, s. 578-579) tarafından baskın dili tespit etmek amacıyla “*Assessing Bilingual Dominance*” (Tür. İki Dillilik Baskınlığının Değerlendirilmesi) adlı çalışmasında uygulanmıştır. Bahsi geçen ölçek, katılımcıların 12 cümleden birini her dilde işittikten sonra cümleyi tekrarladığını öngörmektedir. Tahminlere göre bireyin cümleyi daha hızlı tekrarladığı dil, onun baskın dilidir. İki dillilerin cümleleri kaydedildikten sonra başlangıç noktasından sonuna dek milisaniyelere kadar ölçülmektedir. Baskınlık puanı, iki dilin oranı temelinde hesaplanmaktadır. Düşük puan İngilizcenin baskın olmasına, yüksek puan ise İtalyancanın baskın olmasına işaret etmektedir. “1” puanı elde edildiği takdirde dillerin ikisinin de eşit seviyede bilindiği söylenebilmektedir (Solis-Barroso, Stefanich, 2019, s. 9).

Bu çalışma kapsamında biz, Alexandra L. Dunn ve Jean E. Fox Tree’nin önerdiği ve Dr. Gülşat Bican’ın “*Danimarka’da Türkçe-Danca Konuşan Öğrencilerin Dil Görünümlerinin İki Dillilik Temelinde İncelenmesi*” başlıklı doktora tezinde kullanmak üzere İngilizceden Türkçeye çevirmiş olduğu *Bilingual Dominance Scale* ölçeğinin uygulanması uygun görülmüştür. Bu ölçek, tıpkı *Bilingual Language Profile* olduğu gibi bilgisayar üzerinden baskın dilin tespit edilmesine yönelik bir ölçektir. Dil tarihi,

kullanımı, yeterliliği ve iki dillinin dillere karşı davranışla ilgili 12 soru “boşlukları doldurma” şeklinde hazırlanmıştır. Cevapların değerlendirilmesi sonucunda -32 ile 32 arası baskınlık puanı elde edilmektedir. Düşük (negatif) puan İspanyolcanın, yüksek (pozitif) puan ise İngilizcenin baskın dil olmasının anlamına gelmektedir. J.E. Flage'nin uyguladığı ölçekteki dengeli iki dilliliğe işaret eden puan “1” olsa da bu durumda araştırmacıların bunun için “0” puanı kullanmaya karar verdikleri görülmektedir. *Bilingual Dominance Scale*'i *Bilingual Language Profile*'den farklı kılan temel faktör, bazı soruların diğerlerine nispeten daha değerli olmasıdır. Örneğin, dil tarihine ve dilin evde kullanılmasına ilişkin sorular daha yüksek puanla değerlendirilmektedir (Solis Barroso ve Stefanich, 2019, s. 9). *Bilingual Dominance Scale* ölçeğinin yaratıcıları, hazırlama sürecinde dillerin ikisinin de kullanım yüzdesi, iki dillinin bu dilleri edinme ve rahat kullanmaya başlama yaşı ve dil ortamındaki değişikliklerden dolayı ortaya çıkan dil akıcılığının yeniden yapılandırması olmak üzere üç kriter dikkate almışlardır. Ölçekteki sorular kalem aracılığıyla cevaplanmaktadır. Fakat okur-yazar olmayanlar sözlü olarak yanıtlayabilmektedirler. Sözlü verilen cevaplar kaydedilmektedir (Dunn ve Fox Tree, 2009, s. 273, 285).

4.2. Dil Düzeyi Ölçümü

Yukarıda bahsettiğimiz baskın dil ölçüm metotları, iki dillilerin konuşma ve yazma sırasında yaptıkları gramer yanlışlıklarını incelemeye yönelik araştırmalar için yeterli olmadığı için bireylerin dil yeterliliğini analiz etmek gerekmektedir. İki kavram arasındaki farkı belirleyen V. Yip ve S. Matthews, yeterliliğin dil kullanımıyla, baskınlığın ise dış etkenler gibi diğer bilgiler ile ilgili olduğunu dile getirmişlerdir (Daller vd., 2011, s. 217). Bundan sonuç çıkararak dil yeterliliğin dil baskınlığıyla birbirini tamamladığını ve ancak bu etkileşimin bize iki dillik hakkında genel fikir kazandırdığını söyleyebiliriz.

Baskın dilin tespit edilmesi için uygulanan öz değerlendirmeler, dil yetkinliği durumunda da yapılabilmektedir. Örneğin, Londra'daki çocuklardan Linguistic Minorities Project (Tür. Dil Azınlıkları Projesi) kapsamında konuşma, yazma, okuma ve anlama becerilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Fakat Prof. Colin Baker (2001, s. 28) bu tarz ölçeklerde, cevapların “Evet”, “Yeterince iyi”, “Çok az” gibi çeşitli olabilmesi, onların çözümlenme ve puanlandırılma sürecini zorlaştırdığını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra “*Foundation of Bilingual Education and Bilingualism*” (Tür. İki Dilli Eğitim ve

İki Dilliliğin Temeli) adlı çalışmasında ölçek yapan araştırmacıların karşılaşabilecekleri diğer sorunları belirtmektedir:

- Belirsizlik: “Konuşmak”, “anlamak”, “okumak” ve “yazmak” sözcükleri çeşitli yeterlilik seviyelerini içermektedirler. Testlerde ise dil yeterliliklerinin bazıları yer almaktadır.
- Bağlam: İki dillinin dil yeterliliği ve kullanımı farklı bağlamalara göre değişebilmektedir. Örneğin, markette rahat rahat konuşan birey, akademik dilde anlatılan derslerde zorluk çekebilmektedir.
- Sosyal istenirlik: İki dilliler özguven veya statü için ikinci dili ileri seviyede bilmemelerine rağmen akıcı konuşabildiğini beyan edebilmektedirler. Bazıları ise bilmediğini söylediği dili aslında bilmektedirler. Bu, ikinci dilin daha prestijli düşünüldüğü azınlık toplumlarında olabilmektedir.
- Kabullenici yanıt: İki dilli katılımcılar testerlerde “Hayır” yerine “Evet”, “Katılmıyorum” yerine ise “Katılıyorum” olarak cevap vermeyi tercih etmektedirler.
- Öz farkındalık: İki dilli öz değerlendirmesini yaparken kendini diğerleriyle karşılaştırmaksızın ancak kendi becerilerini dikkate almalı. Zira kendini mahalledeki çocuklarla kıyaslayarak dili ileri seviyede bildiğine ilişkin neticeye varan bir iki dilli, toplumdaki diğerleri ile tanıştığında konuşma akıcılığının zayıf olduğunu anlayabilmektedir.
- Referans noktası: Tek dilli kişilerin dil yeterliliği iki dillilerin bildiği dillerin yeterliliğiyle kıyaslanamamaktadır.
- Test aurası: Bazı dil ölçüm metotları (örneğin, doğal konuşmaların kaydedilmesi) eğitimde ve psikolojide kullanılan ölçüm metotları kadar yeterince bilimsel düşünülmediği için ihmal edilebilmektedir. Dolayısıyla dil ölçeklerini bilimsel ölçeklerin seviyesine çıkarmak gerekmektedir.
- Dil boyutlarının daraltılması: Bazıları dilin ölçülmesinin sonucunda ortaya çıkan sonuçların, boy ve ağırlık ölçülmesinin sonuçları kadar net ve kesin olduğu düşünülse de dil testlerinde belirtilen dil becerilerinin bile tartışmalı olduğunun altını çizmek gerekmektedir.
- Değişime karşı duyarsızlık: İki dilli bireylerin dil yeterliliği konusunda değişiklikler yaşayabilmelerinden dolayı ölçek puanlarının geçersiz olduğu tarihin belirtilmesi gerekmektedir.

- Etiketleme: Dil yeterliliğinin ölçümünde tatminsiz sonuç elde eden birey, etrafındakilerin veya kendinin kendi başarısına ilişkin umudunun kesilmesi nedeniyle, gerçekten başarısız olabilmektedir (Baker, 2001, s. 28-30).

Ng Bee Chin ve Gillian Wigglesworth iki dillileri “seçmeli” ve “durumsal” olmak üzere iki gruba ayırarak dil ölçümünün buna göre iki farklı şekilde yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. İlk gruba ikinci dili kendi isteği üzerine öğrenen bireyler dâhildir. Bu durumda çoğu zaman baskın dil, iki dillinin ilk öğrendiği dil yani ana dilidir. Farklı dış faktörlerin baskısı altında bulunarak mecburen ikinci dil öğrenenler ise durumsal iki dilliler grubuna girmektedirler. Burada ise diller birbirini tamamlarlar fakat kullanım ortamının değişimiyle baskın dil görevini sırayla üstlenebilmektedirler. Seçmeli iki dillilikte en çok ikinci dilin yeterliliğinin ölçülmesi görüldüğü için Chin ve Wigglesworth bunu amaçlayan 4 farklı test türünü önermektedir: yeterlilik testi (Dil becerisini ölçmektedir.), başarı testi (Belli bir dil programı bittikten sonra öğrenildikleri ölçmektedir.), tanı testi (İki dillinin hakim olduğu ve zorladığı konuları tespit etmektedir.), yerleştirme testi (İki dillileri dil yeterlilik seviyelerine göre farklı sınıflara yerleştirmek üzere becerilerini ölçmektedir.). Durumsal iki dillilikte dillerin kullanım sıklığı ve oranı aile, arkadaş ve iş ortamında farklı olabildiği için ölçüm yaparken bunu mutlaka hesaba katmak gerekmektedir. Bununla birlikte norm tabanlı değerlendirmeler normalde toplumsal durumlar temelinde yapılmaktadır. Dolayısıyla baskın dil veya dil yeterliliğinin ölçümü için uygun değildir. Bunun yerine iki dilli bireyleri okul gibi sürekli zaman geçirdikleri bir alanda bulunan diğer iki dillilerle karşılaştırmak daha mantıklı olmaktadır (Chin ve Wigglesworth, 2007’den aktaran Bican, 2017, s. 138-139).

Gülşat Bican (2017) “*Danimarka’da Türkçe-Danca Konuşan Öğrencilerin Dil Görünümleri*” başlıklı çalışmasında 14-22 yaş aralığındaki öğrencilerin Türk dilinde yeterliliğini ölçmek üzere Büyükikiz, Melanlıoğlu, Özbay ve Uyar’ın “*Yabancılara Türkçe Öğretimi İçin Ölçme ve Değerlendirme Soruları*” kitabından yararlanarak 40 çoktan seçmeli ve açık uçlu soruları içeren test hazırlamıştır. Sözcük bilgisi, dil bigisi ve okuma anlama bölümündeki sorulardan ortalama olarak sadece 17,7 doğru cevaplanmıştır. Hem baskın dilin hem dil yeterliliğinin ölçülmesi sonucunda elde edilen sonuçlara dayanarak araştırmacı, Kopenhag’daki okulda uygulanan ve iki dillilerin Türkçeyi ana ve yabancı dil olarak öğrenmesini amaçlayan ders programının işe yaramadığı neticesine varmıştır.

5. YÖNTEM

5.1. Evren ve Örneklem

Baskın dili ve dil yeterliliği ölçümleri için araştırmacılar tarafından genelde yapılandırma sürecinde bulunan onlu yaşıml ortalarındaki veya yirmili yaşlardaki öğrenciler seçilmektedir (Bican, 2017, s. 147). Dolayısıyla araştırmamız için 14, 15, 17, 19, 21, 25 ve 26 yaşındaki 8 öğrenci seçilmiştir. İlk aşamada Türkiye’deki Ukrayna okullarındaki uygun yaşta öğrencilere ulaşılamayınca “Українська Туреччина” (Tür. Ukraynalı Türkiye) adlı Facebook grubundan duyuru yapılmasına karar verilmiştir ve daha sonra cevap veren ailelerle bağlantıya geçilmiştir. Bunun yanı sıra Anadolu Üniversitesinde ve Osmangazi Üniversitesinde okuyan şahsen tanıdığımız Türkçe-Ukraynaca iki dilli öğrenciler araştırmamıza katılmaya davet edilmiştir. Araştırmamıza katılan öğrencilerin toplam sayısı 2 erken, 6 geç iki dilli olmak üzere 8’dir.

5.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmamızda Türkçe-Ukraynaca iki dilli öğrencilerin yaptıkları hataları tespit etmek amacıyla bir ölçek bir test uygulanmış ve görüşmeler yapılmıştır. Sunduğumuz ilk ölçekte Alexandra L. Dunn ve Jean E. Fox Tree’nin (2009) önerdiği *Bilingual Dominance Scale* adlı ölçekte yer alan sorular kullanılmıştır. Ölçeğin asıl dilinin İngilizce olması sebebiyle Dr. Gülşat Bican’ın “*Danimarka’da Türkçe-Danca Konuşan Öğrencilerin Dil Görünümlerinin İki Dillilik Temelinde İncelenmesi*” başlıklı doktora tezi kapsamında kullanmış olduğu bu ölçeğin İngilizceden Türkçeye çevirisinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların Türkçe ve Ukraynaca dil seviyelerinden haberdar olmadığımızdan her sorunun yanında parantez içinde Ukraynaca çevirisi bulunmaktadır. Çocukların farklı şehirlerde olmaları ve COVID-19 hastalığı nedeniyle yüz yüze buluşmaların üzücü sonuçlara sebep olabileceği gibi faktörleri gözönüne alınca ölçekteki soruları Google Formları ile sunulması tercih edilmiştir. İlk ölçek iki dillilerin baskın dilinin ve aynı zamanda dil seviyesinin tespit edilmesi ve böylece öğrencilerin bir sonraki ölçeye katılmaları için uygun olup olmadıklarını öğrenmemiz için uygulanmıştır.

Dil Karışması Değerlendirme Testi iki dilli öğrencilerin Türkçeye ve Ukraynacaya hakimiyet derecelerinin ve sözcük, yazım ve gramer olmak üzere üç seviyede yaptıkları hataların tespit edilmesine yönelik bir ölçektir. Bahsi geçen ölçekte sıradan dil bilgisi soruları değil, tecrübemize dayanarak tarafımızdan hazırlanan ve Türkçe öğrenen Ukraynalı öğrencilerin zorlandıkları noktaları içeren 31 soru bulunmaktadır. Sorular

kapalı uçlu sorulardan ve Türkçe çevirisini gerektiren boşluklardan oluşmaktadır. Ölçek oluşturma sürecinde örnek cümleler için başvurduğumuz edebî kitaplar dışında herhangi bir öğretim kitabı kullanılmamıştır. Baskın dili ölçeğin sorularının durumunda olduğu gibi bu ölçeğin soruları da öğrencilere yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı Google Formu şeklinde gönderilmiştir.

Öğrencilerin yaptıkları hataları sesletim düzeyinde ölçek yoluyla bulmamızın mümkün olmaması sebebiyle katılımcılar ile Zoom bilgisayar programı üzerinden iletişim kurmamıza ve dialog şeklinde gerçekleştirilen sohbet sırasında yanlışlıkların notunu almamıza dair karar verilmiştir.

5.3. Uygulama

Baskın Dil Ölçeği öğrencilere 2021 yılının Kasım ayında Google Formu şeklinde gönderilmiştir. Bu ölçekteki sorulara son cevaplar 23 Kasım 2021 tarihinde elde edilmiş ve hemen incelenmeye başlamıştır. Dil Karışması Değerlendirme Testi ise 2021 yılının Aralık ayında gönderilmiştir. Son katılımcının cevapları 23 Aralık 2021 tarihinde bize ulaşmıştır. Öğrencilerin ailelerine sorular ile ilgili açıklamalar yapılmış ve izinleri alınmıştır. Soruların cevaplandırılması için herhangi bir zaman dilimi belirtilmemiştir. Ölçeklerin başında cinsiyet ve yaş dışında herhangi kişisel bilgiler yazılmadığı için onlar anonim sayılmaktadır. 22 Aralık 2021 tarihinde bizimle Zoom üzerinden görüşmeyi kabul eden 4 öğrencinin katılımıyla ve her öğrenciye 15 dakika ayırmamız şartıyla bir sohbet yapılmıştır. Dialog sırasında öğrencilerin, Prof.Dr. Hülya Pilancı'nın sormuş olduğu sorulara verdikleri sorular cep telefondaki ses kaydedici ile kaydedilmiştir.

5.4. Verilerin Çözümlemesi

Baskın İki Dillilik Ölçeği'ndeki sorulara verilen cevaplar, Türkçe ve Ukraynaca olmak üzere ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Puanlama sistemi için Dr. Gülşat Bican'ın (2017) "*Danimarka'da Türkçe-Danca Konuşan Öğrencilerin Dil Görünümlerinin İki Dillilik Temelinde İncelenmesi*" başlıklı doktora tezine başvurulmuştur. Puanı en yüksek olan dil, öğrencinin baskın dilidir. Araştırmamıza katılan erken ve geç iki dilliler farklı niteliklerine sahip oldukları için cevaplarını iki gruba ayırarak dikkatinize sunmamızı uygun gördük. Dolayısıyla sonuçlar her soru için iki farklı grafiğe yansıtılmıştır. Çocukların dil edindikleri, rahat konuşmaya başladıkları, okulda dillerden birisinde

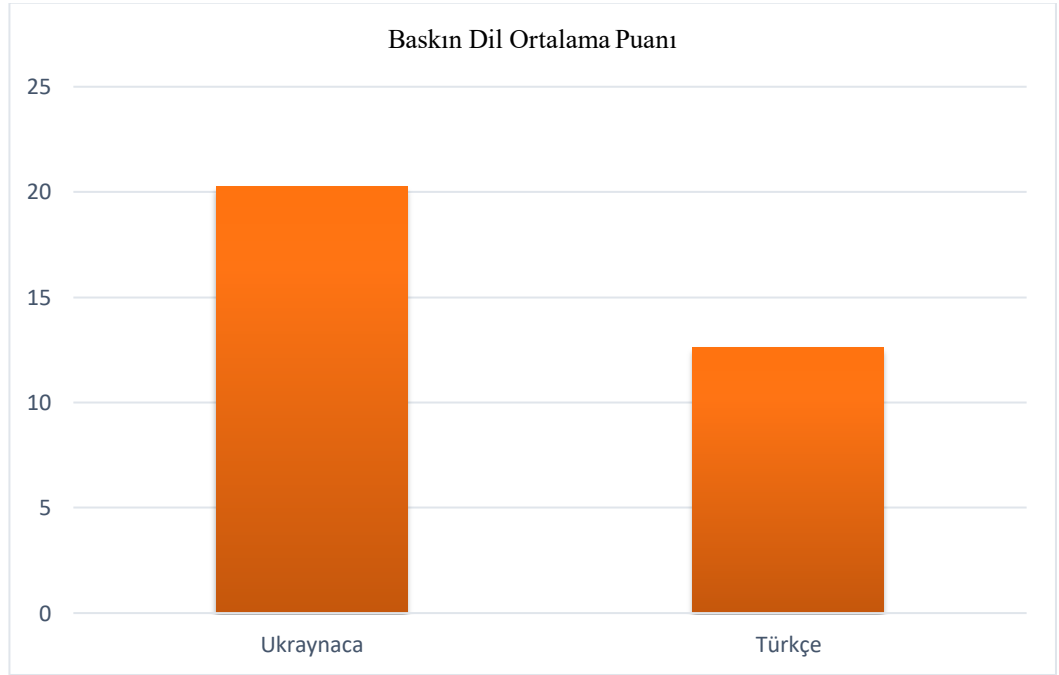
eğitim gördükleri ortalama yıl sayısını tespit etmek amacıyla hesap makinesinde ekleme ve bölme işlemleri yapılmıştır.

Dil Karışması Değerlendirme Testi kapsamında verilmiş cevaplar sözcük bilgisi, yazım bilgisi ve gramer bilgisi olmak üzere üç açıdan değerlendirilmiştir. Öğrencilerin verdikleri yanlış cevaplar bu başlıklardan birisi altında yazılarak deftere kaydedilmiştir. İlk önce iki dillilerin sadece telaffuz hatalarını tespit etmek amacıyla planladığımız ve daha sonra ses kaydediciyle kaydettiğimiz Zoom konuşmasının sonuçları daha sonra ses bilgisi, sözcük bilgisi ve gramer bilgisi başlıkları altında incelenmeye değer olduğuna karar verilmiştir. Bu konuşmanın sonuçları da deftere kaydedilmiştir. Bahsi geçen sonuçlar için herhangi bir puanlama sistemi uygulanmamıştır.

6. BULGULAR VE YORUM

6.1. Baskın Dil Ölçümünün Sonuçları

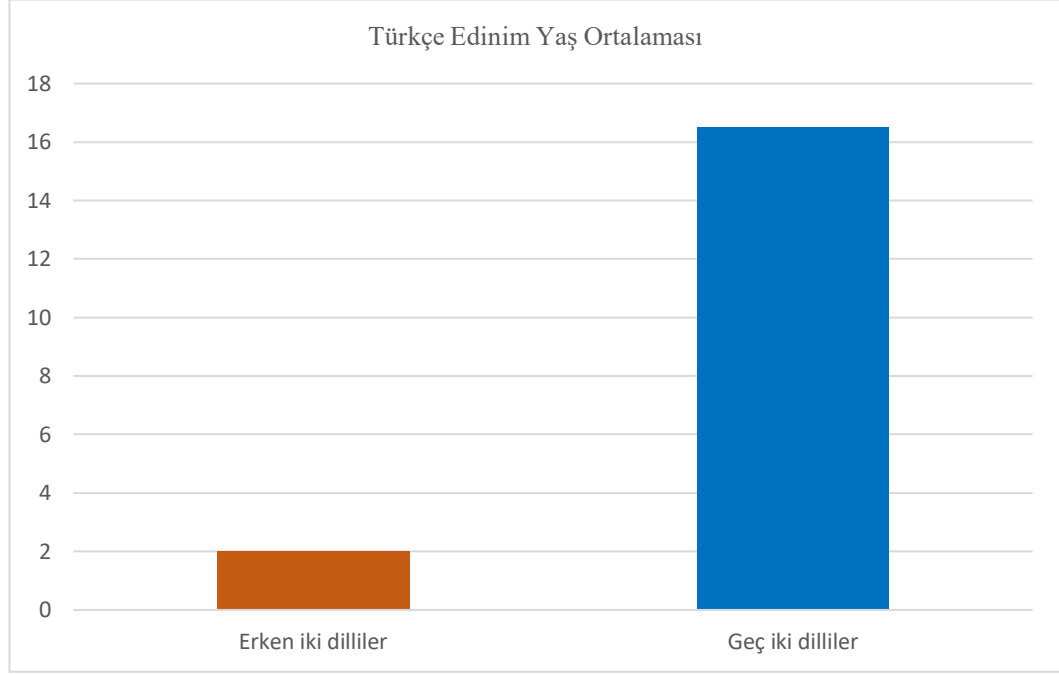
Türkiye’de eğitim gören Ukraynalı öğrenciler ve Ukraynaca-Türkçe iki dilli ailelerde doğan çocuklar arasında yapmış olduğumuz ölçüm sonuçları değerlendirildiğinde sekiz katılımcıdan ikisinde baskın dilin Türkçe, diğerlerinde ise Ukraynaca olduğu neticesine varılmıştır. Cevaplardan bazıları Türkçe ve bazıları Ukraynaca lehine verilmiştir. Dolayısıyla baskın dili tespit etmek amacıyla puanlar her bir dil için ayrı hesaplanmıştır. En yüksek puan alan dil, baskın dildir. Ölçeklerdeki iki dilin puanlarını ayrı ayrı hesaplayınca ve Ukraynaca puanlarını ve Türkçe puanlarını ayrı ayrı ekleyince Ukraynaca ortalama puanının 20.25; Türkçe ortalama puanının ise 12.62 olduğu ortaya çıkmıştır. Bunu daha anlaşılır hale getirmek için dikkatinize aşağıdaki grafiği (Şekil 6.1.) sunmaktayız:

Şekil 6.1. *Baskın Dil Ortalama Puanı*

Araştırmamıza katılan çocuklar erken ve geç iki dilliler olmak üzere iki gruba ayrılabilirler için Türkçe ve Ukraynaca edinim yaşları değişmektedir. Birinci gruba dahil olan iki katılımcımızın Türkçe öğrenmeye başladıkları yaş aralığı 0-5 iken Türkçeyi ana dil olarak değil yabancı dil olarak öğrenen ikinci gruptaki öğrenciler 12-24 yaş aralığında Türkçe derslerini almaya başlamışlardır. Elde ettiğimiz cevapları göz önüne

olarak erken iki dilli çocuklarda Türkçe edinim yaş ortalama puanının 2, geç iki dilli çocuklarda Ukraynaca edinim yaş ortalama puanının ise 16,5 olduğu sonucuna varılmıştır (Şekil 6.2).

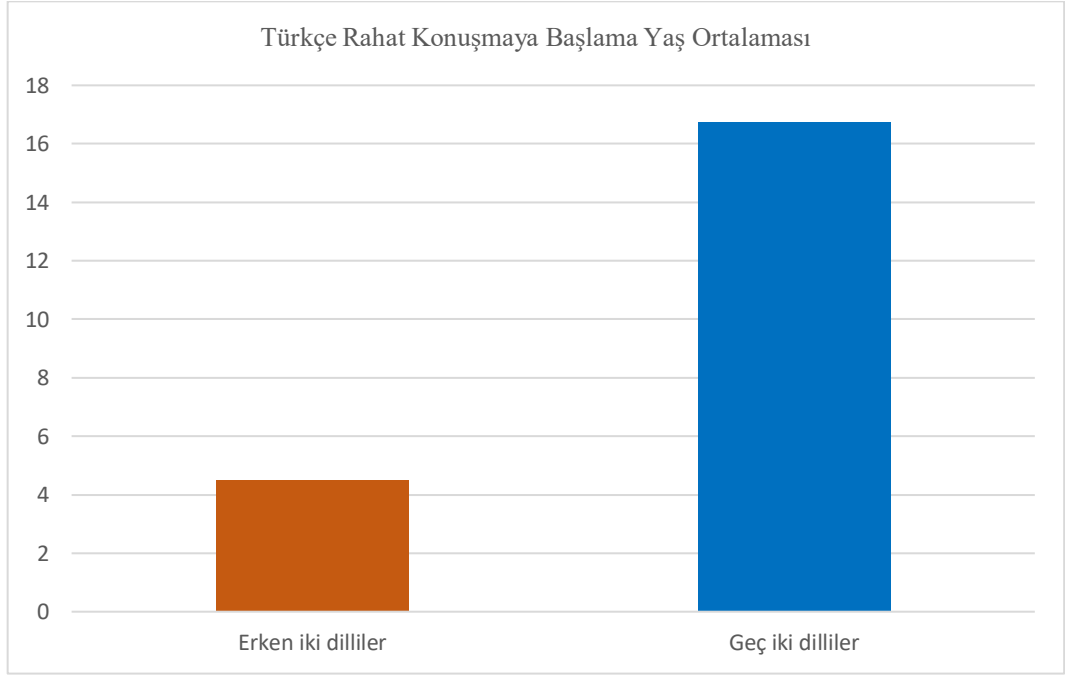

Şekil 6.2. Türkçe Edinim Yaş Ortalaması

Bununla birlikte, erken ve geç iki dillilik ayrımına bakmaksızın çocukların hepsinin Ukrayna dilini doğuştan yani 0-5 yaş aralığında öğrenmeye başladıkları öğrenilmiştir. “Ukraynacayı ilk olarak hangi yaşta öğrendiniz?” başlıklı sorusuna verilen yanıtlar birbirinin aynı olduğu için yaş ortalamasını hesaplamayı ve bunu histogramda göstermeye lüzum olmadığı düşünülmüştür.

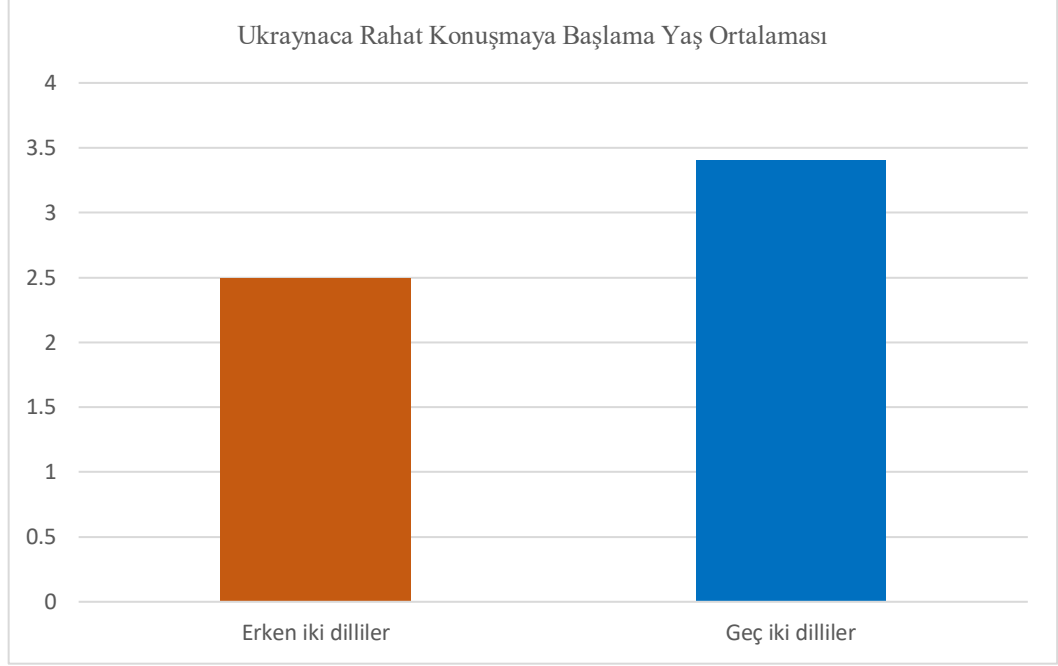
Ölçekteki 3. soruya (Türkçeyi hangi yaşta rahat konuşmaya başladınız?) ve 4. soruya (Ukraynacayı hangi yaşta rahat konuşmaya başladınız?) verilmiş cevapları birleştirip değerlendirecek olursak erken iki dilli çocukların bile dillerin ikisinde de rahat iletişim kurmak için farklı zaman dilimine ihtiyaçlarının olduğu söylenebilir. Örneğin, katılımcılardan biri Türkçeyi 6, Ukraynacayı ise 2 yaşındayken konuşmaya başladığını belirtmiştir. Bu, çocuğun ailesinin iletişim aracı olarak daha çok Ukraynaca kullanması veya çocuğun iki dili aynı zamanda öğrenemeyeceğini düşünmesi ve dolayısıyla önce Ukraynaca sonra Türkçe öğretmeye karar vermesiyle açıklanabilmektedir. Toplam 6 kişi olan geç iki dillilerden ise 2 kişi Türkçeyi henüz rahat konuşamadığını ifade etmiştir. Bu

iki öğrenciyi hesaba katmadan geç iki dillilerin Türkçeyi rahat konuşmaya başladıkları yaş ortalamasının 16,75, erken iki dillilerin ise 4,5 olduğu hesaplanmıştır (Şekil 6.3).

Şekil 6.3. *Türkçe Rahat Konuşmaya Başlama Yaş Ortalaması*

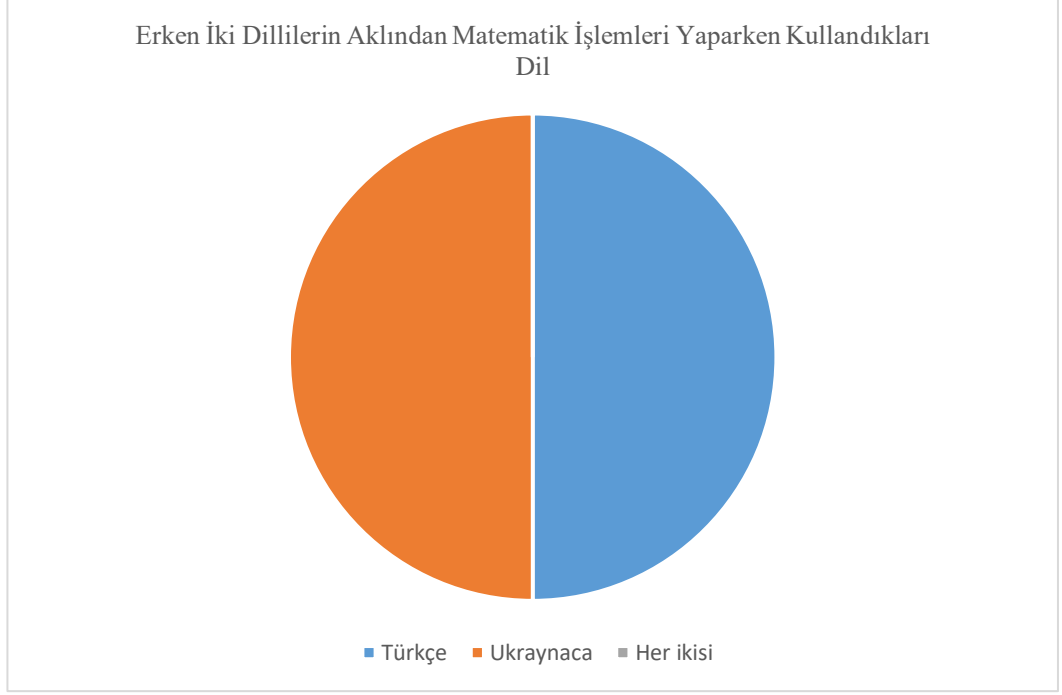
Erken ve geç iki dillilerin Ukraynacayı rahat konuşmaya başladıkları yaş ortalamasında Türkçede olduğu gibi büyük fark olmasa da küçük yaştan beri iki dil öğrenen katılımcıların daha erken Ukraynaca konuşmaya başladıkları öğrenilmiştir. Geç iki dilliler arasında bazıları ilkokula gitmeden önce Ukrayna dilinde sohbet etmekte zorluk çekmişlerdir. Hesaplarımıza göre ilk durumda yaş ortalaması 2,5 iken, ikinci durumda 3,4'tür. Bu bilgiler aşağıdaki grafikte (Şekil 6.4) sunulmaktadır.

Şekil 6.4. *Ukraynaca Rahat Konuşmaya Başlama Yaş Ortalaması*

“Evde en çok hangi dili kullanıyorsunuz?” sorusuna erken iki dilliler ve geç iki dilliler gruplarından birer tane öğrenci hem Türkçe hem Ukraynaca kullandığını belirtmiştir. Diğerleri ise Ukraynacayı işaretlemişlerdir.

Zihinsel matematik hesaplamaların yapılması ile ilgili soruya verilmiş cevaplar değişmektedir. Erken iki dillilerden bir öğrenci Ukraynacaya, diğeri ise Türkçeye başvurduğunu ifade etmiştir. İlk durumda öğrencinin Türkçeyi Ukraynacaya nispeten daha geç öğrenmeye başlaması sebebiyle böyle bir cevabın vermesi doğal karşılaşılabilmektedir. Dillerin ikisini de aynı yaşta edinmeye ve aynı yaşta rahat konuşmaya başlayan ikinci öğrencinin Türkçeyi işaretlemesinin ise büyüdüğü ülkeden ve bulunduğu ortamdan kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Geç iki dillerden sadece bir kişi aklından hesaplama yaparken hem Türkçe hem Ukraynaca kullandığını belirtmiştir. Bu gruba ait olan diğer öğrenciler ise Ukraynacayı tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. Bu sorunun cevapları aşağıdaki grafiklerle (Şekil 6.5 ve Şekil 6.6) özetlenmektedir:

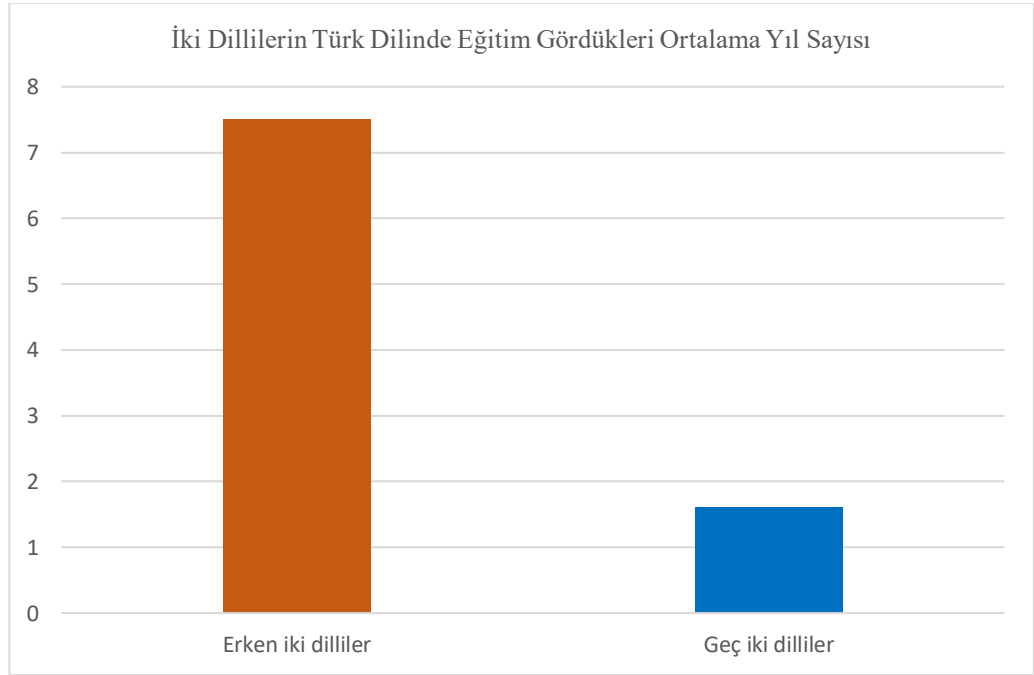
Şekil 6.5. *Erken İki Dillilerin Aklından Matematik İşlemleri Yaparken Kullandıkları Dil*

Şekil 6.6. *Geç İki Dillilerin Aklından Matematik İşlemleri Yaparken Kullandıkları Dil*

Ölçekteki 7 nolu “Yaşamınızın geri kalanında konuşmak üzere bir dil kullanacak olsaydınız hangi dili seçerdiniz?” sorusunda erken iki dillilerden bir kişi Türkçeyi seçmiştir. Bu gruptan diğer bir katılımcı ve geç iki dilliler Ukraynacayı işaretlemiştir.

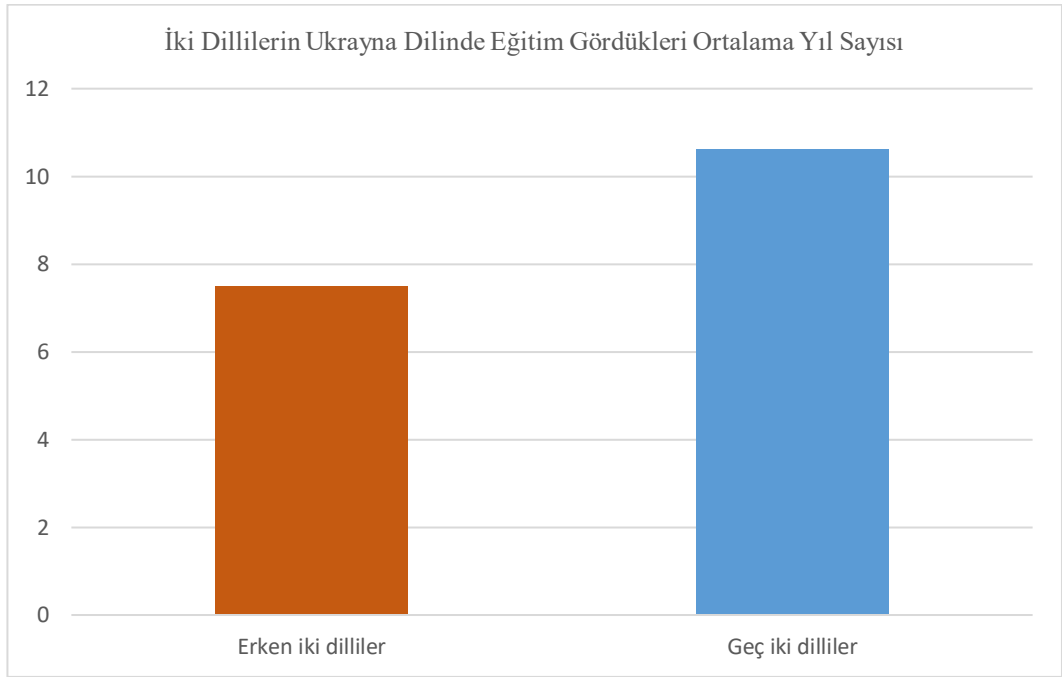
Katılımcılarımızın okulda veya üniversitede dersleri Türk dilinde görüp görmediklerini öğrenmek ve yeterlilik seviyelerini belirlemek amacıyla ölçeğe “İlkokuldan bugüne kadar kaç yıl Türkçe dersi gördünüz?” sorusu daha eklenmiştir. En fazla 10 sene cevabı, Türkçe ve Ukraynaca doğuştan öğrenen ve 3 yaşındayken rahat konuşmaya başlayan erken iki dilli öğrenciden gelmiştir. Bu iki dilliler grubuna ait diğer öğrenci 5 senedir Türkçe eğitim gördüğünü ifade etmiştir. Geç iki dilliler arasında yıl sayısı 1’den 5’kadar değişmektedir. 6 kişiden 2’si bu soruyu 0 rakamıyla cevaplamıştır. Bu bulgulardan sonuç çıkaracak olursak ilk durumda ortalama yıl sayısı 7,5, ikinci durumda ise 1,6 olarak belirtilebilir (Şekil 6.7).

Şekil 6.7. İki Dillilerin Türk Dilinde Eğitim Gördükleri Ortalama Yıl Sayısı

İki dillilerin kaç yıldır Ukraynaca dersi aldıklarını öğrenmeye yönelik 9. soruya çeşitli cevaplar alınmıştır. Dikkatimizi en çok Ukrayna okulunda ne uzaktan ne yüz yüze eğitim gören erken iki dilli çekmiştir. Ukraynaca dersi almamasına rağmen ailesinin yardımıyla Ukraynacaya hakim olma konusunda iki dilli akranlarından geride kalmayan bu öğrenci, erken yaşta dilleri edinmeye başlayıp aynı yaşta her ikisinde de rahat bir

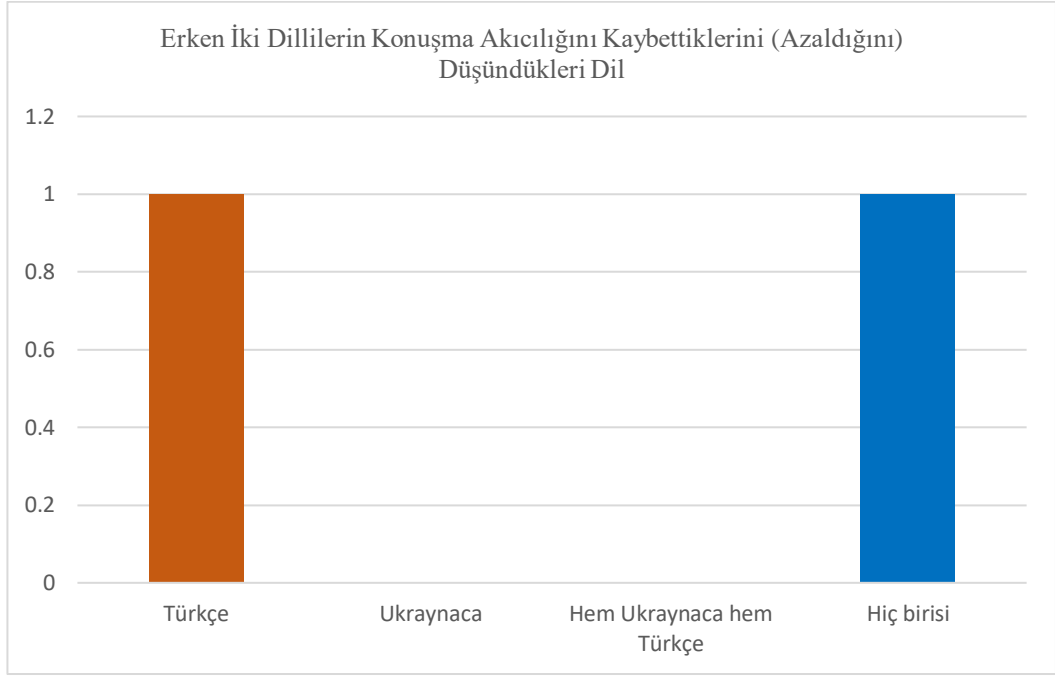
şekilde iletişim kurmayı başarmıştır. Geç iki dillilerden bir öğrenci Ukrayna dilinde 6 sene eğitim alıp Türkiye'ye taşınınca yerli okulda okumaya başlamıştır. Aynı durumu yaşayan diğer iki dilli öğrenci ise Türkiye'deki okulda eğitim görmeye birlikte Ukrayna okulunun derslerine uzaktan devam etmektedir. Bu cevaplar ve diğer katılımcıların cevapları incelendikten sonra erken iki dillilerde ortalama yıl sayısının 7,5, geç iki dillilerde ise 10,6 olduğu neticesine varılmıştır. Bu sonuçlar aşağıdaki grafikte (Şekil 6.8) gösterilmektedir.

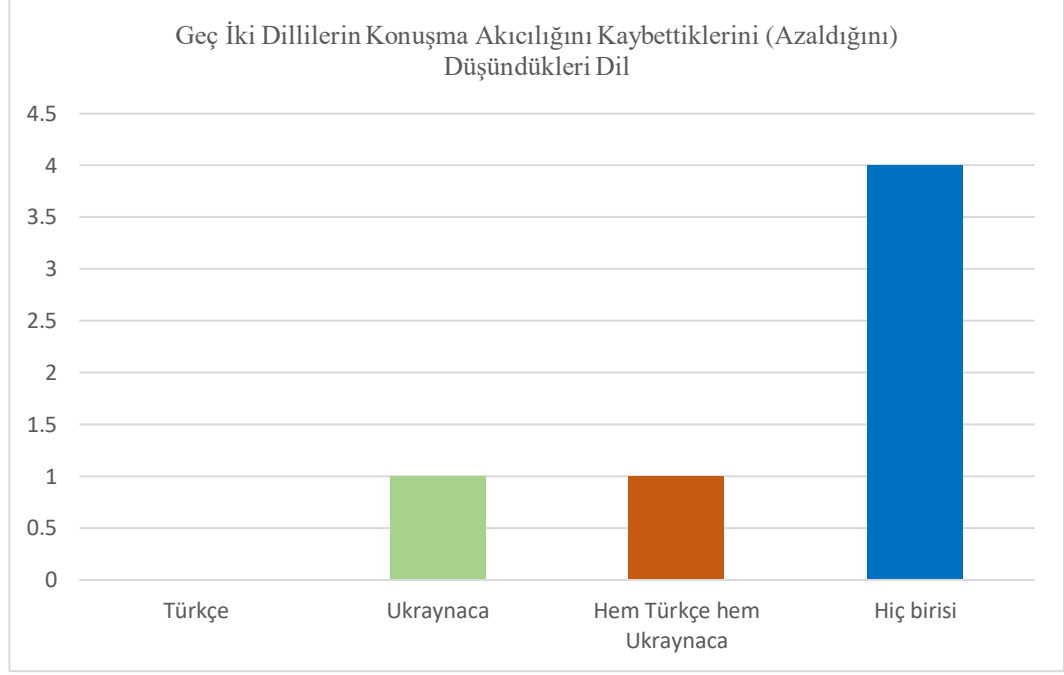
Şekil 6.8. *İki Dillilerin Ukrayna Dilinde Eğitim Gördükleri Ortalama Yıl Sayısı*

Daha önce belirttiğimiz gibi bilimde arttırıcı ve eksiltici iki dillilik türleri mevcuttur. Eksiltici olması için bireyin edinmiş olduğu dillerden birinin baskın olması, bazen ise tamamen öbür dilin yerine geçmesi gerekmektedir. Bu durumu yaşayan iki dilli bireyler önce cümle kurmakta veya bir sözcük hatırlamakta zorluk çekip ilerde bu dili tamamen unutabilmektedirler. Dolayısıyla iki dilliler iki dili dengede tutmak için onları aynı sıklıkla ve aynı oranda kullanmalıdırlar. “Kullandığımız dilin herhangi birinde konuşma akıcılığımı (rahatlığımı) kaybettiğimizi (ya da azaldığımı) düşünüyor musunuz?” şeklindeki 10. soruya erken iki dilliler grubuna ait bir katılımcı 13 yaşındayken Türkçeyi unutmaya başladığını, diğer katılımcı ise hâlâ dillerin ikisini aynı rahatlıkla konuşmaya devam ettiğini belirtmiştir. Türkçe ana dilleri olmayan geç iki dillilerin cevaplarından

çoğu öğrencinin bu konuda herhangi bir sorun yaşamadığı, geri kalan iki katılımcıdan birinin hem Ukraynaca hem Türkçe konuşurken zorlandığı, diğerinin ise Ukraynacayı unutmaya başladığı öğrenilmiştir. Bu sonuçlar aşağıdaki grafiklerde (Şekil 6.9 ve Şekil 6.10) gösterilmektedir:

Şekil 6.9. *Erken İki Dillilerin Konuşma Akıcılığını Kaybettiklerini (Azaldığını) Düşündükleri Dil*

Şekil 6.10. *Geç İki Dillilerin Konuşma Akıcılığını Kaybettiklerini (Azaldığını) Düşündükleri Dil*

Araştırmamız için hâlen Türkiye'de bulunan öğrenciler seçildiği için “Şu an hangi ülkede yaşıyorsunuz?” adlı bir sonraki soruya iki dillilerin hangi cevap verdikleri zaten anlaşılmaktadır. Fakat bu soru ölçeğin orijinalinde bulunduğu için onu Google Formuna çevirirken yine eklemek uygun görülmüştür. Katılımcıların cevaplarının aynı olması sebebiyle grafik oluşturmamıza gerek olmadığı düşünülmüştür.

Ölçekte yer alan son soru, iki dillilerin bildikleri herhangi bir dilde yabancı aksanın olup olmaması ile ilgilidir. Bu soruya cevap veren erken iki dillilerden bir öğrenci Türk, diğeri ise Ukrayna dilinde aksanlı konuştuğunu belirtmiştir. Geç iki dilliler grubuna ait öğrenciler ise Türkçeyi doğuştan değil okuldayken veya üniversitedeyken öğrenmeye başladıkları ve erken iki dilliler kadar Türkiye’de uzun süre yaşamadıkları için ölçeklerde Türkçeyi işaretlemişlerdir.

Yukarıdaki verilerden sonuç çıkaracak olursak çalışmamıza katılan katılımcılardan hiç birisinin dengeli iki dilli olmadığı söylenebilir. Zira 6 kişinin baskın dili Ukraynaca, geri kalan 2 kişinin ise Türkçedir. Fakat erken iki dilliler ve geç iki dilliler gruplarından birer öğrencinin dillerden birinde gerilik hissetmesi nedeniyle onların eksiltici iki dillilerin niteliklerini taşıdıkları öğrenilmiştir. Ölçeğin sonuçlarına ve görüşmelerde sorulan cevaplara verdikleri yanıtlara dayanarak Türkçe iyi seviyede bildikleri,

dolayısıyla Türkçe-Ukraynaca iki dillilerin yaptıkları hataları tespit etmek üzere hazırladığımız *Dil Karışması Değerlendirme Testi* doldurmaya hazır oldukları kanaatindeyiz.

6.2. Dil Karışması Değerlendirme Testi'nin Sonuçları

İki dillilerin *Dil Karışması Değerlendirme Testi*'ndeki sorulara verdikleri cevaplar sözcük bilgisi, yazım bilgisi ve gramer bilgisi olmak üzere üç farklı açıdan incelendikten sonra 8 katılımcıdan 6 kişinin diğer sorulara nispeten en çok yazım ile ilgili soruları yanlış cevapladığı tespit edilmiştir. Diğer iki öğrencinin bu gruba ait sorulara yanlış verdiği cevap sayısı, sözcük bilgisi ve gramer bilgisi sorularına verilen yanlış cevaplarından daha azdır. Bununla birlikte 8 iki dilliden 6 öğrencinin sözcük ve gramer konusunda yaptığı hata sayısının hemen hemen aynı olduğunu belirtmek gerekir.

Sorulardan hangilerine verilen cevapların yanlış olduğunu ve bu soruları kaç kişinin yanlış cevapladığını daha iyi anlamanız için aşağıda (Tablo 6.1) dikkatinize sunulmaktadır:

Tablo 6.1. *Dil Karışması Değerlendirme Testi'ndeki Sözcük Bilgisi Sorularına Verilen Yanlış Cevapların Sayısı*

Sözcük bilgisi										
Soru №	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Yanlış cevap veren katılımcı sayısı	1	2	3	3	1	0	4	2	4	3

Yukarıdaki tabloda gördüğümüz gibi en fazla yanlış cevap alan 7. ve 9. sorulardır. 6. soruyu ise iki dillilerin hepsi doğru yanıtlamıştır. Aynı tablo (Tablo 6.2) yazım bilgisi soruları için hazırlanmıştır.

Tablo 6.2. *Dil Karışması Değerlendirme Testi'ndeki Yazım Bilgisi Sorularına Verilen Yanlış Cevapların Sayısı*

Yazım bilgisi											
Soru №	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21

Yanlış cevap veren katılımcı sayısı	3	2	1	6	4	5	3	2	2	8	5
-------------------------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Ölçeğin yazım bilgisi kısmında yer alan sorulardan hiçbiri katılımcıların tamamı tarafından doğru cevaplanmamıştır. 20. soruya ise araştırmamıza katılan 8 iki dilli yanlış yanıt vermiştir.

Tablo 6.3. *Dil Karışması Değerlendirme Testi'ndeki Gramer Sorularına Verilen Yanlış Cevapların Sayısı*

Gramer bilgisi										
Soru №	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Yanlış cevap veren katılımcı sayısı	1	0	4	1	1	2	4	3	3	5

Gramer bilgisi ile ilgili soruların cevaplarını analiz edildikten sonra 23. sorunun bütün iki dilliler tarafından doğru cevaplandığı, Ukraynacadan Türkçeye cümle çevirisini gerektiren 31. soruyu yaparken öğrencilerin çoğunun zorluk çektiği tespit edilmiştir (Tablo 6.3).

Bunun dışında iki dilliler ile birlikte Zoom üzerinden gerçekleştirilen görüşmelerde tespit edilen hatalar da değerlendirilmiştir. Bunlar arasında en çok gramer hataları yer almaktadır. Katılımcılardan bazıları belirtisiz isim tamlamalarında tamlanan ekini unutmakta ve cümle içinde iki fiil yan yana kullanırken doğru hâl ekini bulmakta zorlanmaktadırlar.

Sonraki bölümlerde hem ölçekteki cevaplar hem sözlü konuşma sırasında verilen cevaplar ayrı ayrı incelenecektir. Değerlendirmelerde birden daha fazla yanlış cevap alan sorular ele alınacaktır.

7. DİL KARIŞMASI ÖLÇÜMÜ SIRASINDA TESPİT EDİLEN GRAMER SORUNLARI

7.1. Sesletim Düzeyinde Tespit Edilen Sorunlar

Hoffman'a göre ses düzeyinde yer alan dil karışması, diğer dil karışması türlerine nispeten yerli konuşmacı tarafından daha kolay fark edilmektedir. Geç iki dilliler ikinci dil öğrenirken ana dilde uygulanan vurgu, ritm, intonasyon ve sesleri ikinci dile göre adapte etmeye çalışmaktadırlar. Özellikle seslerden söz edecek olursak iki dillilerin yabancı dilde konuşurken ana dilinin hangi seslerini kullanacaklarını tahmin etmenin kolay olduğu söylenebilir. Çoğu zaman bu sesler, ikinci dilde eksik olan seslerdir (Hoffman, 1991, s. 96-97). Fakat bunun dışında dil karışmasına sebep olan başka durumlar da mevcuttur. Weinreich (1979) ses düzeyindeki dil karışmasının dört ana çeşidini belirtmiştir:

- Birinci dil sisteminde karşılıkları arasında fark olmayan iki sesin, ikinci dil sisteminde birleştirilmesi olarak bilinen *yetersiz ses farklılaşması* (under-differentiation) (Weinreich, 1979, s. 45). Örneğin, bazı Avrupa dillerinde ve Türkçede var olan [ö] ve [ü] sesleri Ukraynacada yoktur. Dolayısıyla *Ömer* isminin Ukraynaca çevirisi *Омер* olur. Buna alışık olan Ukraynaca-Türkçe iki dilliler Türkçe konuşurken *Ömer* yerine *Omer* dedikleri zaman Ukraynacada yetersiz ses farklılaşmasından dolayı dil karışması ortaya çıkmaktadır.
- İkinci dil sistemindeki seslere gereksiz olduğu takdirde birinci dil sistemine has olan fonolojik farklılıkların kazandırılması durumunda ortaya çıkan *aşırı ses farklılaşması* (over-differentiation) (Weinreich, 1979, s. 45). Bunun örneği, bir Türkçe-Ukraynaca iki dillinin, içinde [a] sesi olan sözcükleri yanlış şekilde telaffuz etmesidir. Bildiğimiz gibi Türkçe sesletimde [a] sesinin kısa ve uzun olma özelliği vardır. Türkçedeki Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerde ve [ğ] sesinden sonra [a] sesi uzamaktadır (Pokrovska, 2012, s. 14). Bu sesin bu özelliği Ukraynacada olmadığı için Ukraynaca konuşurken sözcüklerde [a] sesini uzatan veya Türkçe konuşurken uzun [a] sesini gerektiren sözcüklerde kısa [a] sesini kullanan iki dilli, bilinçli veya bilinçsiz dil karışması göstermektedir.
- İki dilli bireyin ikinci dil sistemindeki fonemleri, daha çok birinci dil sistemi ile ilgisi olan, ikinci dil sisteminde ise nadiren rastlanan veya abartılı olarak sayılan niteliklere göre ayırması olarak bilinen *farklılıkların yeniden yorumlanması*

olayı (reinterpretation of distinctions) (Weinreich, 1979, s. 46). Örneğin, Türkçede yukarıda belirttiğimiz [a] sesi gibi telaffuzu kısa ve uzun olan sesler vardır. Ses üzerindeki işaretler veya sonraki sesler, yabancıların sözcükleri doğru okumaları için ip ucu görmektedir. Ukraynacada sadece vurgu sözcüklerin anlamını etkileyebildiği için Türkçeyi bir yabancı dil olarak öğrenen iki dilliler ilk başta zorlanabilirler fakat daha sonra yine de konuşurken veya yazarken Ukraynacada bu kadar önemli olmayan ses uzunluğunu bilerek uygulamaya başlarlar.

- Her iki dilde aynı işleve sahip olan fakat telaffuz açısından değişiklik gösteren seslerin durumunda *seslerin yer değişimi* (phone substitution) ortaya çıkabilmektedir (Weinreich, 1979, s. 46). Ukraynacada [ш] sesi özellikle sözcüklerin sonunda yer aldığı zaman daha çok [ж] sesi olarak telaffuz edilmektedir. Dolayısıyla Ukraynaca-Türkçe öğrenenler sık sık “*Hoş geldin*” deyimini “*Hoj geldin*” şeklinde söylemekte ve yerli konuşmacılar tarafından düzeltilmektedir.

İki dilli öğrencilerle yaptığımız Zoom görüşmesi sırasında ses düzeyindeki dil karışması kendini iki şekilde belli etmiştir. Katılımcılardan biri “*Rusça*” sözcüğünde ve şimdiki zaman kipi ekiyle (-yor) biten bazı fiillerde (örn. geliyor) [r] sesini gerektiğinden daha sert biçimde telaffuz etmiştir. Oysaki, Türkçedeki [r] sesi, Ukraynacaya ve Rusçaya göre sözcük başında ve içinde daha az titreşim ile nitelendirilmekte ve sözcük sonunda neredeyse duyulmaz hâle gelerek daha boğuk çıkmaktadır (Pokrovska, 2012, s. 67). Bundan dolayı da Türkçe dil kurallarına göre telaffuzu ve yazımı “*çıkıyorum*” olması gereken sözcüğü, konuşma dilinde “*çıkıyom*” şeklinde duymak nadiren rastlanan bir durum değildir. Yukarıdaki sınıflandırmaya bakacak olursak bu tarz dil karışması örneğinin, seslerin yer değişimi olarak tanımlanan dördüncü grubun özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Zira dillerin ikisinde de [r] sesi oluşum yerine göre dişyuvasil, oluşum biçimine göre ise titreşimli bir ses olup aynı işlevi gerçekleştirir. Tek farklılık, sesin telaffuzudur. Fakat Türkçe konuşan bir Ukraynalının ve Türkçe konuşan bir Amerikalının yukarıda tasvir ettiğimiz [r] sesini farklı şekilde telaffuz edebildiğini unutmamak lazım. Örneğin, bir Ukraynalı bu sesi fazlasıyla sert telaffuz ederken bir Amerikalı kendi dilinin fonetik normlarına göre fazlasıyla yumuşak telaffuz edebilir. Dolayısıyla dil karışması her zaman ilgili diller kapsamında incelenmelidir.

Konuşmamız sırasında [r] sesinin yanı sıra öğrencinin [s] sesinde bir değişiklik fark edilmiştir. Kendini tanıtırken *Erasmus* sözcüğünü kullanan öğrenci, ilk [s] sesini Türkçedeki [z] sesine benzer şekilde telaffuz etmiştir. Bu sözcük Türkçe kökenli olmadığı için onun Ukraynaca-Türkçe dil karışmasına uğradığını söylemek doğru değildir. Weinreich (1979, s. 57) çalışmasında, bireyin iki dilli olması hâlinde bir dilden alıntı olan biçimbirimini kaynak dilinde olduğu gibi telaffuz ettiği, tek dilli olması hâlinde ise ana dilinin fonetik ve fonolojik standartlarına göre telaffuz etmeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Yani sadece Türkçe bilen bir Türk *Erasmus* sözcüğünü görürse muhtemelen onu yazıldığı gibi okur. Sözlüğe baktığımız zaman bu sözcüğün, “sevilen” anlamını taşıyan Yunanca sözcükten üretildiği ve [ih-raz-muhs] olarak telaffuz edildiği görülebilmektedir (http-7). *Erasmus* sözcüğü İngilizcede Ukraynacanın aksine aynı şekilde telaffuz edilmektedir. Katılımcımızın Türkçe ve Ukraynaca dışında İngilizce bildiğini dikkate alacak olursak bahsi geçen sözcüğü ana dili veya ikinci dili İngilizce olan bireylerden duyduğunu tahmin edebiliriz.

7.2. Sözcük Düzeyinde Yaşanan Sorunlar

Weinreich’in (1979) sınıflandırmasına göre sözcük düzeyindeki dil karışması, basit ve zor sözcükler olarak iki farklı şekilde incelenebilmektedir. Örneğin, basit sözcükler aşağıda belirttiğimiz durumlarda dil karışmasına uğrayabilmektedirler:

- Sözcüklerin veya sözcüğün ibaret olduğu fonemlerin aynı sırayla başka bir dilde kullanılması. Bu sözcüklere basit denmesine rağmen bu gruba deyimler ve ünlem cümleleri de girmektedirler (Weinreich, 1979, s. 83). Bu tür dil karışmasının örneği, *helal et* ifadesidir. *Helal* sözcüğünün karşılığı olan “*халляльне*” ve *et* sözcüğünün karşılığı olan “*м’ясо*” aynı sırayla Ukraynacada söylenir.
- Dillerden birine ait sözcüğün kullanım alanının başka bir dilin modeline göre genişletilmesi (Weinreich, 1979, s. 84). Mesela, Ukraynacada tuzlandırılmış ve açık havada kurutulmuş kırmızı balığın sırt kısmı anlamına gelen *балик* sözcüğü, okunuşu aynı olan Türk balık sözcüğünden üretilmiştir. Ukraynaca-Türkçe iki dilli birine Ukraynaca “*Я купив два балика.*” (Tür. Ben iki balık aldım.) diyerek balıkların sırt kısımlarını değil komple iki balık gösterirse, Ukraynacadaki *балик* sözcüğüne Türkçedeki anlamını kazandırmış olmaktadır.

- Bir sözcüğün dillerden birinde, anlamını kaybetmeden öbür dildeki karşılığına benzer sözcüğe dönüştürülmesi (Weinreich, 1979, s. 86). Mesela, Türk dillerinde *nohut* adını taşıyan bitki, Ukraynada *нут* [nut] olarak adlandırılmaktadır.

Weinreich (1979) ikinci grupta bulunan zor sözcüklerden ve deyimlerden bahsettiği zaman en sık rastlanan dil karışması durumlarını şu şekilde dile getirmiştir:

- Zor sözcüklerin veya ifadelerin bileşenlerinin hedef dilin sözcük oluşturma veya sözdizimi modellerine göre adapte edilmesi (Weinreich, 1979, s. 87). Örneğin, *передумати* fiilini Türkçeye çevirecek olursak *fikrini değiştirmek* ifadesi karşımıza çıkmaktadır. Ukraynacada bu ifade için sadece bir fiil yeterliyken Türkçede hem ad hem fiil kullanmamız lazım. Üstelik uygun hâl ekini eklemeyi unutmamak gerekmektedir.
- Zor sözcüklerin, ifadelerin veya atasözlerin başka dilde iki dillilerin kendi buldukları karşılıklarının kullanılması (Weinreich, 1979, s. 87). Örneğin, *Десять разів відміряй, а раз вріж* olarak geçen Ukraynaca atasözü, Türk diline uygun karşılığını bulamayan iki dilli tarafından *On kere ölç, bir kere kes* olarak çevrilebilmektedir.
- Bir dilden alınmış dil öğelerinin öbür dile ait öğelerle birlikte kullanılması (Weinreich, 1979, s. 89). Mesela konuşma dilinde Türkler, özellikle gençler, birinin süper, harika olduğunu söylemek için İngilizce *cool* sıfatını Türkçe *olmak* fiiliyle birlikte kullanmaktadırlar.

Katılımcılarımızın *Dil Karışması Değerlendirme Testi*'ndeki soruları cevaplarırken yaptıkları hatalarının hangi gruba dahil edilebildiğini tespit etmek için yanlış cevapların sayısı sıfır ve bir olan soruları dikkate alınmadan geri kalan soruların incelenmesine karar verilmiştir.

Yukarıdaki tabloda (Tablo 6.1) belirtildiği gibi 2 numaralı soruyu sadece iki kişi yanlış cevaplamıştır. Ukraynacadaki *халат* (Tür. bornoz) sözcüğünün Türkçe çevirisi için sunulan *halat*, *kaban*, *talat* ve *bornoz* seçeneklerinden ikisi *kaban* sözcüğünü seçmeyi tercih etmiştir. Hem *халат* hem *kaban* sözcüğü basit sözcükler grubuna ait olsa da telaffuz ve yazım açısından aralarında herhangi bir bağın olmaması nedeniyle bu durumda dil karışmasının ortada olmadığı söylenebilmektedir. Yani yanlış cevabın verilmesi, iki dillinin çevirisini unutmasından veya hiç bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Fakat iki

dillilerden biri bu sıradan *halat* sözcüğünü seçseydi, bu seçimin basit kelimeler grubuna ilişkin ilk durumun özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Zira *halat* sözcüğünün her sesi, *халам* sözcüğünün her sesinin doğrudan karşılığıdır. Üstelik sözcük bir dilden öbürüne geçirilirken seslerinin sırası değişikliğe uğramamaktadır.

Üç iki dilli “*Fiillerden hangisi “fiyatlar” sözcüğü ile kullanılamaz?”* olarak geçen 3 numaralı soruya üç kişi (Tablo 6.1) yanlış cevap vermiştir. *Artıyor, büyüyor, yükseliyor* ve *çıkıyor* seçeneklerinden *çıkıyor* fiilinin *fiyatlar* sözcüğüyle kullanılmadığını belirtmiştir. Oysaki doğru cevap *büyüyor*’dır. Yukarıda sıraladığımız her fiilin Ukraynacada karşılığının olması (örn. artıyorlar – зростають, büyüyorlar – збільшуються, yükseliyorlar – піднімаються) ve Ukraynacada bu fiillerden her birinin *çıkıyorlar* fiili haricinde *fiyatlar* sözcüğüyle kullanılabilmesinden dolayı Ukraynaca bilen iki dilli için böyle bir cevap vermesi normaldir. Bu fiilin Türkçedeki kullanım şekillerine bakacak olursak hepsini saymamızın mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Basit *evden çıktım* ifadesinden başlayarak falın gerçeğe dönüşmesi anlamında kullanılan *kahve falım çıktı* ifadesine kadar çeşitli durumlarda kullanılabilir. Fakat Türkçeyi yeni öğrenmeye başlayanlar bu sözcüğün bazı anlamlarının farkında olmayabilirler. Üç katılımcımızın *fiyatlar büyüyorlar* ifadesini kullanarak dil karışmasına örnek olduklarını söyleyebiliriz. Bu ifadeyi Weinreich’in sınıflandırmasına göre değerlendirerek *büyüyorlar* fiilinin Ukraynacadaki karşılığına göre *fiyatlar* sözcüğü ile birlikte kullanılacak kadar semantik alanının genişletilmesine uğradığı veya öyküntü şeklinde karşımıza çıkarak iki dillinin sözcüğüne gerçekleştirdiği çevirinin örneği olduğu ileri sürülebilir.

Aynı durum 4. soruya verilen cevaplar incelendiğinde de görülmektedir. *Taksi* sözcüğüyle birlikte *alıyorum, çağırıyorum* ve *arıyorum* fiillerinden hangisinin en uygun olduğunu soran bu soruyu üç kişi (Tablo 6.1) *alıyorum* sözcüğünü işaretleyerek yanıtlamıştır. *Браму таксі* ifadesi, Ukraynacadan Türkçeye sözcüğüne çevrildiği zaman *taksi çağırma* anlamını taşıyan *taksi almak* ifadesinin ve böylece dil karışmasının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Tıpkı bir önceki soruda olduğu gibi bu durumda dil karışması kendini, *almak* sözcüğüne bir anlamın daha kazandırılmasında veya iki dillinin kendi zevkine göre Türkçede bu sözcüğün karşılığını bulmasında belli etmektedir. Bu gruba, iki dilliler tarafından *yalancı* sözcüğünün *bulunmak* fiili ile birlikte kullanılabilmesi olarak işaretlenen 8. soru da aittir.

Bir Ukraynaca deyimın Türkçeye çevirisini gerektiren 9. soruya verilen cevaplar incelendiğinde 8 kişiden 4 kişinin (Tablo 6.1) bu deyimı Türkçede daha önce duymadığı veya deyim içindeki vurgu yaptığımız sözcüğe dikkat etmediği neticesine varılmıştır. *Cudimu y kozosy na mui* deyimının Türkçedeki en uygun karşılığı olan *Bir kimsenin sırtından geçinmek* deyimini, soru altındaki cevaplarda dört şekilde katılımcıların dikkatine sunulmuştur. Cevaplar arasındaki tek fark, olması gereken *sirt* sözcüğünün yerinde *sirt*, *el*, *boyun* ve *baş* sözcüklerinin yer almasıdır. Yanlış cevap veren katılımcılardan üç kişi *boyun*, bir kişi ise *el* sözcüğünü seçmiştir. Ukraynacadaki deyim sözcüğüne çevirdiğimiz zaman *Birinin boynu üzerinde oturmak* olur. Bu durum, katılımcıların niye *boyun* sözcüğünü işaretlediklerini açıklamaktadır. *El* sözcüğünün *boyun* sözcüğüyle hiçbir alakası olmadığı için onun cümle içinde kullanılması dil karışması değildir. *Boyun* sözcüğünün tercih edilmesi ise yine iki dillilerin, sözcüğünün uygun karşılığını bulmaları ile ilgili U.Weinreich'in sınıflandırmasındaki beşinci durumun özelliklerini taşımaktadır.

Dil Karışması Değerlendirme Testi'nde sözcük bilgisi soruları kısmında yer alan son soruda katılımcılardan Ukraynacadan Türkçeye bir cümle çevirmeleri istenmiştir. Elde edilen çevrilmemiş cümlelerde var olan gramer hataları değil orijinal cümlede bilerek kullandığımız *vuïmu cyxum z vodu* (Tür. işten temiz çıkmak) deyiminin Türkçeye nasıl çevrildiğine bakılacaktır. Katılımcıların cevaplarını sırayla şu şekilde sıralayabiliriz:

1. savunmak
2. suçsuz çıkmak
3. masum olmak
4. sudan kuru çıkartmak
5. sudan kuru çıkmak
6. –
7. işten temiz çıkmak
8. sudan kuru çıkmak

Sıralamada sekiz kişiden bir kişi cümleyi çevirmemiştir. Diğer katılımcıların cevaplarına bakıldığında deyimın *savunmak*, *suçsuz çıkmak*, *masum olmak*, *sudan kuru çıkmak* ve *işten temiz çıkmak* olmak üzere beş farklı şekilde ifade edildiği fark edilebilmektedir. *Ukraynaca Deyimler Sözlüğüne* göre *vuïmu cyxum z vodu* deyiminin iki anlamı vardır: “suçluyken ceza almaktan veya eleştiri duymaktan kaçınmak; cezalandırılmamış veya kirlenmemiş olmak ve zor durumdan kurtulmak.” (Bilonojenko vd., 2003, s. 93). Cümlede bireyin cezalandırılmamış olmasından bahsedildiği takdirde,

iki dillinin biraz deformasyona uğrattığı Türkçede aklanmak anlamını taşıyan ve sık sık hukuk alanında rastlanan *temize çıkmak* deyiminin, *euïmu cyxum iz bodu* ifadesinin en yakın karşılığı olduğu söylenebilir. Fakat buna neredeyse tamamen eşit olan, katılımcılarımızın bilmiyor olabilecekleri *cezasız kalmak* anlamında kullanılan *yanına kâr kalmak* diye bir deyim daha vardır. Yukarıda diğer sıraladığımız ifadeler alternatif olarak uygulanabilirler de deyim semantiğinin tamamını aktarmayabilirler. Bu ifadeleri dil karışması çeşitlerine göre değerlendirdiğimizde *sudan kuru çıkmak*'ın zor sözcüklerin veya birleşik sözcüklerin hedef dilin sözcük oluşturma veya sözdizimine göre adapte edilmesi olarak tanımlanan dördüncü durumun özelliklerini taşıdığı görülebilmektedir. Zira iki dilli kendine göre uygun karşılığı bulmasının yanı sıra yapısı yüklem-zarf tümleci-dolaylı tümleç olan *euïmu cyxum z bodu* deyimini, Türkçe dil kurallarına göre dolaylı tümleç-zarf tümleci-yüklem sırasına uyararak çevirmiştir. Bununla birlikte Ukraynaca deyimdeki yön işaret eden *z* [z] ilgeci yerine *sudan kuru çıkmak* ifadesinde ilk dolaylı tümleçte ayrılma hâl eki kullanılmıştır. Bahsi geçen dil karışması türü daha çok sözcüğü sözcüğüne çevrilen ifadeler için geçerlidir. Dolayısıyla *işten temiz çıkmak*, *savunmak*, *suçsuz çıkmak* ve *masum olmak* ifadelerinin beşinci dil karışması yoluyla üretilen ifadeler (atasözler, deyimler) grubuna ait olduğu görülmektedir.

Bunun dışında Zoom görüşmesi sırasında bir katılımcının, *çevirmen* sözcüğü yerine *çevrimci* sözcüğünü kullanması tespit edilmiştir. Fakat Ukraynacada *-men* ve *-ci* gibi yapım ekleri tamamen farklı olduğu için iki dillinin yaptığı bu hata Ukraynaca bilmesinden kaynaklı değildir. İki dillinin, Türkçede mesleklerin normalde *-ci* ekiyle oluşturulduğuna alışık olmasını, *çevirmen* sözcüğünde yine bu eki kullanmasının nedeni olarak düşünebiliriz.

7.3. Yazım Düzeyinde Yaşanan Sorunlar

Türkçe ve Ukraynaca yazım kuralları farklı olduğu için iki dillilerin bunlarla ilgili sorulara da yanlış cevaplar verdiği görülmüştür. Bundan emin olmak ve ne tür hataların yapıldığını öğrenmek için ses, sözcük ve gramer bilgisinin yanı sıra ayrı bölümde yazım düzeyinde yaşanan sorunları incelemeye karar verilmiştir.

Yazım bilgisi bölümünde yer alan ilk soru, haftanın günlerinin yazımı ile ilgilidir. Cümle içinde belirtilen *29 Mayıs 1453* tarihinden sonra katılımcılardan *Salı*, *salı*, *sali*, *Sali* seçeneklerinden birini seçerek boşluk doldurmaları istenmiştir. Üç kişi (Tablo 6.2) *salı* sözcüğünü işaretlemiştir. Bildiğimiz gibi Türkçede haftanın günleri normalde küçük

harfle yazılmaktadır. Fakat belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlamaktadır (Tekler, 2021, s. 235). İstanbul'un fethedilişinden bahsedilen bu cümlede katılımcılar için yardımcı ip uçları olsa da bu kuralı bilmeyenler, *Salı* gününün doğru cevap olduğunu düşünemeyebilir. Buna ek olarak Ukraynacada haftanın günlerinin, günün önemine bakmaksızın, hep küçük harfle yazıldığını belirtmek gerekmektedir. Bu da katılımcıların seçimini etkileyen faktörlerden biri olabilmektedir.

12. numaralı soruda katılımcıların dikkatine, cümledeki boşluk doldurmaları için *Bankamatik*, *Bankomotik* ve *Bankomatik* olmak üzere üç seçenek sunulmuştur. Türkçedeki *Bankamatik* sözcüğü, Ukraynacadaki *банкoмaт* sözcüğüne benzemesine rağmen her iki dilde birbirinden farklı şekilde yazılmakta ve telaffuz edilmektedir. Örneğin, Ukraynacada tam şekli *банківський автомат* olan *банкoмaт* sözcüğü *o* harfiyle yazılmakta, *banka* ve *otomatik* sözcüklerinden oluşan Türkçe karşılığı ise *k* harfinden sonra *a* harfini içermektedir. Ukraynacadaki biçimi aklında tutan iki dilliler bu sebeple *Bankomatik* sözcüğünü seçmektedir.

Yukarıdaki tabloya göre (Tablo 6.2) 14. numaralı soruyu altı katılımcı yanlış cevaplamıştır. Bu sorudaki cümlede doldurulması gereken bir değil üç boşluk vardır. Fakat üçü için aynı kural geçerlidir. İki dillilerin *mahalle* ve iki *meydan* sözcüğünün büyük harfle yazılıp yazılmadığını bilip bilmedikleri incelenmiştir. Bu altı katılımcı boşlukları aşağıdaki gibi doldurmuştur:

1. mahalleleri, Meydanı'nda, Meydanı'na;
2. mahalleleri, Meydanı'nda, Meydanı'na;
3. mahalleleri, Meydanı'nda, Meydanı'na;
4. mahalleleri, meydanında, meydanında;
5. mahalleleri, meydanında, meydanında;
6. mahalleleri, Meydanı'nda, Meydanı'na.

Gördüğümüz gibi her cevapta mahalle sözcüğü küçük harfle yazılmıştır. Oysaki Türk dili yazım kurallarına göre mahalle, sokak, cadde adları büyük harfle başlamaktadır (Tekler, 2021, s. 235). Ukrayna dilinde ise sokak (bulvar, ara sokak, cadde), meydan, park, yol (tren yolları, deniz yolları vs), kanal, akıntı adları büyük harfle, yanındaki sokak, meydan vs. sözcüklerin kendileri ise küçük harfle yazılmaktadır. Örneğin: *бульвар Тараса Шевченка* (Tür. Taras Şevçenko Bulvarı) veya *майдан Незалежності* (Tür. Nezalejnosti Meydanı) (Ukrayna Bakanlar Kurulu, 2019, s. 57). Dolayısıyla dördüncü ve

beşinci cevapların doğrudan Ukraynaca-Türkçe dil karışmasının örnekleri olduğu söylenebilir.

Dört iki dilli (Tablo 6.2) tarafından yanlış cevaplanan 15. sorudaki cümlede yine üç boşluk vardır. Bu soruda din gruplarının ve çağların yazımı söz konusudur. Yanlış cevapları aşağıda şu şekilde gösterebiliriz:

1. hristiyanlık, müslümanlık, ortaçağ;
2. hristiyanlık, müslümanlık, ortaçağ;
3. hristiyanlık, müslümanlık, ortaçağ;
4. Hristiyanlık, Müslümanlık, ortaçağ.

Türkçede din, mezhep adları ve mitolojide geçen özel adlar daima büyük harfle başlamaktadır (Tekler, 2021, s. 235). Tahihî olay, çağ ve dönem adları da aynı şekilde yazılmaktadır (http-9). Ukraynacada dinî liderlerin (*Ісус Христос* (Tür. İsa), *Магомед* (Tür. Muhammed), *Будда* (Tür. Buda)), mitolojik kahramanların ve Tanrıların adları (*Афіна* (Tür. Athena), *Венера* (Tür. Venüs), *Цербер* (Tür. Kerberos)) hep büyük harfle yazılmaktadır (Ukrayna Bakanlar Kurulu, 2019, s. 54). Fakat din adlarının büyük harfle yazıldığına dair bir bilgi yoktur. Özel adlardan genel adlara dönüşen bazı tarihî olay, dönem, savaş ve jeolojik dönem adları küçük harfle yazılmaktadır. Mesela: *неоліт* (Tür. Neolitik Çağ), *античний світ* (Tür. Antik Dünya), *доба феодалізму* (Tür. feodalizm dönemi), *середньовіччя* (Tür. Ortaçağ) (Ukrayna Bakanlar Kurulu, 2019, s. 59). Bundan sonuç çıkaracak olursak yine Ukraynaca-Türkçe dil karışmasına tanık olduğumuzu söyleyebiliriz. Zira din adlarına ve çağ adlarına ilişkin yazım kuralları iki dilde farklıdır.

16. soruyu, beş iki dilli yanlış cevaplamıştır (Tablo 6.2). Bu katılımcılar, *göl* sözcüğünün büyük harfle yazılmasını gerektiren cümledeki boşluğu baş harfi küçük olan *göl* sözcüğüyle doldurmayı tercih etmişlerdir. Bu durum tıpkı yukarıda belirttiğimiz durumlar gibi dil karışmasının bir örneğidir. Çünkü Ukraynacada coğrafi isimlerde tamlayanlar büyük harfle, tamlananlar ise küçük harfle yazılmaktadır. Mesela: *Азовське море* (Tür. Azov Denizi), *озеро Світязь* (Tür. Svityaz Gölü), *Перська затока* (Tür. Basra Körfezi). Fakat coğrafi ismin tamlananı tür bildirmediği takdirde tamlayan gibi büyük harfle yazılmaktadır (Ukrayna Bakanlar Kurulu, 2019, s. 55). Türkçede ise yer adlarında tür bildiren tamlanan hep büyük harfle başlamaktadır. Örneğin: *Аğrı Dağı*, *Aral Gölü*, *Dicle Irmağı* (http-9).

Bir sonraki soruda iki dillilerin dil hakimiyetlerini ölçmek amacıyla Türkçeye ve Ukraynacaya İtalyancadan geçen *orkestra* sözcüğü kullanılmıştır. Bu sözcük, cümle içinde yazılması için *orkesteresi*, *orkestresi*, *orkestre* ve *orkestrası* olmak üzere dört biçimde sunulmuştur. Sekiz katılımcıdan üç kişi *orkestresi* seçeneğini işaretlemiştir (Tablo 6.2). Bu iki şekilde açıklanabilmektedir. Birincisi, Ukraynacadaki *оркестр* sözcüğünde *m* ile *p* harfleri arasında herhangi başka bir harf olmasa da bir Ukraynalı bu sözcüğü telaffuz ettiği zaman aralarında *e* ortaya çıkıyormuş gibi söylemektedir. Dolayısıyla bazıları, özellikle ilkokul çocukları, yanlışlıkla *оркестр* yerine *оркестре* yazabilirler. Bunun farkında olan iki dilliler bu yüzden *orkestresi* sözcüğünü seçmiş olabilirler. Öbür taraftan Türkçede büyük ünlü uyumu kuralı vardır. Yani bir sözcüğün ilk hecesinde kalın ünlü bulunduğu takdirde diğer hecelerinde de kalın ünlüler olmakta, ince ünlüler bulunduğu takdirde ise daha sonraki hecelerde de ince ünlüler yer almaktadır. Bu kurala uyum sağlamak için *orkestra* sözcüğünün sonuna *a* değil *e* sesinin gelmesi gerekmektedir. Fakat sözcüğün yabancı kökenli olması nedeniyle Türkçenin kurallarına tam olarak sağlayamadığı söylenebilir. İki dilli, *orkestresi* sözcüğünü seçerken Ukraynacadaki karşılığını ve bu karşılığının telaffuzunu hatırlamaya çalıştıysa o zaman bu cevap, dil karışmasının bir örneği olarak kabul edilebilir.

18. soruda yine Ukraynacada ve Türkçede hemen hemen aynı şekilde telaffuz edilen ve yazılan bir sözcük kullanılmıştır. İki dillilerden cümle başındaki boşluğu *Batari*, *Batareya*, *Batarya* veya *Baterya* sözcüklerinden biriyle doldurmaları istenmiştir. Katılımcılardan altı kişi *batarya* sözcüğünü, geri kalan iki kişi ise *baterya* ve *batari* sözcüklerini seçmiştir. Bu durumda yanlış cevaplardan hiçbirinin Ukraynaca-Türkçe dil karışmasıyla ilgili olmadığı söylenebilir. Yukarıda sıralanan seçeneklerden Ukraynacadaki *батарея* sözcüğüne yazım açısından en yakın olan *batareya* sözcüğü seçilseydi bunun iki dillilerin Ukraynaca bilmelerinden kaynaklı olduğu söylenebilirdi. *Baterya* ve *batari* sözcüklerinin doğru cevap olarak seçilmesi ise iki dillilerin *batarya* sözcüğünü hiç duymadıklarına veya hatırlamadıklarına ve tahmin yöntemiyle seçim yaptıklarına işaret etmektedir.

Hiçbir şey sözcüğünün yazımıyla ilgili 19. soruyu iki kişi yanlış cevaplamıştır (Tablo 6.2). Bununla birlikte bu cevapların birbirinden farklı olduğunu söylemek gerekmektedir. Katılımcılardan biri bu belgisiz zamirin tamamen ayrı yazılmasını gerektiğini düşündüğünden dolayı doğru cevap olarak *hiç bir şey*'i seçerken, diğeri bunun *hiç birşey* şeklinde olması gerektiği kanaatindedir. Bahsi geçen zamirin Ukraynaca

çevirisi *ничого* olup birleşik yazılmaktadır ve telaffuzu Türkçedeki karşılığında tamamen farklıdır. Dolayısıyla bu bir dil karışması örneği değildir.

Yazım bilgisi soruları kısmında en fazla yanlış cevap alan 20. olmuştur (Tablo 6.2). *İngilizce* sözcüğüne hâl eki geldiği zaman kesme işaretinin kullanılıp kullanılmadığını soran bu sorunun cevabı olarak sekiz iki dilli *İngilizce*'de seçeneğini işaretlemiştir. Türkçede "*Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz.*" (http-9). Bu yüzden bu sorunun doğru cevabı *İngilizcede* olacaktır. Ukraynacada hâl ekleri sözcüklerle zaten hep birleşik yazıldığı için bunu dil karışmasının bir örneği olarak kabul edememekteyiz.

21. soru sözcük bilgisi soruları kısmındaki son soruda olduğu gibi, bir Ukraynaca cümlenin Türkçeye çevrilmesini istemektedir. Fakat bu sefer iki dillilerin yazdıkları sözcüklerin anlamlarına değil, yazım şekline bakılacaktır. Bu cümle içinde çevirisini ve yazımını en çok merakla beklediğimiz ifadeler ve sözcükler *північ африканського півострова* (Tür. Afrika kıtasının doğusu), *місіс Сміт* (Tür. Bayan Smith), *молодша школа* (Tür. ilkokul) ve *австралійці* (Tür. Avustralyalılar) dir. Bunları analiz etmemizi kolaylaştırmak için elde ettiğimiz çeviriler aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Tablo 7.1. *Katılımcıların Cümle Çevirisi Sırasında Yaptıkları Yazım Hataları*

Katılımcı №	Північ африканського півострова	Місіс Сміт	Молодша школа	Австралійці
1.	Amerika'nın kıtasının Doğusu	Bayan Smit	ortaokul	Avustralya'da yaşayan insanlar
2.	Afrika'nın kuzeyi	Bayan Smith	ilk okul	Avustralyalılar
3.	Afrika'nın kıtası	bayan Smith	ana okul	Avustralyalılar
4.	Kuzey Afrika	Mrs. Smith	ilkokul	Avustralya'da ki yaşam
5.	-	-	-	-
6.	Kuzey Afrika kıtası	bayan Smit	ilk okul	avustralyalı insanlar
7.	Afrika kıtasının	Bayan Smith	ilkokul	Avustralyalılar

	kuzeyi			
8.	Kuzey Afrika kıtası	Bayan Smith	ilkokul	Avustralyalılar

Tabloda (Tablo 7.1) da görüldüğü gibi beşinci katılımcı haricinde tamamı cümleyi Türkçeye çevirmiştir. Fakat çeviriler birbirinden farklıdır. Örneğin, *північ африканського півострова* ifadesini çevirirken ilk katılımcı *Afrika* sözcüğünü *Amerika* sözcüğüyle *Kuzey* sözcüğünü ise *Doğu* sözcüğüyle karıştırmıştır. Yazım açısından değerlendirecek olursak bir tek bu cevapta hata yapıldığı söylenebilir. Zira Türkçede "*Kuzey, Güney, Batı ve Doğu kelimeleri yön bildirdiğinde küçük yazılmaktadır.*" (http-10). 1. katılımcı ise *Doğu* sözcüğünü büyük harfle yazılmıştır. Ukraynada da bu sözcükler normal şartlarda küçük harfle yazılmaktadır. Fakat bunlar ülkelerin, halkların ve bölgelerin tanımı için kullanıldığı takdirde büyük harfle başlamaktadır. Örneğin: *країни Заходу* (Tür. Batı ülkeleri), *Далекий Схід* (Tür. Uzak Doğu), *Західна Україна* (Tür. Batı Ukrayna) (Ukrayna Bakanlar Kurulu, 2019, s. 57).

Micic Cmim hitabının Türkçe çevirisinde iki dillilerin üç hata yaptığı fark edilmiştir. Öncelikle "*Kişi adlarından önce ve sonra gelen unvanlar, saygı sözleri, rütbe adları ve lakaplar büyük harfle başlar.*" (http-8). Dolayısıyla *bayan* sözcüğünün mutlaka büyük harfle yazılması lazım. İkincisi, "*Latin harflerini kullanan dillerdeki özel adlar özgün biçimleriyle yazılır.*" (http-10). *Smith* soyadı, İngilizce kökenli olduğuna göre Türkçede bu şekilde yazılması doğru olacaktır. Bazı iki dillilerin yazdıkları *Smit* sözcüğü, Ukraynadaki *Cmim* sözcüğünün doğrudan aktarılmış şeklidir ve böylece dil karışmasının bir örneğidir. Zira anlamı ve talaffuzu aynı olan sözcüklerin fonemlerinin hepsi aynı sırayla bir dilden öbür dile geçirilmiştir. Üstelik Ukraynaca sözcüğün sonunda, tıpkı Türkçedeki karşılığında olduğu gibi *h* (Ukr. *x*) harfi eksiktir. Bunun dışında gördüğümüz gibi *micic* sözcüğünü *Mrs.* olarak çevirenler de olmuştur. Fakat böyle bir kısaltma ancak İngilizcede kullanılmaktadır. Türkçedeki en uygun karşılığı, *bayan* sözcüğüdür.

Молодша школа ifadesi iki dilliler tarafından ortaokul, ilk okul, ilkokul ve ana okul olarak çevrilmiştir. Bu ifadenin doğru çevirisinin *ilkokul* olduğunu belirtmekle birlikte bu sözcüğün birleşik yazılması gerektiği üzerinde vurgu yapmak istemekteyiz (http-11). Bu durum *ortaokul* ve *anaokulu* sözcükleri için de geçerlidir. Ukraynada *молодша школа* ayrı yazıldığı için bu durum dil karışması olarak kabul edilebilir.

Sırada olan *аєсmpaлiйi* sözcüğünün çevirilerinde *Avustrulyalılar* sözcüğünü yazan iki katılımcının, Avustralya'yı neredeyse Avusturya ile karıştırmasına tanık olmaktayız. Bu da Türkçe öğrenenler aralarında çok sık rastlanan bir durumdur. Bunun dışında 4. katılımcının çevirisinde *-daki/-deki* yapım ekinin yazılışında bir hata tespit edilmiştir. Bu ekin birleşik yazılması gerekirken, iki dillinin bunu bulunma hâl eki ve bağlaç olmak üzere ikiye ayırdığı görülmektedir.

7.4. Cümle Düzeyinde En Sık Rastlanan Sorunlar

Cümle düzeyinde gerçekleştirilen dil karışması için yine Weinreich'in (1979) sınıflandırmasına başvururken araştırmacının aşağıdaki dil karışması türlerine yer verdiği görülmektedir:

- Birinci dile ait morfemlerin konuşma (yazışma) sırasında ikinci dilde kullanılması (Weinreich, 1979, s. 62). Ukraynada Kiril alfabesi, Türkçede ise Latin alfabesi kullanıldığı için yazımı aynı olan Ukraynaca morfemlerin Türkçeye aktarılmasına rastlanmamaktadır. Fakat iki dillilerin Ukraynaca ekleri Türkçe gramer modeline göre adapte ederek yersiz olarak kullandığı görülebilmektedir. Örneğin: Ukraynada *ненавидіти* sözcüğü (Tür. nefret etmek) belirtme hâl eki ile kullanılmaktadır. Dolayısıyla Türkçe yeni öğrenmeye başlayan Ukraynalılar bu fiille belirtme hâl ekini kullanabilmektedirler (örn. seni nefret ediyorum).
- Birinci dile has olan gramer ilişkilerinin, ikinci dilde konuşurken kullanılması veya birinci dilde karşılığı olmayan gramer ilişkilerinin ikinci dilde konuşurken ihmal edilmesi (Weinreich, 1979, s. 62). Bunun en iyi örneği, cümle yapısıdır. "*Я ходжу у школу кожен день.*" cümlesindeki öğelerin sırasını bozmadan Türkçeye aktaracak olursak "*Ben gidiyorum okula her gün.*" gibi bir cümle elde etmiş oluruz. Oysaki Türkçede yüklem normalde cümle sonunda yer almaktadır.
- Birinci dil morfeminin ikinci dil morfemi ile özdeşleştirilmesi sonucunda ikinci dil morfeminin işlevlerinin, birinci dilin gramer modeline göre değiştirilmesi (genişletilmesi veya daralması) (Weinreich, 1979, s. 62).

Dil Karışması Değerlendirme Testi'ndeki 24, 27, 28 ve 30. sorulara verilen yanlış cevapların, yukarıda belirttiğimiz gramer dil karışmasının ilk durumunun özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Bu cevaplar yanlış hâl ekinin kullanılmasıyla ilgilidir. Örneğin,

Ukraynacaya *відмовляться від ідей* olarak çevrilebilen *fikirleri reddetmek* ifadesi yerine bazı katılımcılar *fikrinden reddetmek* ve *fikirlerden reddetmek* ifadelerini seçmeyi tercih etmişlerdir. Ukraynacada *відмовляться* fiili (Tür. reddetmek) kullanıldığı zaman *nereden?* veya *kimden?* soruları sorulabildiği için iki dillilerin buna dayanarak Türkçede bu durumda ayrılma hal ekini eklediklerine şaşırılmamalıdır.

27. soruya verilen cevapları analiz ederken iki katılımcı (Tablo 6.3) tarafından *ne...ne* bağlacı ile birlikte yanlış fiil kullanıldığı görülmüştür. "*Ne sen beni _____ ne de ben seni.*" cümlesinde *gördün* sözcüğüyle doldurulması gereken boşluğu, bahsi geçen katılımcılar *görmedin* sözcüyle doldürmüşlerdir ve böylece Ukraynacada *ні...ні* (Tür. *ne...ne*) bağlacıyla kullanılan fiillerdeki olumsuz *не* edatını Türkçeye aktararak olumsuz *-ma/-me* ekine dönüştürmüşlerdir.

28. sorudaki cümlede *öptüm* fiilinden önce boşluk bırakarak *yanacağına, yanığından, yanaklarını* ve *yanığını* gibi seçenekler sunulmuştur. Cevaplarda *yanacağına, yanaklarını* ve iki defa *yanığını* sözcüklerinin işaretlendiği tespit edilmiştir. Bu, *öpmek* anlamını taşıyan Ukraynaca *цілувати* fiiline yönelik *kimi?, neyi?* veya *nereye?* gibi soruların sorulabilmesiyle açıklanabilmektedir. Örneğin, *цілувати губи* (Tür. dudakları öpmek) i *цілувати у губи* (Tür. dudaklara öpmek) ifadelerinin ikisi de Ukraynacada yer almaktadır. Bu soruda işaretlenen *yanaklarını* cevabı ise tamamen yanlıştır. Zira cümlede bu sözcükten önce asıl sayı sıfatı gelmektedir.

Uç sözcüğünün *tutmak* fiiliyle birlikte kullanılması için *ucundan, uçunu, ucusunu* ve *ucunda* cevaplarından hangisinin doğru olduğunu soran 30. soruya üç iki dilli *ucunda, ucusunu* ve *uçunu* olmak üzere üç farklı yanlış cevap vermiştir (Tablo 6.3). *Tutmak* fiilinin Ukraynaca karşılığı *тримати* olmaktadır. *Тримати* sözcüğü bir isimle birlikte kullanıldığı zaman *neyi?* sorusuna cevap vermektedir. Dolayısıyla Ukraynacada bu fiilin kullanıldığı durumlarda belirtme hal eki yer almaktadır ki *ucusunu* ve *uçunu* sözcüklerinin işaretlenme nedenini açıklamaktadır. *Ucunda* cevabının ise dil karışması ile ilgili olmadığı söylenebilir.

Bununla birlikte Ukraynalıların çok sık *yer* sözcüğüyle gereksiz olarak bulunma hâl ekini kullandıkları fark edilmiştir. Bunu kanıtlamak için ölçeğe bilerek bununla ilgili bir soru eklenmiştir. "*Her _____ gül bahçesi oldu ve Isparta denince akla inanılmaz güzellikteki gülleri geldi.*" (Akar, 2010) cümlesindeki boşluğa dört iki dilli (Tablo 6.3) *yerde* sözcüğünü yazmıştır. *Her yer* ifadesinin Ukraynacadaki karşılığı olan *всюду*

sözcüğü *nerede?* sorusuna cevap vermektedir. Bu sebeple iki dillilerin bulunma hâl ekini kullanmış oldukları ileri sürülebilir.

İki dillilerle yaptığımız Zoom görüşmesi sırasında dil karışması örneği olmayan fakat hâl eklerinin yanlış kullanıldığı diğer ifadeler tespit edilmiştir. Bunlar aşağıdaki cümleler içinde verilmiştir:

Onu daha yüksek seviyeye getirmesini çalışacağım.

Mutfağa tercih ediyorlar.

Çince öğrenmek için benim daha fazla zaman ayrılmaya gerekıyor.

Taşınmaya istedik.

Başka şeyleri uğraşabilirim.

Sınıflandırmada yer alan ikinci durumu, yani ilk dilin gramer ilişkilerinin ikinci dile göre uyarlanması en çok cümle çevirisi ile ilgili 31. sorunun cevaplarında ve Zoom görüşmesi sırasında verilen cevaplarda fark edilmiştir. Örneğin: "*Цей будинок, дах якого горів усю ніч, містив у собі дитячі спогади пана Алі, завдяки яким він продовжував боротися за втілення своїх мрій у життя.*" cümlesi bir iki dilli tarafından "*Bu evin, çatısı bütün gece yandı,onun içinde Bay Ali'nin hatıraları vardı,bunların sayesinde mücadele etti hayalleri gerçekleştirmek için.*" olarak çevrilmiştir. Cümle sonunda gördüğümüz ters çevirme, Ukraynadaki cümleden kaynaklanmaktadır. Bu cümleyi Türkçe cümle yapısı normlarına dayanarak çevirecek olsaydık *hayalleri gerçekleştirmek için* olarak geçen tümleci, *mücadele etti* yükleminden önce yazardık. Aynı durum aşağıdaki cümlede görülmektedir:

"Bu damı bütün gece yanan evin içinde Ali Bey'in kendi hayalleri gerçekleştirmeyi sağlayan çocukluk hatıraları vardı." - Цей будинок, дах якого горів усю ніч, містив у собі дитячі спогади пана Алі, завдяки яким він продовжував боротися за втілення своїх мрій у життя.

İşaret sıfatının işlevini gören *bu, ev* sözcüğüne ilişkin olmasına rağmen *dam* sözcüğünden önce gelmektedir. Bir sonraki cümlede ise tıpkı Ukraynaca cümlede olduğu gibi belgisiz sıfat cümle başında yazıldığı görülmektedir:

"Çok uyarımız gereken şey var." – Є багато речей, які нам потрібно зробити.

Yukarıda sıralamış olduğumuz hatalar dışında iki dillilerin 31. sorudaki cümleyi çevirirken geçmiş zaman ekleri yerine şimdiki zaman eklerini kullandıkları fark edilmiştir. Örneğin: *Bütün gece çatısı yanan bu ev, Ali Bey'in çocukluk anılarını barındırıyor ve bu sayede hayallerini gerçekleştirmek için savaşımaya devam ediyor.* Aynı zamanda bağlı olan bu cümlede bir anlam bozukluğu da vardır. Zira bu cümlede aslında iki tane özne olması lazım. Çünkü savaşımaya devam eden ev değil Ali Bey'dir. Katılımcının, cümlenin ikinci kısmında zamiri veya Ali Bey ismini yazmayı unutması, cümlenin anadili Türkçe olan kişiler için anlaşılmıyor olmasına sebep olabilir.

8.SONUÇ VE ÖNERİLER

8.1. Sonuç

Araştırmamız sırasında “Türkiye’de yaşayan Ukraynaca-Türkçe iki dilli çocuklarda hangi dil baskındır?”, “Sesletim düzeyinde zorluk çıkartan unsurlar var mıdır?”, “Sözcük düzeyinde yaşanan sorunlar nelerdir?”, “İki dilliler yazım düzeyinde ne gibi hatalar yapar?” ve “Cümle düzeyinde en sık rastlanan sorunlar nelerdir?” sorularına cevap arayarak aşağıdaki sonuçlara varıldı:

1. *Baskın İki Dillilik Ölçeği*’ni dolduran erken ve geç iki dilliler aralarında altı kişinin baskın dilinin Ukraynaca, geri kalan iki kişinin ise Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar aralarında dengeli iki dilliler yoktur. Ukraynaca ve Türkçe için verilen cevapları Alexandra L. Dunn ve Jean E. Fox Tree (2009) tarafından hazırlanan puanlama sistemine göre ayrı ayrı hesaplayınca ve Ukraynaca puanlarını ve Türkçe puanlarını ayrı ayrı ekleyince Ukraynaca ortalama puanının 20,25, Türkçe ortalama puanının ise 12, 62 olduğu ortaya çıkmıştır.

2. Sesletim düzeyinde öğrencilerin yaptıkları hataları tespit etmek amacıyla düzenlediğimiz Zoom görüşmesi sırasında iki dillilerin bazılarının telaffuz ettikleri [r] ve [s] seslerinin Türkçe ses kurallarına uymadığı görülmüştür. [r] sesini Ukraynacadaki [p] sesiyle kıyaslamamızın ve aralarında telaffuz açısından benzerlikleri bulmamızın ardından bu sesin Ukraynaca-Türkçe dil karışmasının bir örneği olduğu ve Weinreich’in (1979) sınıflandırmasına göre seslerin yer değişimi (phone substitution) durumunun özelliklerini taşıdığı anlaşılmıştır. İki dillinin telaffuz ettiği [s] sesi ise, Yunanca kökenli *Erasmus* sözcüğü içinde kullanılarak [r] sesinin aksine Yunanca-Türkçe dil karışması olarak kabul edilebilir.

3. *Dil Karışması Değerlendirme Testi*’ndeki sözcük bilgisi ile ilgili sorulara verilen cevapları inceledikten sonra iki dillilerin bazı isimler için doğru fiil bulmaya çalışarak ve deyimleri Ukraynacadan Türkçeye çevirirken Ukraynacaya başvurdukları (örn. fiyatlar büyüyorlar, taksit almak; sudan kuru çıkmak) ve Türkçede iş ve meslek ile ilgili sözcüklerde yapım eklerini karıştırdıkları (örn. çevrimci) neticesine varılmıştır.

4. İki dillilerin Türkçe yazım kurallarına ne kadar hâkim olduklarının tespit edilmesine yönelik soruların cevaplarından, bazı iki dillilerin mahalle ve meydan, göl, din, tarihî dönem adlarını belirtisiz isim tamlamalarında tamlanan görevinde kullanarak Ukraynaca yazım kurallarına göre küçük harfle yazdıkları (örn. Gülensu mahallesi, Gülensu Heykel meydanı, Beyşehir gölü, hristiyanlık, ortaçağ), Ukraynaca ve Türkçede

var olan yabancı kökenli sözcükleri Türkçe yazarken Ukraynacadaki ses uyumlarını dikkate aldıkları (örn. orkestre), özel adları kesme işaretiyle yazdıkları (örn. İngilizce’de), Türkçe zamirleri ve Latin harfleriyle yazılan yabancı soyadları yanlış yazabildikleri (örn. hiç bir şey, Bayan Smit) ortaya çıkmıştır.

5. *Dil Karışması Değerlendirme Testi* kapsamında ve yaptığımız Zoom görüşmesi sırasında verilen cevaplarda Türkçede isim ile fiil arasındaki gramer ilişkilerinin oluşturulması sırasında Ukraynacadaki gramer ilişkilerinin örnek alınması (örn. fikirlerden reddetmek, yanağı öpmek, ucu tutmak) ve Türkçe cümlelerin Ukraynaca cümle yapısına göre kurulduğu belirlenmiştir. Her iki durum da Ukraynaca-Türkçe dil karışmasının özelliklerini taşımaktadır.

8.2. Öneriler

Araştırmamızda birçok araştırmacının aksine Ukrayna-Türkçe konuşan öğrencilerin her iki dildeki yeterliklerini değil Türkçede iletişim kurarken Ukraynaca bilmelerinden kaynaklanan hatalar tespit edilmiştir. Dolayısıyla Ukraynaca ve Türkçe bilen iki dillilerin normalde en çok hata yaptıkları dil kuralları dikkate alınarak *Dil Karışması Değerlendirme Testi* hazırlanmıştır. Bu testteki sorulara verilen cevaplar incelendiğinde sonra katılımcılarımızın en az sesletimde ve en çok gramerde sorun yaşadıkları anlaşılmıştır. Türkiye’de iki dilli ailelerde büyüyen öğrenciler ve Türkiye’ye eğitim görme amacıyla gelen öğrenciler için Türkçe eğitim programlarının ayrı ayrı hazırlanması ve “Sonuçlar” bölümünde ayrıntılı bir şekilde belirtilen dilbilgisi konuları üzerinde vurgunun yapılması önerilmektedir. Bu konulara Türkçe eğitimi sırasında daha fazla önemin verilmesi, iki dillilerin Türkçeye tamamen hâkim olmalarını sağlayacak ve Türkiye’de anlaşmazlıklar yaşamalarına engel olacaktır.

Bunun dışında bazı katılımcıların anadili Türkçe olan konuşmacılarla konuşurken kendilerini daha rahat hissettiklerini belirtmelerinden yola çıkarak Türkçe derslerinin, Türkçe bilen yabancı hocalar tarafından değil Türk hocalar tarafından verilmesinin daha etkili olacağı düşünülmektedir. Böylece iki dillilerin Türkçe ile ilgili bilgileri doğrudan anadili Türkçe olan hocalardan işitmesi, sesletim açısından da yararlı olacaktır. Türkçeyi yeni öğrenmeye başlayanların yanında anadili Türkçe olan hocaların olması, aynı zamanda iki dillilerin yerli konuşmacılarla çekinmeden ve hata yapmaktan korkmadan sohbet etmesine yardımcı olmaktadır. Okulda uygulanan eğitim programlarından ziyade aile içinde konuşulan dil önemli rol oynamaktadır. Ebeveyleerin, evde bir dilden öbür dile

geçiş yapan iki dillilerin zorlandıkları bu noktalar üzerinde çocuklarıyla çalışmaları önerilmektedir. Son olarak, iki dillilerin dil karışmasından kaçınmak için kendileri de çaba sarf ettikleri takdirde sorun çıkma ihtimalinin çok düşük olacağı ve her iki dili kullanırken kendilerinden daha emin olacakları söylenebilir.

KAYNAKÇA

- 1) Akar, M. (2010). *Seyda 2. Barla Hayatı*. İstanbul: Şahdamar Yayınları.
- 2) Aksan, D. (1979). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, 1. Cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- 3) Aksan, D. (1982). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, 3. Cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- 4) Aydın, M. (2015). Tarih boyunca Türkiye Ukrayna İlişkileri. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2 (28), 31-44.
- 5) Baker, C., Jones, S.P. (1998). *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Multilingual Matters.
- 6) Baker, C. (2000). *A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism Parents' and Teachers' Guides*. Clevedon: Multilingual Matters.
- 7) Baker, C. (2001). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Multilingual Matters.
- 8) Bican, G. (2017). *Danimarka'da Türkçe-Danca Konuşan Öğrencilerin Dil Görünümlerinin İki Dillilik Temelinde İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- 9) Bilonojenko, V.M., Gnatük, İ.S., Dyatçuk, V.V., Nerovnya, N.M., Fedorenko, T.O. (2003). *Slovník frazeologizmiv Ukrayinskoyi movi*. Kiev: Naukova dumka.
- 10) Bogus, M.B. (2015). *Razvitiye umstvennih sposobnostey mladşih shkolkov v usloviyah adigo-russkogo dvuyaziçiya*. Moskova-Berlin: DirectMEDIA.
- 11) Bölükbaş Kaya, F., Hançer, F.B. ve Golynskaiya A. (2019). İki Dillilik: Tanımı ve Türleri Üzerine Kuramsal Tartışmalar. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 7 (2), 98-113.
- 12) Bulgarova, B.A., Bragina, M.A., Novosölova, N.V., Zolotıh, E.A. (2017). Teoriko-metodologičeskiye osnovı klassifikatsıı i tipologizatsıı bilingvizma. *Vestnik RUDN*, 14 (3), 384-392.
- 13) Çernikov, İ. (2003). Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye-Ukrayna İlişkileri (1918-1938). (Çev. Berna Türkdoğan), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 19 (55), 317-327.
- 14) Çırşeva, G. (2012). *Detskiy bilingvizm: odnovremennoye usvoyeniye dvuh yazıkov*. Sankt-Peterburg: Zlatoust.

- 15) Daller, M. H., Yıldız, C., De Jong, Kan, S., Başbağ, R. (2011). Language Dominance in Turkish-German Bilinguals: Methodological Aspects of Measurements in Structurally Different Languages. *International Journal of Bilingualism*, 15 (2), 215-236.
- 16) Drıga, I.M. (2015). Ukrayinsko-turetski vidnosını na suçasnomu etapi: mojlivosti ta pereškodi. Mijnarodny ekspertny krugly stil. *Shidny svit*, 1, 156-158.
- 17) Dunn, A.L., Fox Tree, J.E. (2009). A quick, gradient Bilingual Dominance Scale. *Bilingualism: Language and Cognition*, 12 (3), 273-289.
- 18) Enstice, E.M. (2017). Latino Parent Perspectives: How to Promote and Implement Additive Bilingualism. *Journal for Leadership and Instruction*, 16 (1), 33-36.
- 19) Erdoğan, H. (2020). Kozaklar: Milli Kimlik ve Sosyo-Kültürel Yaşam. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13 (32), s. 1426-1440.
- 20) Flege J.E., MacKay, I.R.A. and Piske, T. (2002). *Assessing Bilingual Dominance. Applied Psycholinguistics*, 23, 567-598.
- 21) Gertken, L.M., Amengual, M. and Birdsong, D. (2014). Assessing Language Dominance with the Bilingual Language Profile. P. Leclercq, A. Edmonds and H. Hilton (Eds.), In *Measuring L2 Proficiency: Perspectives from SLA* (pp. 208-225). Bristol: Multilingual Matters.
- 22) Guerrero, C. H. (2010). Elite Vs. Folk Bilingualism: The Mismatch between Theories and Educational and Social Conditions. *HOW-A Colombian Journal for Teachers of English*, 17 (1), 165-179.
- 23) Hamers, F.J. and Blanc, M.H.A. (2000). *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 24) Heredia, R.R. and Cieślicka, A. B. (2015). Bilingual memory storage: Compound-coordinate and derivatives. R. R. Heredia & J. Altarriba (Eds.), In *Foundations of bilingual memory* (pp. 11–39). New York: Springer Science + Business Media.
- 25) Hoffmann, C. (1991). *An Introduction to Bilingualism*. London and New York: Longman.
- 26) Haugen, E. (1972). Yazıkovoy kontakt. *Novoye v lingvistike*, 6, 61-80.
- 27) İvanova, A., Laşuk, S. (2020). *Yazık kak igra: Kak pomoç rebönku zagovorit na inostrannom yazıke i nikogda ne ostonavlivatsa*. Moskova: Mann, İvanov i Ferber.
- 28) Kazaku, L. (2013). Bilingvizm i dissglosiya v Respublike Moldova. *Odesskiy lingvistiçnyy visnik*, 1, 39-48.

- 29) Kelağa Achmet, İ. (2005). *Yunanistan'da (Batı Trakya'da) İkidilli Eğitim Veren Azınlık Okullarında Türkçe ve Yunanca Öğrenim Gören Öğrencilerin Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- 30) Korsunskiy, S.V. (2011). Ukrayinsko-Turetski vidnosını: mmule, sögodennya, zavtra. *Naukoviy visnik Diplomatichnoyi akademiyi nauk*, 17, 24-31.
- 31) Lambert, W.E. (1981). Bilingualism: Its Nature and Significance. W.E. Lambert, C.E. Snow, B.A. Goldfield, A.U. Chamot, S.R. Cahir (Ed.). In *Faces and Facets of Bilingualism. Bilingual Educational Series:10* (pp. 1-7). Washington: Center of Applied Linguistics.
- 32) Liddicoat, A. (1991). Bilingualism: An Introduction. A. Liddicoat (Ed.), In *Bilingualism and Bilingual Education* (pp. 2-20). Melbourne: Australian National Languages Institute.
- 33) Lübinska, S.S. (2016). *Movna kartina svitu bilingva (na prikladni turetskoyi movi)*. Yayınlanmamış tez. Kiev: Kiyivskiy natsionalniy universitet im. Tarasa Şevçenka.
- 34) Mackey, W. (2000). The description of bilingualism. L.Weir (Ed.), In *The bilingualism reader* (pp. 22-50). New York: Routledge.
- 35) Matsneva, Ye.A. (2016). Problema defınıtsiyi termina "bilingvizm". *İntelekt.Osobistist.Tsivilizatsiya.*, 12, 36-44.
- 36) Nikolayev, A.İ. (2017). *İntonatskionnaya interferentsiya yakutskogo yazıka v situatsi iskusvennogo mnogoyazıçıya*. Yayınlanmamış Yüksek Doktora Tezi. Yakutsk: Severo-Vostoçniy federalniy universitet im. M.K. Ammosova.
- 37) Plüddemann, P. (1997). 'Additive' and 'Subtractive': Challenges in Education for Multilingualism. *Per Linguam Journal*, 13 (1), 17-28.
- 38) Pokrovska, İ.L. (2012). *Fonetika suçasnoyi turetskoyi movi*. Kiev: Çetverta hvılya.
- 39) Pritsak, O. (1999). İlk Türk-Ukrayna İttifakı (1648). *İlmî Araştırmalar*, 7, 255-284.
- 40) Rosenback, R. (2014). *Bringing up a Bilingual Child*. Croydon: Filament Publishing.
- 41) Solís-Barroso, C., Stefanich, S. (2019). *Measuring Language Dominance in Early Spanish/English Bilinguals*. *Languages*, 4 (62), 1-22.
- 42) Solovih, Ye.M. (2018). Ukrayina-Tureççema: politiko-ekonomiçni aspektı vzyayemovidnosim i perspektıvi rozvitku, *Visnik HNU imeni V.N. Karazina*, 8, 80-97.

- 43) Spotar-Ayar, G.Yu. (2017). *Kultura Usnogo ta Pısemnogo Movlenya: Diloviy ta Akademiçnyy Diskurs (Turetska Mova)*. Kiev: Kiyivskiy Natsionalny Universitet İmeni Tarasa Şevçenka.
- 44) Suyunbayeva, A.J., Şelestyuk, E.V. (2019). Problemy perehodnoy dissyosiyi i funktsionirovaniye bilingvizma v professionalnoy kommunikatsii (na primere yazıkovoy situatsii v Respublike Kazahstan). *Vestnik Çelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, 10 (432), 149-164.
- 45) Şçerba, L.V. (1974). *Yazıkovaya sistema i reçevaya deyatelnost*. Leningrad: Nauka.
- 46) Teker, Z. (2021). *Doğrudan Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Godoro Yayıncılık.
- 47) Tkaçuk, T. *Ukrayinska mova: Kompleksne vidannya dlya pidgotovki do ZNO i DPA*. Ternopil: Bogdan.
- 48) Ukrayna Bakanlar Kurulu. (2019). *Ukrayinskiy pravopis*. Kiev.
- 49) Weinreich, U. (1972). Mnogoyazyçıye i odnoyazyçıye. *Novoye v lingvistike*, 6, 25-60.
- 50) Weinreich, U. (1979). *Yazıkoviye kontaktı: Sostoyaniye i problemy issledovaniya*. (Çev.: Yu.A. Jluktenko). Kiev: İzdatelstvo pri Kiyevskom gosudarstvennom universitete izdatelskogo obyedineniya "Vışça Şkola".
- 51) Yılmaz, M.Y. (2014). İki Dillilik Olgusu ve Almanya'daki Türklerin İki Dilli Eğitim Sorunu. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (3), 1641-1651.
- 52) Yudakin, A.P. (1981). *Bilingvizm i problema svyazi yazıka i mişleniya (istoriçeskiy aspekt)*. *Teoretiçeskiye problemy sotsialnoy lingvistiki*. Moskova: Nauka, 220-240.
- 53) [http-1: https://indiastyle.ru/blog/travels/angliyskiy-indii](https://indiastyle.ru/blog/travels/angliyskiy-indii) (Erişim tarihi: 10.10.2021)
- 54) [http-2: https://studref.com/618034/literatura/interferentsiya_bilingvizm_diglossiya](https://studref.com/618034/literatura/interferentsiya_bilingvizm_diglossiya) (Erişim tarihi: 15.09.2021)
- 55) [http-3: https://www.dissercat.com/content/sotsiolingvisticheskoe-prostranstvo-russkoyazychnoi-diaspory-germanii-na-materiale-russkoyaz](https://www.dissercat.com/content/sotsiolingvisticheskoe-prostranstvo-russkoyazychnoi-diaspory-germanii-na-materiale-russkoyaz) (Erişim tarihi: 10.10.2021)
- 56) [http-4: https://turkey.mfa.gov.ua/tr/isbirligi/ukrayna-turkiye-siyasi-iliskileri](https://turkey.mfa.gov.ua/tr/isbirligi/ukrayna-turkiye-siyasi-iliskileri) (Erişim tarihi: 14.09.2021)
- 57) [http-5: https://espresso.tv/news/2021/03/04/zona_vilnoyi_torgivli_z_turechchynoyu_ukrayi_na_finalizuye_proces_pidpysannya_ugody](https://espresso.tv/news/2021/03/04/zona_vilnoyi_torgivli_z_turechchynoyu_ukrayi_na_finalizuye_proces_pidpysannya_ugody) (Erişim tarihi: 29.01.2021)

- 58) http-6: <https://www.dw.com/uk/україна-і-туреччина-уклали-низку-угод-про-військову-співпрацю/a-55308291> (Erişim tarihi: 12.10.2021)
- 59) http-7: <https://www.dictionary.com/browse/erasmus> (Erişim tarihi: 27.01.2022)
- 60) http-8: <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/buyuk-harflerin-kullanildigi-yerler/> (Erişim tarihi: 02.01.2022)
- 61) http-9: <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/kesme-isareti/> (Erişim tarihi: 27.12.2022)
- 62) http-10: <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/yabanci-ozel-adlarin-yazilisi/> (Erişim tarihi: 27.12.2022)
- 63) http-11: <https://tdksozluk.net/ilkokul-nasil-yazilir.html> (Erişim tarihi: 03.01.2022)

EKLER

EK-1. Baskın İki Dillilik Ölçeği.

15.01.2022. 00:08

Baskın İki Dillilik Ölçeği

Baskın İki Dillilik Ölçeği

Bu ölçeğin sonuçları, "Türkiye'de Türkçe-Ukraynaca Konuşan Öğrencilerin Karşılaştıkları Dil Sorunları" adlı Yüksek Lisans tezimizde kullanılacaktır. Dikkatiniz ve cevaplarınız için şimdiden teşekkür ediyoruz.

Anadolu Üniversitesi
Yüksek Lisans öğrencisi
Anastasiya Rudnytska

---

* Required

1. Katılımcının yaşı (укр. вік учасника): *
_____
2. Cinsiyeti (укр. стать): *
_____
3. SORU 1. Türkçeyi ilk olarak hangi yaşta öğrendiniz? (укр. У якому віці Ви почали вивчати турецьку мову?) *
_____
4. SORU 2. Ukraynaca'yı ilk olarak hangi yaşta öğrendiniz? (укр. У якому віці Ви почали вивчати українську мову?) *
_____
5. SORU 3. Türkçeyi hangi yaşta rahat konuşmaya başladınız? (Eğer henüz rahat konuşamıyorsanız 'henüz değil' yazınız) (укр. У якому віці Ви почали вільно розмовляти турецькою? (Якщо ще вільно не розмовляєте напишіть "ще не розмовляю"). *
_____

6. SORU 4. Ukraynaca'yı hangi yaşta rahat konuşmaya başladınız? (Eğer henüz rahat konuşmuyorsanız 'henüz değil' yazınız) (укр. У якому віці Ви почали вільно розмовляти українською? (Якщо ще вільно не розмовляєте, напишіть "ще не розмовляю"). *
-

7. SORU 5. Evde en çok hangi dili kullanıyorsunuz? (укр. Якою мовою Ви користуєтесь більше вдома?) *

Mark only one oval.

- Türkçe (турецька)
 Украйнаса (українська)
 Her ikisi (обидві)

8. SORU 6. Aklınızdan matematik işlemleri yaparken (örneğin 243x5'i çarparken) sayıları hangi dille hesaplarsınız? (укр. Подумки виконуючи математичні дії (наприклад множення 243 на 5), на якій мові Ви здійснюєте розрахунки?) *

Mark only one oval.

- Türkçe (турецька)
 Украйнаса (українська)
 Her ikisi (обидві)

9. SORU 7. Yaşamınızın geri kalanında konuşmak üzere bir dil kullanacak olsaydınız hangi dili seçerdiniz? (укр. Якби Вам довелося говорити однією мовою до кінця свого життя, яку мову Ви б обрали?) *

Mark only one oval.

- Türkçe (турецька)
 Украйнаса (українська)

10. SORU 8. İlkokuldan bugüne kadar kaç yıl Türkçe dersi aldınız? (укр. Починаючи з початкової школи, скільки років у Вас навчання проводилось турецькою мовою?) *

---

11. SORU 9. İlkokuldan bugüne kadar kaç yıl Ukraynaca dersi aldınız? (укр. Починаючи з початкової школи, скільки років у Вас навчання проводилось українською мовою?) *

---

12. SORU 10. Kullandığınız dilin herhangi birinde konuşma akıcılığını (rahatlığını) kaybettiğinizi (ya da azaldığını) düşünüyor musunuz? Eğer evetse hangi dil? Hangi yaşta? (укр. На Вашу думку, чи втратили Ви здатність вільно спілкуватись або почали відчувати дискомфорт при спілкуванні однією із мов? Якщо так, якою мовою? У якому віці?) *

---

13. SORU 11. Şu an hangi ülkede yaşamaktasınız? (укр. У якій країні Ви проживаєте на даний момент?) *

Mark only one oval.

- Türkiye (Туреччина)
 Ukrayna (Україна)
 Her ikisi (обидві)

14. SORU 12. Eğer yabancı bir aksanız varsa bu hangi dildedir? (укр. Якщо у Вас є іншомовний акцент, то у якій мові?) *

Mark only one oval.

- Türkçe (турецька)
- Українська (українська)
- Her ikisi (обидві)

This content is neither created nor endorsed by Google.

Google Forms

EK-2. Dil Karışması Değerlendirme Testi.

15.01.2022, 00:15

Dil Karışması Değerlendirme Anketi

Dil Karışması Değerlendirme Anketi

Bu anketin sonuçları, "Türkiye'de Türkçe-Ukraynaca Konuşan Öğrencilerin Karşılaştıkları Dil Sorunları" adlı Yüksek Lisans tezimizde kullanılacaktır. Dikkatiniz ve cevaplarınız için şimdiden teşekkür ediyoruz.

Anadolu Üniversitesi
Yüksek Lisans öğrencisi
Anastasiya Rudnytska

* Required

1. Soru 1. Моряки під проводом штурмана Бойчука кинулись кріпити той якір за тороси і вчепилися за канати (Микола Трублаїні "Оповідання про Далеку північ"). Bu cümledeki "канат" kelimesinin Türkçesi nedir: *

Mark only one oval.

- kanat
 galat
 halat
 malat

2. Soru 2. На Магді була проста пряма сукня, поверх якої вона, всупереч усім велінням моди й правилам гарного тону, вдягнула й щільно запахнула важкуватий турецький халат, з вигляду — майже новий (Андрій Кокотюха "Пригоди Кліма Кошового"). Bu cümledeki "халат" kelimesinin Türkçesi nedir: *

Mark only one oval.

- halat
 kaban
 talat
 bornoz

3. Soru 3. Aşağıdaki fiillerden hangisi “fiyatlar” sözcüğü ile kullanılamaz: *

Mark only one oval.

- artıyorlar
 büyüyorlar
 yükseliyorlar
 çıkıyorlar

4. Soru 4. İtiraz istemiyorum, şimdi hemen taksi_____ ve seni hastaneye götürüyorum (Dilara Gürel “Babamın Vasiyeti”). *

Mark only one oval.

- alıyorum
 çağırıyorum
 arıyorum

5. Soru 5. Sarılmalar ve koklaşmalar bitince banyoda yakılan kazanda ısınan su ile uzun bir banyo_____ Ahmed (Hüseyin Cengiz “Yürek İşçisi”). *

Mark only one oval.

- yaptı
 tuttu
 girdi

6. Soru 6. До Зимового балу залишилось тільки два дні, і на душі в мене було до неможливого огидно (Ольга Мігель “Крут та Чорний Метелик. Голос давніх сновидінь”). Bu cümledeki “бал” kelimesinin Türkçesi nedir? *

Mark only one oval.

- bal
 balon
 balo

7. Soru 7. Her _____gül bahçesi oldu ve Isparta denince akla inanılmaz güzellikteki gülleri geldi (Mehmet Akar "Seyda 2"). *

Mark only one oval.

- yer
 yerde
 yere
 yerden

8. Soru 8. Aşağıdaki fiillerden "yalancı" sözcüğüyle hangisi kullanılamaz: *

Mark only one oval.

- olmak
 bulunmak
 çıkmak

9. Soru 9. "Сидіти у когось на шиї" anlamına gelen deyimın Türkçesi nedir: *

Mark only one oval.

- Bir kimsenin sırtından geçinmek
 Bir kimsenin elinden geçinmek
 Bir kimsenin boynundan geçinmek
 Bir kimsenin başından geçinmek

10. Soru 10. Bu cümleyi Ukraynacadan Türkçeye çeviriniz: Виявляється, усе, про що він думав і що робив, було не що інше, як спроба допомогти мені вийти сухим із води. *

---

11. Soru 11. 53 gün süren ve 19 Nisan, 6 Mayıs, 12 Mayıs ve 29 Mayıs'ta yapılan dört büyük saldırıdan sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun 1125 yıllık başkenti olan İstanbul, 29 Mayıs 1453 _____günü fethedildi (İbrahim Sarı "Büyük Türk Devletleri"). *

Mark only one oval.

- Sali
 salı
 sali
 Sali

12. Soru 12. 1983'te yayınlanan _____ reklâmlarıyla ülke insanın hayatına şubelerden otomatik para çekebilme kolaylığı getirildiği duyurulmuştur (Dr. Serdal Işıktaş "Türkiye'de Reklam Tarihi Gelişimi ve Televizyon Reklam Araştırmaları"). *

Mark only one oval.

- Bankamatik
 Bankomotik
 Bankomatik

13. Soru 13. Ama bir gün, çalıştığı evin mutfağında iş yaparken dikkatli ama rahat tavırlarla yakınına sokulan Burak _____ ferah kokusunu alınca şaşırılmış, hatta heyecanlanmıştı (Pınar Selek "Yolgeçen Hanı"). *

Mark only one oval.

- bey'in
 Bay'in
 Bayın
 Bey'in

14. Soru 14. Maltepe ilçesi Gülsuyu-Gülensu _____ halkı, Gülensu Heykel _____ bir araya gelerek Fatma Hanım _____ yürüyüş düzenledi (Cemil Aksu, Ramazan Korkut "Ekoloji Almanağı (2005-2016)). *

Mark only one oval.

- mahalleleri, meydanında, meydanına
 Mahalleleri, Meydanı'nda, meydanına
 mahalleleri, Meydanı'nda, Meydanı'na
 Mahalleleri, Meydanı'nda, Meydanı'na

15. Soru 15. Bu vasıtaların _____ veya _____ meselesi olmayıp, _____ insanı olmak veya modern insan olmak meselesi olduğunu kabul ediyorlar (M.Ü. İlahiyat Fakültesi dergisi) *

Mark only one oval.

- hristiyanlık, müslümanlık, ortaçağ
 Hristiyanlık, müslümanlık, Ortaçağ
 Hristiyanlık, Müslümanlık, ortaçağ
 Hristiyanlık, Müslümanlık, Ortaçağ

16. Soru 16. Beyşehir _____ kapladığı alan bakımından Türkiye'nin üçüncü, ayrıca en büyük tatlısu gölüdür (Bilal Bülent Alperen "Beyşehir ve Tarihi"). *

Mark only one oval.

- gölü
 Gölü
 golü
 Golü

17. Soru 17. Şarkıcı Kız'ın _____, sesçileri, ışıkçıları ve görüntü çekecek olanlar kendilerine gösterilen alana geçip çalışmaya başlıyorlar (Tuna Serim "Yok Etme Planı"). *

Mark only one oval.

- orkesteresi
 orkestresi
 orkestre
 orkestrası

18. Soru 18. _____ üretiminde lityuma sahip olunması gerekir ve dünyanın en önemli lityum kaynakları da Çin'dedir (Ali Öz "Teknik Bilimlerde Güncel Yaklaşımlar"). *

Mark only one oval.

- Batari
 Batareya
 Batarya
 Baterya

19. Soru 19. Sonra başımı tutarak bir defa ağızımdan öptü ve arkasını dönerek, _____ söylemeden, ağır ağır yürüdü ve içeri girdi (Sabahattin Ali "Kürk Mantolu Madonna"). *

Mark only one oval.

- hiçbir şey
 hiç birşey
 hiç bir şey
 hiçbirşey

20. Soru 20. _____ “to live like a king” krallar gibi lüks ve rahat içinde yaşamaya denir (Savaş Ş. Barkçin “Kalbin Akli: Medeniyet Üzerine Yazılar”). *

Mark only one oval.

- İngilizce'de
 İngilizcede
 İngilizçede
 İngilizçe'de

21. Soru 21. Bu cümleyi Ukraynacadan Türkçeye çeviriniz: Приїхавши на північ африканського материка, місис Сміт познайомилась із дітьми молодшої школи і розповіла про життя австралійців.

---

22. Soru 22. Okunan şiirlerin, bayrağın ve okulda gözyaşları arasında şiirler okuduğun bayramların o sahte _____ nefret ediyorsun (Yavuz Çekirge “Öteki Diyar”). *

Mark only one oval.

- havasını
 havasına
 havasından
 havayı

23. Soru 23. Yaşayalım ki bu dünyada da o'na kavuşalım. Yoksa _____devam ederiz, çöldeyizdir, yanı başımızda su vardır ama uykuda olduğumuz için o suyu göremeyiz (Uğur Koşar "Bana Allah Yeter"). *

Mark only one oval.

- uyumaktan
 uyumağa
 uyumayı
 uyumaya

24. Soru 24. Lideri, kötü fikirlerin peşinde koşmaktan ve iyi _____ reddetmekten nasıl kurtaracağız? ("Kurum Kültürü", Harvard Business Review Press) *

Mark only one oval.

- fikirlerden
 fikirleri
 fikirlere
 fikrinden

25. Soru 25. Aşağıdaki parçalardan cümle kurun: için (1) / arkadaşlarımın yanına (2) / gidemediğim (3) / derslerim bitince (4) / kahve içmeye (5) / dün (6) / üzülüyorum (7) *

Mark only one oval.

- 4-6-2-5-3-1-7
 6-4-5-2-3-1-7
 6-4-2-5-3-1-7
 4-6-2-5-1-3-7

26. Soru 26. "Peki, dostum, sen nasıl _____ öyle olsun, ama senin gazetenin bu işten kazançlı çıkacağını hiç sanmam", dedim (Tahsin Yücel "Sonuncu"). *

Mark only one oval.

- istersin
 istiyorsun
 istersen
 istedin

27. Soru 27. Ne sen beni _____ ne de ben seni. O büyük tesadüf olmadı farz et. Tanışmamış gibi olalım senle. O sevda gönlüme dolmadı farz et (Necdet Tokatlıoğlu "Ne sen beni..."). *

Mark only one oval.

- görmedin
 görmemişsin
 gördün

28. Soru 28. Hemen yerimden fırlayıp annemin boynuna sarıldım, onu iki _____ öptüm (Necati Güngör "Bir Hikâye Yaz İçinde İnsan Olsun"). *

Mark only one oval.

- yanağına
 yanağından
 yanaklarını
 yanağını

29. Soru 29. Aşağıdaki parçalardan cümle kurun: bin yıl (1) / yaşasan da (2) / bil (3) / iki üç yüz sene (4) / gideceğini (5) / bir gün (6) / virane sarayın (7) / elinden (8) /hatta (9) *

Mark only one oval.

- 1-9-4-2-7-8-5-6-3
 4-9-1-2-7-6-8-5-3
 7-4-9-1-2-6-8-5-3
 6-4-9-1-2-7-8-5-3

30. Soru 30. O sıralarda oradan geçen Sallabaş'ı görürse pek sevinir, "Hele evlat, şunun _____ tut da, içeri ativerelim," derdi (Zeynep Cemali "Ballı Çörekli Kafeteryası"). *

Mark only one oval.

- ucundan
 uçunu
 ucusunu
 ucunda

31. Soru 31. Bu cümleyi Ukraynacadan Türkçeye çeviriniz: Цей будинок, дах якого горів усю ніч, містив у собі дитячі спогади пана Алі, завдяки яким він продовжував боротися за втілення своїх мрій у життя. *

This content is neither created nor endorsed by Google.

Google Forms

EK-3. Veli İzin Belgesi.

VELİ İZİN BELGESİ

Velisi bulunduğum ..... isimli öğrencinin, Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Yüksek Lisans yapan Anastasiia Rudnytska'nın "Türkiye'de Türkçe-Ukraynaca Konuşan Öğrencilerin Karşılaştıkları Dil Sorunları" başlıklı Yüksek Lisans tezi kapsamında uyguladığı Dil Karışması Değerlendirme Testi ve Baskın İki Dillilik Ölçeği'ndeki soruları cevaplamasında ve Zoom görüşmesine katılmasında herhangi bir sakınca görmediğimi bildiririm.

Veli